

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

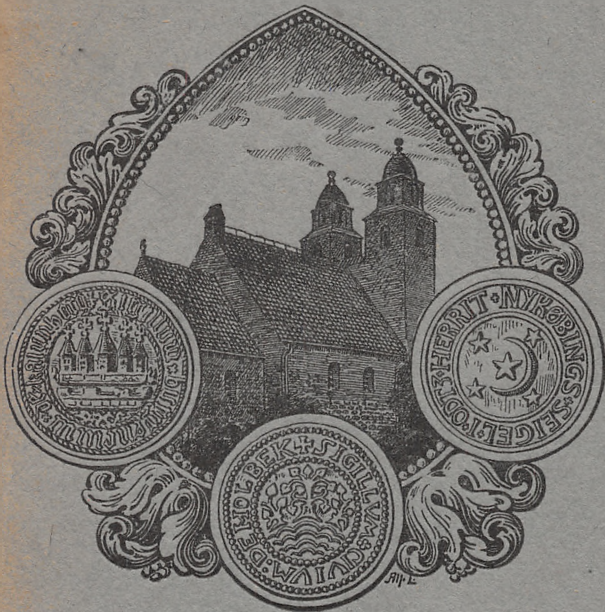
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HOLBÆK AMT.

HISTORISKE AARBØGER. III.

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT.

—≡ 1909. ≡—

LEHMANN & STAGE, KØBENHAVN.

HOLBÆK-POSTENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

	Side.
<i>Anders J. Eriksholm</i> : En gammel Herregaard	5
<i>Thomas B. Bang</i> : St. Søren Holmstrup	34
<i>Jens Nylev</i> : Minder fra Reersø	45
<i>J. P. Jensen</i> : Om den gudelige Forsamlingsbevægelse paa Tissøegnen	56
<i>Chr. Axel Jensen</i> : Fra Holbæk gamle Kirke	104
<i>Th. Kornerup</i> : Postvæsenets Udvikling	117
<i>Joh. Høirup</i> : Det gamle Bomhus	131
<i>Anders J. Eriksholm</i> : Jernløsegaard	139
<i>H. J. Hansen</i> : Historisk Samfunds Virksomhed	142
Medlemsliste (Fortsættelse)	150

Redaktionsudvalget:

H. J. Hansen, Holbæk.

J. Nylev, Uby.

L. Andersen, Høve.

H. P. H. Gjevnøe, Grevinge.

En gammel Herregaard

og Rids af

Livet paa Gaarden for omkr. hundrede Aar siden.

Ved *Anders J. Eriksholm.*

En Dag i Slutningen af Oktober 1814 kom der nyt Herskab til Herregaarden *Knabstrup*. Det var Kaptajn, senere Major *W. Lunn*, der med sin Familie flyttede fra Dortheaslyst til *Knabstrup*, som han var bleven Ejer af ved sin Faders, Justitsraad *C. D. Lunn*s Død i Avgust samme Aar.

Denne Flytning var en stor Begivenhed for Børnene. Da det ved Bedstefaderens Død var bleven dem fortalt, hvad der forestod, grebes de af en stærk Længsel efter at lære deres nye Hjem at kende. Om trent hver Dag, naar Skoletimerne var forbi, løb de to ældste Drengene til *Knabstrup*, hvor de anstillede Undersøgelser i Boligen og Staldene og gik paa Opdagelse i den store Have. Det var i September, og Træerne i Haven bugnede af udmærket Frugt, hvad der naturligvis øvede en ganske særegen Tiltrækning paa de ungdommelige Opdagere.

Men den Mystikens Glans, som havde foresvævet dem ved Tanken om *Knabstrup*, gik for en Del tabt paa selve Indflytningsdagen. Det var en regnfuld Oktoberdag. Vejen var i en elendig Forfatning. I det

tidlige Aftenmørke kom de skrumplende paa en gammel Holstenskvogn ind over en Stenbro, der var i en endnu daarligere Tilstand end Vejen. Straks ved Ankomsten sendtes Børnene i Seng. Værelset var raa-koldt; der stank af Oliemaling, og Lagnerne var kolde og klamme.

Alt dette var jo saare hverdagsagtigt og maatte virke ret afsvalende paa de barnligt-bankende Sind, der havde higet efter at opleve noget af det ukendtes straalende Æventyrlighed. —

Under Indflytningen opholdt Fru Lunn, den nye Ejers Hustru, sig i København. Da hun otte Dage efter vendte hjem, blev hun modtaget med en vis Højtidelighed. I hvert Vindu mod Gaarden var der illumineret med to Tællelys. Ved Borgegaard-Stakittet under Lindetræerne anbragtes fire Pæle med Jernriste, hvorpaa der blev afbrændt Begkranse. Og for at gøre det endnu mere festligt affyredes nogle Rækker i det Øjeblik, Gaardens Frue holdt sit Indtog i den gamle Karet, der var forspændt med den afdøde Herremands fire sorte Køreheste.

Afbrændingen af Rakterne gik ikke af uden Uheld. Først blev Spandhestene sky og tog Magten fra Kusken. Men da der stod et Mylder af Mennesker omkring, sprang der straks Mænd til og greb kraftig fat i alle Heste, saa at de blev standsede, og Fruen kunde stige ud uden at være kommen til Skade. Derefter faldt en af de brændende Rækker ned i en Sædstak bag ved Laden og var lige ved at antænde denne, men det blev bemærket i Tide, og Ilden slukket ved Ladefogdens Aandsnærværelse.

Saa havde Kaptajn Lunn med Familie altsaa bosat sig paa Knabstrup. Kaptajnen beholdt alle Faderens gamle Husfæller og Tjenestefolk. Der var

saaledes en hel Mængde Personer for Børnene at stifte Bekendtskab med. Den gamle Forvalter Heting, der havde været Justitsraadens højre Haand, var en lystig gammel Mand, som Drengene gerne vilde drive Løjer med, men naar Løjerne blev for grove, smurte han Spasmagerne med sin Kørepisk. Kusken Hans Pedersen Havnsøe havde været Matros paa et Linieskib og vidste at berette om spændende og æventyrlige Bedrifter. Hans Skytte kunde fortælle om alt, hvad der var foregaaet paa Knabstrup i omtrent 40 Aar, og hans Jagthistorier var lige saa utrolige som interessante. Endelig var der Røgteren, gamle Hans Nielsen, der havde tjent paa Knabstrup siden sin Konfirmation. Han var ogsaa et Stykke af en Historiefortæller og berettede mærkelige Ting om Troldtøjet i Rejsbjergbakken og om „Vandsnogen“, der en Gang havde stjaalet et Barn paa Knabstrup og taget det med sig til Bunds i Galvangsøen.

Naar Drengene paa den regnfulde og raakolde Indflytningsdag havde følt sig skuffede, fik de dog snart efter Oprejsning i alt det nye, der mødte dem, og ikke mindst i de nævnte Personers mærkelige Fortællinger. Der var adskilligt æventyrligt at opleve. Og spændende som et Æventyr var de Rottejagter, der fandt Sted paa Gaarden i Vintertiden hver Aften, naar ingen Forhindringer indtraf.

Da Familien flyttede ind paa Knabstrup, havde Rotterne taget saadan Overhaand, at de formelig sværmede dér. Man mødte dem ved højlys Dag i Gaarden, i Køkken, i Spisekammer, Kældere, paa Gange og Lofter, kort sagt overalt. Havde en Stuedør tilfældig staaet et Øjeblik aaben, var de straks inde i Værelserne. Der var derfor god Grund til at holde Jagt paa disse allestedsnærværende Gæster.

Og et helt Jagtselskab blev udrustet. Kaptajn Lunn var selv i Spidsen, saa kom Forvalteren, Skriverkarlen, Sønnerne, et Par Tjenestedrenge og tre Hunde. I Begyndelsen var Udbyttet glimrende. Der blev flere Gange dræbt 12 à 16 gamle Rotter foruden nogen Yngel. Kaptajnen drev Rottejagten med Lidenskab, og der stod undertiden stort Gny af disse Jagter, naar Drengene og Hundene kom op at slaas om Rotterne.

Det var Kaptajn Lunns Hensigt med det aller første at rive det gamle Knabstrup ned og bygge Gaarden op fra ny. Køkkenfløjen, som var vind og skæv og den mest brøstfældige Del af Gaarden, blev foreløbig stivet af ud til Haven, da en Reparation var upraktisk, naar en total Ombygning — som det mentes — var nær for Haanden.

Beboelseslejligheden i den gamle Gaard bestod af 4 Fløje, hvoraf de 3 dannede en Gaard, som benævnedes Borggaarden. Den fjerde Fløj var sammenbygget med Borggaardens østre Fløj og gik i Vinkel paa denne imod Øst, indtil den saakaldte Vandport, en Gennemkørsels-Port, der var overbygget og forenede den nordre Fløj med den i samme Retning løbende Mælkestuebygning.

Alle Fløje var af Bindingsværk af massivt Egetømmer med murede Tavl og Tegltag overalt. De fire Fløje var sandsynlig af meget forskellig Alder og noget forskellige i Bygningsmaade. Husenes Dybde variede fra 10 til 11 Alen, Højden fra Gulv til Loft fra $3\frac{1}{2}$ til $4\frac{1}{2}$ Alen. Gibsning fandtes ikke. Kun enkelt Bræddegulv over Kælderen, og ligedan Loft over hele Beboelseslejligheden. De sidste 6 Fag Hus nærmest Vandporten er uforandret de samme som i 1814.

En udførlig Beskrivelse af Bygningernes Indretning vilde optage større Plads, end der er til Raadighed. I den vestre Fløj var der i den nordre Ende en stor Sal med ialt otte Fag Vinduer til alle tre Sider. To Værelser i samme Fløj var tapetserede med kostbare Tapeter, det ene med mørkerøde, det andet med blaa Ornamentter paa lysere Bund, omgivet af forsøvede Lister. Loft, Vinduer og Døre var gerne malet med samme Farve, enten mørkerød, blaa eller perlefarvet. En Stue i den søndre Fløj bar Navnet „Landsdommer-Kammeret“. Den havde Knæpanel og Tapet med store Ornamentalslyngninger, udfyldt med Grupper af Blomster, Frugter og Fugle i meget stærke Farver. Op til denne Stue var et Kammer, der benyttedes af Tjeneren og Skrивerdrengen, og hvor der stod et Par store, gammeldags Himmelsenge, som i en tidligere Tid havde indtaget en mere fornem Plads.

Over Midten af den søndre Fløj var paa Loftet opført en høj Kvist, og i denne var anbragt et Taarnur med Slag-Klokke. Paa Taget oven over var en Vindfløj med en Hane, og indhugget i Fløjet „J. J. 1764“ — formentlig sigtende til Krigsraad Jørgen Jørgensen, der købte Knabstrup nævnte Aar.

I den østre Fløj, som var sammenbygget med den søndre, var en stor Spisesal, der var tolv Alen efter hver Led. Dagligstue, Sovekammer, Kontor osv. fandtes i den nordre Fløj. Det Rum, som Justitsraad Lunn benyttede til Soveværelse indtil sin Død 1814, brugtes af den nuværende Ejer, Hr. Sigismund Lunn, som Spisestue indtil 1892.

Ved den vestre Fløjs nordre Gavl var en meget høj Stakitport, gennem hvilken der var Adgang til Haven. Porten hængte paa fire Alen høje, firkantede,

massive Træ-Stolper. Ovenpaa disse stod to springende Løver med en lang rød Tunge ud af Gabet og en Kugle imellem Forpoterne. — Hvad Lade- og Staldbygninger, Gaardsplads og Have angaar, vil en Omtale af deres Udseende paa den nævnte Tid næppe kunne paaregne nogen større Interesse.

— Det er kort antydet, i hvilken Tilstand Vejene den Gang var. En ret levende Illustration deraf gives i en Skildring fra 1818. En Plejedatter af Kaptajn Lunn blev konfirmeret om Foraaret det nævnte Aar. Konfirmationen foregik i Søstrup Kirke d. 29. Marts. Efter et tidligt og stærkt Tøbrud var Vejene dels oversvømmede, da der den Gang ikke fandtes Stenkister, og man kørte tværs over Bække og Aaløb, dels var de lerede Jorder og uanlagte Veje saa opkørte, at Hjulene skred ned til Navene. Der maatte derfor træffes Forberedelser, saaledes at Konfirmations-Vognene kunne passere Vejene.

Om Lørdagen udsendtes en Vogn med Kvas til at fylde i de dybeste og værste Huller. Selve Konfirmationsdagen udrustedes et større Vogntog. Først kom en Fjællevogn med seks Mænd og Karle, forsynet med Spader og Skovle. Derpaa en Postvogn med Kaptajn Lunn og to Sønner samt to Karle. Endelig en stor, gammel Karet, forspændt med fire Heste, paa Bukken Kusk og Tjener, i Vognen Konfirmandinden samt Fru Lunn og to Døtre.

Toget kom langsomt afsted. Hestene havde Nød med at slæbe Vognene gennem den opløste Jord. Flere Steder maatte alle Mand paa de forreste Vogne gaa paa Siden af Kareten for at støtte den og forebygge, at den ikke skulde vælte. Aaløbet øst for Nr.-Jernløse var svulmet op, saa at Vandet gik ind i Vognfadingerne. Her nægtede Forløberne for

Kareten at gaa ud i Vandet. De vilde svinge brat om, og Vognen vilde have væltet ud i Vandet, hvis ikke to af Karlene var sprunget paa Ryggen af hver sin Hest og sammen med to andre Karle og Kusken tvunget dem frem igennem Vandet.

Kareten kom saaledes over uden Uheld. Men et Stykke nærmere Søstrup var det atter galt. Folkene erklærede det umuligt at passere Vejen her. Alle Mand maatte derfor med Spader og Skovle sløjfe en langs Vejen løbende Voldgrøft, hvorefter der kørt ind over Marken. Efter næsten tre Timers Kørsel om en Mil naaede man endelig Kirken. Hjemkørselen gik noget læmpeligere end Udvejen. Men saadanne Veje havde man altsaa den Gang.

— I de to første Aar efter sin Overtagelse af Knabstrup syslede Kaptajn Lunn stadig med Planer til Nedrivning og Genopbygning af den gamle Gaard, og han nøjedes derfor — som omtalt — foreløbig med en Afstivning af den brøstfældige Køkkenfløj. Men Aarene, som nærmest fulgte, omstyrtede alle Byggeplaner. Der blev ingen Penge til Byggeri. Tre tørre Somre, 1816—17—18, med daarlig Høst og til dels Misvækst, satte Landmændene langt tilbage, og dertil kom Pengevæsenets elendige Tilstand, Følgen af Statsbankerotten 1813.

Under Pengekrisen var Købmændene enten bleven insolvente eller havde af Forsigtighed ophørt at handle. Det lidet, man paa Gaarden kunde udbyde til Salg, var derfor ikke til at afsætte. Desuden kunde Bønderne hverken betale Skatter eller Afgifter, og Udbyttet af Hovedgaardens Avl og Mejeri var meget ringe. Der var saaledes allerede indtraadt et stærkt økonomisk Tryk. Man betragtede det som forbigaaende og haabede paa Fremtiden. Men Fremtiden svigtede.

Det maatte under saadanne Forhold være vanskeligt at skaffe Penge, og det var ofte umuligt for Kaptajn Lunn at betale kongelige Skatter i rette Tid. Det skete da, at Herredsfogden flere Gange var paa Knabstrup for at udpante for Skatter. Han mødte ledsaget af fire Sognefogder, som tillige med Herredsfogden hver skulde have sit Gebyr og desuden traktes. Blev Gebyrerne ikke betalt kontant, skete der Udpantning for dem, og derved hændte det, at Herredsfoged Dahl*) mere end én Gang drog bort med Kaptajns gamle Guldur. Pantet for Skatterne fik derimod Lov til at blive i Gaarden.

De forkvaklede Pengeforhold voldte paa anden Maade Kaptajn Lunn store Fortrædeligheder og var nær ved at føre til hans økonomiske Ruin. Da han overtog Knabstrup med Tilliggende af Gods og Kirker, var han bleven sin Svoger, van Deurs paa Frydendal, skyldig 80,000 Rdlr. som Fru v. Deurs' Arvepart efter sin Fader. Kaptajn Lunn fik denne Sum udbetalt som Laan af Finanskassen, men i *dansk Seddelmønt*, medens van Deurs fordrede Pengene i rede Sølv. Da rede Sølv vanskelig lod sig opdrive, og v. Deurs stod fast paa sin Fordring, blev der givet Kaptajn Lunn det Forslag at opgive sin Ejendomsret til Knabstrup, med andre Ord at gaa fra Gaarden. Det lykkedes ham imidlertid at tilfredsstille v. Deurs. Aaret efter, at Arven skulde have været udbetalt, skaffedes gennem Mæglerfirmaet Holten saa meget rede Sølv til Veje, som der efter den da gældende Kurs kunde indkøbes for de i Finanskassen laante firsindstyve Tusind. Sølvets beløb sig imidlertid kun til 66,000,

*) Herredsfoged Dahl omtales i Artiklen „En Embedsmand under Frederik den sjette“, Aarbogens sidste Aargang.

men for de resterende 14,000 Rdl. lod v. Deurs sig bevæge til at tage en anden Prioritets Obligation i Knabstrup.

Familien Lunn var saaledes sluppet over den truende økonomiske Krise. Men den stadige Frygt for Fremtiden havde lagt sit Tryk over Livet paa Gaarden, og de tunge Tider var langtfra forbi.

Man maatte indskrænke sig paa alle Leder og Kanter. Gartner og Tjener afskaffedes, Vin, Kaffe og tildels Sukker og The samt alle Specerier var banlyste. Nye Klæder blev ikke anskaffede, undtagen til de to ældste Børn, hvis aflagte Tøj gik over til de yngre. Fru Lunn syede Sko til de smaa Børn og Kasketter til Drengene. Hun kogte Sirup af Gulerødder og Pæremost og brugte det til Sødsuppe i Stedet for Sukker. The blev kun drukket af Fruen, Huslæreren og Lærerinden, og den blev sødet med Honning. Kaptajnen og Børnene drak Mælk.

Naar Fruens Moder, Konferensraadinde Malling, om Sommeren opholdt sig hos sin Datter og Svigersøn, medbragte hun, hvad hun brugte af The, Sukker og lignende, og forærede noget deraf til Datteren, for at der kunde være lidt i Huset, naar der kom Besøg. At der under disse Forhold ikke længere var Tale om nogen Forbedring af Bygningerne, maatte være indlysende, og selv den allernødvendigste Vedligeholdelse af Gaarden blev tilsidesat.

Der brød imidlertid en ny Ulykke ind over Herskabet paa Knabstrup. Kaptajn Lunn var gaaet i Kavtion for en Mand, der havde været Forvalter hos ham, og som havde forpagtet Nordruplund Hovedgaard. Forpagteren kunde paa Grund af forskellige Uheld ikke opfylde sine Forpligtelser, og man henvendte sig da til Kavtionisten, der selv havde sin

Nød med at holde sine egne Kreditorer fra Livet, og tog Dom over ham til Betaling af Forpagterens Gæld.

En Dag i Avgust Maaned 1821 mødte Justitsraad, Herredsfoged Birck fra Slagelse, for at gøre Udpantning hos Kaptajn Lunn for de Gældsforpligtelser, han ved sin Kavtion havde paataget sig. Alle Pantegenstande skulde øjeblikkelig transporteres bort, hvorfor Herredsfogden ikke vilde gøre Udlæg i Møbler, men kun i Ting, der var lette at medtage. Han begyndte med Sølvtoj. Af dette levnedes kun 6 Spiseskeer og 6 Theskeer samt to smaa Lystemer, der stod i et Gæstekammer og derfor blev glemte. Efter Sølvtoj kom Turen til Kobberet, Linned, Dækkeøj og Sengklæder samt et kostbart Flora danica Spisestel af Københavns Porcellæn.

Alt Pantegodset blev pakket ned i Kasser og Kister, og Kaptajn Lunn maatte udruste to Vogne, paa hvilke det blev transporteret til Slagelse, under Ledelse af Herredsfogden og hans Hjælper. De bortførte Genstande kom dog atter tilbage til Familien paa Knabstrup, idet Kaptajn Lunn fik udvirket, at de ikke straks solgtes. Efterhaanden som det lykkedes ham at skaffe Penge, fik han indløst Dele af Pantegodset, men det tog rigtignok omtrent syv Aar, inden det altsammen kom hjem. I den Tid maatte Kaptajnen saa betale Renter af Gælden, Pakhusleje og andre Omkostninger.

Da Vognene var kørte med de udpantede Ting, faldt det noget vanskeligt at finde sig til Rette. Værst var det med Sengene, som var tomme. Kaptajnen klædte sig ikke af, men lagde sig paa en Sofa. De større Børn og Pigerne fik Halm i Sengene, og nogle Vaar og daarlige Dyner, der havde været for ringe til Pant, bredtes derover.

I Køkkenet var alt Kobber og Messing forsvunden. Man brugte den Gang Kobberkokekar til alt, og der fandtes kun store Jerngryder tilbage. Man maatte jo imidlertid hjælpe sig, som man kunde, og Slægt og Venner hjalp til ved at udlaane, hvad de kunde undvære. Desuden skaffede Fru Lunns Moder Sengklæder og noget Linned fra Slægtinge i København.

I disse trange Tider, hvor Huset var lænset for snart sagt alt af Værdi, maatte Herskabet paa Knabstrup oven i Købet tage mod Prinsebesøg. Det var Prins Wilhelm af Hessen, hvis Gemalinde, Prinsesse Charlotte, havde været Barndomsveninde med Fru Lunn*). Prinsen, der var Chef for andet jyske Regiment, var med dette paa Marsch fra Jylland til København i Sommeren 1822, og havde besluttet at tage Kvarter og holde Rastdag paa Knabstrup. En Dag kom en Gefrejter med Budskab om, at Prinsen vilde komme til Knabstrup næste Dag om Aftenen, samt at han vilde være ledsaget af Adjudant, en Major og en Regimentslæge, foruden Tjenere, Ordonanser og Hestepassere.

Der blev stor Travlhed baade ude og inde. De Forhold, hvorunder man levede paa Gaarden, egnede sig mindst af alt til Modtagelse af fornemme Gæster. Bygningerne saa slemme ud, Tage og Vægge havde skøttet sig selv i flere Aar. Murene havde oprindelig været gule, men var overkalkede, og Kalken var mange Steder faldet af. Hovbønderne kørte Gødning, da Tilsigelsen kom, og Spild fra Gødningskørselen dækkede Vejen fra Gaarden ud i Reisbjerg.

*) Fru Lunns Stedfader var Kabinetssekretær hos Prinsessens Fader, Arveprins Frederik.

Paa Gaardspladsen var der hele Sommeren holdt Malkeplads, og Opkørselen til Borggaarden var belagt med Græs og Kogødning og var umulig at passere uden at blive tilsmudset.

Inden Døre var der Mangel paa omtrent alt hvad man skulde bruge. Gæstekammersengene var tomme, Linnedskabet tomt. De røde Damaskes Senge-Omhæng laa i Slagelse sammen med Sølvskeer, de fine Knive og Gafler, Lysestager og det øvrige Husgeraad. Der fandtes ikke Vin, hvidt Sukker eller noget som helst af Specerier.

Alle Hænder blev sat i Bevægelse for at raade Bod paa Manglerne og ordne det nødvendige til Besøget. Gødningskørselen blev øjeblikkelig standset, og man tog i Stedet fat paa at bringe Vejen og Gaardspladsen i nogenlunde sømmelig Stand. Skytten fik Ordre til at skyde et Dyr, som han mødte med næste Morgen, og for at Stegen kunde blive mør, svøbtes Dyret i en gammel Presenning og graves ned i Hestemøddingen (!). Et Landgildelam blev hentet i Dramstrup og slagtet. Paa Frydendal, Kongsdal og Dortheaslyst laantes Sengklæder, Lagner, Haandklæder og Dækketøj, Taffelservice, Køkkentøj samt andre Nødvendighedsting. Endvidere laantes paa Frydendal to Flasker rød Landvin.

Saa var Huset da beredt til Modtagelsen. Prinsen kom temmelig sent om Aftenen, og der blev kun serveret med The. Næste Dag spistes Frokost Klokken ti og Klokken tre Middag med tre Retter: Lamme-kød, Karudser og Dyresteg, som Dessert Tykmælk og oplagt Mælk. Del hele forløb udmærket, og ved Afskeden den følgende Morgen takkede Prinsen Fru Lunn mange Gange for den behagelige Dag.

Men det var dog med lettet Sind, at Fruen saa Prinsen med Følge forlade Knabstrup.

De trykkende Tider førte, som man af det foregaaende vil se, en strængt gennemført Nøjsomhed og Tarvelighed i den daglige Levemaade med sig. Men Livet paa Gaarden var dog ikke bare Alvor og Sorg. Tværtimod. Børnene morede sig med deres Kammerater, og Familien Lunn kom jævnlig sammen med andre Familier paa Eggen, særlig Proprietær Reschs paa Kongsdal, hvis økonomiske Stilling paa det nærmeste svarede til Lunns. Ved disse Sammenkomster gaves intet Traktement ud over det rent dagligdags, men man medbragte et friskt Humør og fornøjede sig med hinanden.

Et Bevis paa det gode Humør under de ret ublide Kaar er et muntert Vers, som Fru Lunn forfattede til sin Mand. Kaptajnen havde i den værste Periode besluttet ikke at anvende Penge til sit eget Behov, og Følgen deraf blev, at han kom til at savne nogenlunde anstændige Klæder. Hans Hustru samlede da sine Penge for Frugt og Æg og lod derfor spinde og væve et Stykke Hvergarn, hvoraf der blev syet en Frakke. Frakken overrakte hun sin Mand med et Vers, hvori hun taler om det tilvante i, at der bages Brød af Mel, kærnes Smør af Fløde, gøres Ost af Mælk osv., men hidtil har dog næppe nogen hørt, at man af Æbler og Æg kan lave Tøj til en Frakke.

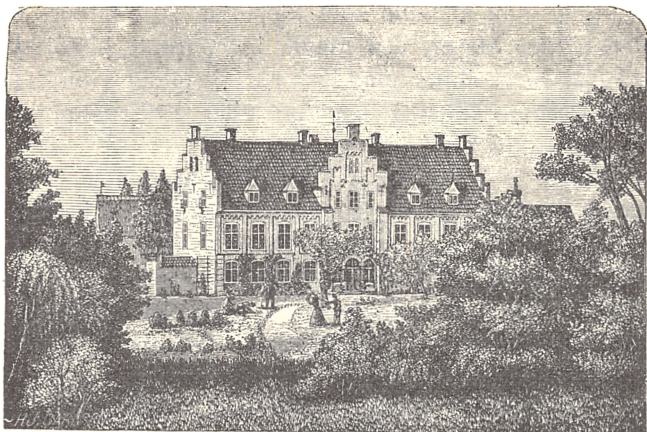
„Og dog, min Mand, du ser det her.
Lad mig nu se, at du den bær.
Den Fryd dig i Frakken at skue,
du kan vist ej nægte din Frue.“

Den Frakke er det aabenbart gaet heldigere med end en Klædning, der blev syet til en af Søn-

nerne, da han skulde paa Herlufsholm. En Husmandskone i Krøjerup havde med egne Hænder spundet, vævet og farvet et Stykke blaat Hvergarn, hvoraf Klædningen blev syet, og Farven var saa eftertrykkelig, at Drengen blev blaa over hele Kroppen, ligesom han satte blaa Mærker paa alt, hvad han rørte ved. Naturligvis vakte denne Episode Latter blandt Kammeraterne paa Skolen. De nye Klæder kom i Vask hos Oldfruen. Farven havde nu vundet i Ægt-hed, men ikke just i Skønhed; der var lyse og mørke Pletter, saa Klæderne havde et stærkt skjoldet Ud-seende.

— De forskellige Smaatræk, her er berettet, giver et ganske levende Billede af de økonomiske Forhold paa Knabstrup for omkring hundrede Aar siden. Efterhaanden oprandt bedre Tider, en lysere og mere betrygget Tilværelse. Hvad der især blev en betydelig Indtægtskilde for Kapt. Lunn, var Salg af Egetømmer fra Strøskovene, som fandtes i Markerne udenfor de indfredede Skove. Han leverede Egetømmer til Ombygning af Hovedgaarden Krabbesholm, en Leverance, der strakte sig over 3 Aar. En lignende Leverance fik han senere til Egholm og til et Skibsbyggeri ved Nykøbing eller Anneberg.

I Aaret 1846 flyttede Lunn, som for en Del Aar siden havde faaet Majors Rang, fra Knabstrup tilbage til sin tidligere Bolig paa Dortheaslyst. Denne Gaard havde han som ung Mand selv forestaaet Anlægget og Bygningen af, den smukke Have havde han selv grundlagt og deri plantet de første Trær og Buske.

Knabstrup, opført 1861.

Hvad her er berettet, tilhører en nyere Tid og knytter sig nøje til Etatsraad Lunn's (død 1886) Erindringer fra sin Barndom og Ungdom paa Knabstrup. Vi vil nu gaa noget over seks Hundrede Aar tilbage i Tiden, da Knabstrups Historie begynder, eller rettere, da man har de første historiske Vidnesbyrd om dens Tilværelse.

Den gamle Knabstrup Borg laa omtrent tusende Alen vestligere end den nuværende Gaard. Beliggenheden har været meget smuk. Mod Nord og Syd omgivet af to høje og stejle skovbevoksede Bakkeskraaninger, mod Øst et Dalstrøg, mod Vest en skovkranset Sø af seksten til atten Tønder Lands Omfang, og hvis Vand stod i Forbindelse med Borggravene.

Saaledes som den gamle Borg har ligget, mellem høje Bakker med uvejbare Moser og omgivet af store, sluttede Skovstrækninger, er det sandsynligt, at den har været en af Middelalderens Ridderborge,

beregnet paa at tjene som Fæstning i de Tider, da Retten blev afgjort ved Magt. Det første historiske Kendskab, vi stifter med Knabstrup, falder i en saadan Periode, nemlig faa Aar efter Erik Glippings Mord i Finnerup Lade.

Man har fra Aaret 1289 to Dokumenter, hvori „Knappæstorp“ eller „Knapstorp“ nævnes. Det ene er udstedt 28. Jan. 1289 af „Martin, Kongens Canzler, Peder hans Drost, Magnus Skonning, Ako Jonnensen“ osv. i Anledning af, at „alle de Jorder beliggende i Knappæstorp Mark og Trykemark*), som Herre Nicolaus Henriksen havde besiddet“, var lovlig forfaldne til Kongens Kammer, fordi bemeldte Hr. Niels [Nicolaus] havde forbrudt sig mod Majestæten.

Det andet Dokument, der er udfærdiget paa Latin og dateret 13. Februar 1289, viser, at Niels Absalonsen pantsætter til den hæderlige Bisp Hr. Ingvar i Roskilde alt sit Gods, løst og fast, som han har i Knapstorp, for et Hundrede og halvtredsindstyve Mark Penge god og lovlig gældende Mønt og ti Mark purt Guld, idet han forbinder sig til, hvis han ikke inden næste Pinse tilbagebetaler denne Gæld, at overgive Pantet til Roskilde Kirke.

Der har altsaa samtidig været to Ejere af Knabstrup eller Knapstorp. Niels Absalonsen var af den berømte Hvideslægt, en direkte Efterkommer af Skjalm Hvide, idet han var en Sønnesøns Søn af Tyge Skjalmsen, Skjalm Hvides Søn. Hans Hustru var ogsaa af Hvideslægten, der i det tolvte og trettende

*) Trykemark har været et Tilliggende, der senere er fraskilt eller har forandret Navn, mulig det Terræn, hvorpaa Torbenfeld i den følgende Tid blev oprettet.

Aarhundrede dels havde ejet, dels endnu ejede Størstedelen af det nuværende Holbæk Amt. Der kan saaledes nævnes Holbæk med Byerne Merløse, Tostrup, Krøjerup og Ulstrup, Gaardene Erikslev (nu Eriks-holm), Ellinge (nu Løvenborg), Tygestrup (nu Kongsdal), Sæbygaard, Kallundborg og Dragsholm, desuden adskillige andre Gaarde, Gods og Tilliggende.

En af Knabstrups senere Ejere, Etatsraad F. Lunn*), udtaler Formodningen om, at Gaarden er nedarvet til Niels Absalonsen gennem Hvideslægten, af hvilken en eller anden kan have anlagt Borgen Knapstorp med Bibeholdelse af dens Navn fra en maaske endnu tidligere Tid. Den gamle Borg har været en firefløjet Bygning, opført af Munke- og Kampsten.

Den anden samtidige Ejer, Niels eller Nicolaus Henriksen, findes ikke nævnt i Hvidernes Stamtavle. Etatsraad Lunn mener dog, at han utvivlsomt har været i nært Slægtskabsforhold til Niels Absalonsen, da Sameje af nedarvede Ejendomme mellem Slægtninge i ældre Tider var meget almindeligt. Navnet Henrik var den Gang endnu ikke i Brug blandt Indfødte i Danmark, og det tyder altsaa paa, at Niels Henriksen har været en Indvandret. Da vi hører, at han fradømmes sin Ejendom paa Grund af Majestætsforbrydelse, drager Etatsraad Lunn deraf den Slutning, at han er at søge blandt Kongemorderne, at han nedstammer fra Grev Henrik af Schwerin og at Niels Henriksen og Kongemorderen Niels Hallandsfar er en og samme Person. I Diplomer af Aar 1259, udstedte af Hertug Erik af Sønderjylland, findes

*) *Knabstrup* i ældre og nyere Tid. Et Bidrag til gamle Herregaardes Historie. Af *F. Lunn*. 1876.

som Medundertegner en Niels Henriksen, der uden Tvivl er den samme, som senere bliver Medejer af Knabstrup.

Niels Absalonsen fik aldrig betalt sin Gæld eller indfriet sit Pant, thi det viser sig senere, at hans Andel af Knabstrup blev i Roskilde Bispestols Eje i 120 Aar derefter. Det er derfor sandsynligt, at han, da hans Medejer blev fradømt sin Ejendom, har ønsket at skille sig ved sin Del af Godset, for at undgaa det nye Fællesskab, der maaske kunde blive mindre behageligt for ham.

Der hengaar nu en lang Række Aar, hvori Knabstrup forsvinder af Historien. I et Dokument af 1377 kendes Knapstorp hjemfalden til Kronen ved Arv. Af et andet Dokument af 23. Jan. 1400, der findes i Original i Gehejmearkivet, fremgaar, at Johan Moltke, som samtidig ejede Nabogaarden Torbenfeld, har haft Knabstrup i Forlening. Fra 1410 har man et Dokument, der udenpaa er betegnet som: „Et Thingsvidnebreff af Sjellands Landsthing, at Biskop Peter skøte Dronning Margrethe Falkendal og Knapstorp.“

Kun i store Træk kan vi her følge Knabstrups Historie gennem Tiderne. Som Thingsvidnebrevet udviser, samlede Dronning Margrete de to adskilte Parter af Knapstorp — Falkendal, der nævnes, staar ikke i Forbindelse med Knabstrup — men en Deling har atter fundet Sted, efter at Knabstrup i første Halvdel af det femtende Aarhundrede var solgt til Povl Laxmand den ældre, der var Medlem af Danmarks Riges Raad og hørte til den rige og fornemme Adel.

Vi træffer i den følgende Tid et Sameje om Gaarden mellem to beslægtede Familier, den Laxmandske og Trollerne. Til Trollerne kom Gaarden

ved nævnte Povl Laxmands Datterdatter, der blev gift med Admiral Arvid Trolle til Birkvad i Smaaland. Arvid Trolles Svigerfader var den kendte Iver Axelsen Tott, der ejede Slottet Lillø i Skaane og fik Knabstrup ved sit Ægteskab med Povl Laxmands Datter. Minder om Iver Axelsen Tott og den Laxmandske Slægt findes i Sdr.-Jernløse Kirke, idet deres Vaabenskjold er udskaaret paa Stolestader i Kirken.

Povl Laxmand den ældres Sønnesøn var den ulykkelige Rigshofmester Povl Laxmand, der under Kong Hans blev myrdet (1502) paa Højbro af to halvfulde Adelsmænd, Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen, og som efter sin Død paa Kongens Foranstaltning dømtes for Højforræderi, medens alt hans Gods og Ejendom inddroges under Kronen. Hans Enke og Børn blev prisgivne Fattigdom og Elendighed. En af hans Børn, Fru Else Laxmandsdatter, træffer vi i hendes Alderdom som Ejerinde af Knabstrup. Hendes Skæbne skal her kort omtales.

Else Laxmand var kun seksten Aar, da hendes Fader blev dræbt. Hun var da trolovet med Abraham Eriksen Gyldenstjerne, der havde staaet i stor Anseelse hos Kong Hans og været Høvedsmand paa Kalmar Slot, som han kækt forsvarede mod de svenske. Abraham Gyldenstjerne ægtede Jomfru Else, trods hendes Fattigdom og den Skamplet, der var kastet paa Familien. Han gjorde store Anstrængelser for at bevise sin Svigerfaders Uskyldighed, baade hos Kong Hans og efter hans Død hos Kristian den anden. Men alle Beviser og Forestillinger blev uænsede, og han forlod da Kongens Parti og drog tilbage til sit Fødeland Sverig. Her blev han et af Ofrene i det Stockholmske Blodbad.

I en Skrivelse til Kristian den tredje giver Fru

Else Laxmand en rørende Skildring af sin Livshistorie. Det hedder deri: „Anno 1502, den Tid min Fader blev slagen paa Højbro — da var vi tre fader- og moderløse*) Børn, Peder Laxmand, Berithe Laxmandsdatter og jeg Else Laxmandsdatter“. Og senere: „Item der min kære Husbond var død og afgangen, da skal Gud vide min store Sorg; thi jeg sad der fremmed og elendig med seks Børn, og jeg aldrig havde saa meget enten af fædrene eller mødrene, at jeg kunde sætte en Fod paa, og min arme Broder gik Stakkarle Gang til dem, ham vilde klæde og føde for Guds Skyld.“

Hvorledes og hvor naar Fru Else er kommen til at eje Knabstrup, har der ikke kunnet findes Oplysning om. Allerede af Frederik den første havde hun faaet nogen Oprejsning for sin tabte Fædre-arv. 1526 havde han skænket hende Asserbo, der hørte til det efter hendes Fader konfiskerede Gods. Knabstrup gik i Arv til Fru Elses Datter, Fru Gjørrild Gyldenstjerne, der ejede Gaarden sammen med sin Slægtning, Børge Trolle, Medlem af Danmarks Riges Raad. Efter hans Død kom Fru Gjørrild i udelt Besiddelse af Knabstrup. Fru Gjørrild skal have foretaget nogle Forbedringer i Sdr. Jernløse Kirke. I Kirken findes en Sølvkalk med Børge Trolles Navn.

Fru Gjørrild Gyldenstjerne efterfulgtes som Ejerinde af Knabstrup af Fru Lisbeth Trolle, gift med Hr. Gabriel Sparre til Svanholm i Skaane. Gaarden kom derved til Sparrerne. Omkring 1620, i Johan Sparres Tid, blev den gamle Knabstrup Borg, der vistnok havde staaet imellem tre og fire Hundrede

*) Af andet Ægteskab. Povl Laxmand var tre Gange gift.

Aar, ødelagt ved Ildebrand. Johan Sparre begyndte da paa at opføre Gaarden paa dens nuværende Plads. Af Hovedbygningen opførte han to smaa, smalle Bindingsværksfløje lige over for hinanden samt de nødvendige Udbygninger. En stor Del af Materialet, Granit- og Munkesten samt noget kolossalt Egetømmer, der havde modstaaet Ildens Virkninger, har han benyttet fra den afbrændte Borg.

Kort efter solgte Johan Sparre Knabstrup til en Slægtning, Frederik Parsbjerg, der i Forvejen ejede Vognstrup og senere blev Ejer af et Par andre Gaarde. Af en Proces i Parsbjergs Tid ses, at Knabstrup Gods har haft sit eget Birketing, og at Birkedommeren boede i Vented. Birkeretten har fundet Sted endnu i Slutningen af det syttende Aarhundrede. Frederik Parsbjerg har sandsynligvis fortsat Knabstrups Opbyggelse, da det vides, at der paa Gaarden har været holdt Teglbrænder og flere Haandværkere.

Sønnen Jørgen Parsbjerg, der i Modsætning til Faderen har boet paa Knabstrup, synes at have været en naadig og velvillig Herre mod sine undergivne. Han nævnes ikke sjælden som Fadder ved hans Bønders Barnedaab, og han har været meget nidkær for at stifte Ægteskaber mellem Gaardens Tjenestefolk. Saaledes fik Karen Fadeburspige Kusk Jacob Svendsen, Ingeborg Kokkepige fik Peder Kældersvend, Maren Bryggerspige fik Povl Staldkarl, Karen Nielsdatter fik Lars Andersen Smed og Inger Andersdatter fik Niels Steensgaard.

Denne Ægteskabs-Stiften havde sin Betydning, da netop i denne Periode en Mængde Bøndergaarde stod øde og tomme med nedfaldne Bygninger og udyrkede Jorder. Saaledes fremgaar det af et Tings-

vidne fra 1670, at der i Sønder Jernløse og Søstrup Sogne var „21 øde Bøndergaard, som hverken bebygges eller bebos, og det meste deraf sjælden eller faa Tider besaas“. Pastoratet havde den Gang i det hele omtrent 60 Gaarde. Det var altsaa Trediedelen deraf, der henlaa øde.

Igennem hele to Hundrede Aar er der ført en stadig oplussende Strid mellem Ejere af Knabstrup og Torbenfeld. Aarsagen hertil var Tvistemaal om Fiskeriet i Knabstrup Sø, om Grænseskel mellem de to Ejendomme og senere tillige om Skovhugst paa Holmene. Naar en Proces var afsluttet, begyndte kort efter en ny igen. Grænserne er flere Gange bleven afstukne, dels ved et *Oldingstog*, dels ved et *Ridemandstog*.

Et Oldingstog foregik paa den Maade, at tolv Bønder fra vidt forskellige Steder kom sammen for at sætte Skelmærker. De begyndte fra en Udside og skred saa frem, sættende Pæle i Moser, Enge, Marker og Skove, drejende snart i Nord, snart i Vest eller Øst. Et Ridemandstog gik for sig paa lignende Vis, kun at dette foretoges af Herremænd til Hest. Som Skelmærker satte de Sten, som de opkaldte efter sig, og i et Skovstykke skar de Mærker i Træernes Bark. Naturligvis var der ved Oldingstoget flere adelige Herrer til Stede som Vidner.

Omkring 1690 slutter endelig Stridighederne om Grænseskillet m. v. samt om Knabstrup Sø, som paa den Tid er udtørret, saa der ikke længere er Grund til at kives om, hvem der har Retten til at spise Fiskene i Søen. Af et Dokument fra 16. Oktober 1589 angaaende Skelsætning erfares, at Vedbjergskoven paa omtr. 100 Tdr. Land, der nu hører til Kongsdal, den Gang tilhørte Knabstrup. Et Sagn har i ældre Tid gaaet, at en Herremand

paa Knabstrup en Gang skal have bortspillet en Skov i Kort eller Tærninger. Hvis Sagnet har noget paa sig, er det muligvis Vedebjergskoven, der paa denne lidet ærefulde Maade er gaaet ud af Knabstrups Besiddelse, og usandsynligt er det ikke, at Herremanden er Johan Sparre.

Et andet Sagn beretter om et blodigt Julegilde, der skal være fejret paa Knabstrup i Krigen under Frederik den tredje, da Svenskerne var i Landet. En Flok unge Karle ved Knabstrup havde sluttet sig sammen for at gøre Fjenden Skade, og da en Del svenske Officerer med Damer Juleaften var samlede paa Knabstrup, hvor de forlangte at blive trakterede, brød Karlene pludselig ind i Stuen og dræbte alle de tilstedeværende Svenskere. Ligene blev dernæst gravede ned i en Ellemose.

Saaledes fortælles der. Men hvor vidt dette Sagn staar til Troende, er ret tvivlsomt. —

Jørgen Parsbjerg solgte Knabstrup Gaard og Gods den 12. Marts 1685. Efter forskellige Ejere kom Gaarden den 9. April 1745 til Familien Castenchiold, i hvis Eje den forblev i nitten Aar. I disse Aar skete mange Forbedringer og Forskønelser af Gaard og Gods. Bygningerne blev udvidede, en søndre Fløj opførtes i Borggaarden til Forening af de to Sidefløje. Et kolossalt og elegant udstyret Stakitværk anbragtes til at adskille Borggaarden fra Ladegaarden. Indgangen til Haven forsynedes med en meget høj Port, og paa Portstolperne opsattes to i Træ udskaarne springende Løver med opspilet Gab og en udhængende rød Tunge — de samme, der omtales i Begyndelsen af nærværende Opsats ved en Beskrivelse fra 1814.

I denne Beskrivelse nævnes tillige Panelerne og de kostbare Tapeter i Værelserne i Gaardens vestre

Fløj. Denne Forskønnelse skyldtes ligeledes den Castenschioldske Periode. Efter Castenschiolderne fulgte Krigsraad Jørgen Jørgensen (1764). Krigsraaden døde 1770, og hans Enke giftede sig to Aar efter med en Hr. von Hjelmkrone, der gik Fallit i 1776, hvorefter Gaarden ved Avktion den 5. Septbr. samme Aar blev købt af Inspektør *Christian Ditlev Lunn* fra Einsidelsborg paa Fyn. Hr. von Hjelmkrones hele kontante Beløb ved Gaardens Salg var 100 Rdl., og hans Forfatning blev senere hen temmelig elendig. Det vides, at Lunn flere Gange har støttet ham med Penge, og Understøttelserne faar mere og mere Karakteren af Almisse.

Etatsraad F. Lunn.

Saa var Knabstrup da kommen i Familien Lunns Eje. Godset bestod den Gang af 44 Fæstegaarde og 67 Huse, der laa adsplittet i syv forskellige Sogne, til Dels flere Mil borte, medens en større Del af de ved Hovedgaarden nærmest liggende Byer var fordelte mellem flere forskellige Lodsejere. Lunns første Stræben gik ud paa at faa sin Ejendom samlet, og da dette var lykkedes ham, skred han til en gennemgribende Omordning af Hovedgaardens Avlsbrug, ligesom han paa flere Maader indførte Forandringer og Forbedringer.

Der havde tidligere ikke været anvendt andet Hegn ved Knabstrup end Risgærder, som aarlig maatte fornyes. Lunn tog nu fat paa at rense Agerjorderne for Sten, som han brugte til Hegn, dels imellem sine og Naboernes Marker, dels omkring Gaard og Have. Han indkaldte tre fynske Stensættere til dette Arbejde, og det er betydelige Summer, han har anvendt derpaa. I Aaret 1805 har han ladet affatte en Fortegnelse over de Stengærder, han har ladet sætte, og det viser sig da, at de allerede den Gang tilsammen havde naaet en Længde af to Mil.

Lunn, der senere blev udnævnt til Justitsraad, skildres som en temmelig lille, spinkelt bygget, mager Mand med et langagtigt, smalt, blegt Ansigt og smaa, livlige Øjne med et noget skarpt Udtryk. I hans ældre Alder var han meget sammensunken og rundrygget og blev derved endnu mindre. Han bevægede sig med Raskhed, og de Mennesker, der har kendt ham, har beskrevet ham som en energisk Karakter, af Naturen haardfør, udholdende og arbejdsom, en lidenskabelig Rytter og en ivrig Jæger.

I sin daglige Levemaade var han meget nøjsom og tarvelig. Han hadede Drik og Fraadseri. Ølle-

brød og et Stykke Spegesild til var Morgenmad. Derfor var Ekstravageren hos andre heller ikke velset af ham. I 1808 havde han Indkvartering paa Knabstrup af Officerer. Han skriver i sin Bog derom: „Den 9. October reiste Captain Schmidt, som jeg lod betale for sig selv, for Karle og Heste, fordi han søgte Vellevnet paa min Bekostning; forlangte 3 Retter Mad til Middag og en halv Flaske Vin, og 3 Retter varm Mad til Aften.“ Senere skriver han: „Den 21. December reiste Lieutenant Hirsch af Artilleriet, han var beskeden og nøisom og sædelig; *Gud give ham Helbred og Lykke!*“

Kl. 5 hver Morgen mødte Justitsraad Lunn i Gaarden og uddelte sine Ordre til Forvalter, Ladefoged, Gartner, Skytte og Skovfogder, og modtog deres Forebringender. Opad Dagen red han gerne en Tur omkring i Markerne for at føre Tilsyn med Arbejdet, og hans skarpe Øje fandt straks enhver Fejl eller Mangel.

En eller to Aftener om Ugen kom hans Søn, Kaptajn Lunn paa Dortheaslyst, til ham for at deltage i et Parti L'hombre. Der sendtes da Bud til Møller Schou i Vented Mølle og til Mejeriforpagteren Ole Hansen. Den gamle Justitsraad var munter og fortalte Historier fra sin Ungdom, men hans Gæster maatte tage til Takke med en tarvelig Aftensmad. En Kop tynd The med skaaret Smørrebrød og en Spegesild eller et Stykke Ost var det hele. Naar det skulde være særlig festligt, trakteredes med et Glas Punsch.

Justitsraad Lunn var dog i det store og hele hverken smaalig eller karrig. Han havde sat sig som Maal at gøre sin Ejendom gældfri, og da han fik Evne dertil, uddelte han Gaver og Understøttel-

ser med rund Haand og ydede en Mængde Mennesker Tjenester ved Laan, hvoraf han undertiden ingen Rente tog, til andre Tider eftergav baade Rente og Kapital. Han døde uden forudgaaende Sygdom — man fandt ham liggende død i sit Kontor — den 14. August 1814, og han blev begravet ved sin Hustrus Side paa Sdr. Jernløse Kirkegaard.

Hans Søn, Kaptajn *Villars Knudsen Lunn* (født 1775) overtog ved Faderens Død Knabstrup, saaledes som forhen omtalt. Han var en dygtig Landmand, men maatte — som det af det foregaaende vil ses — gennemgaa en lang Række Aar med tunge og trykkende Kaar. Han fulgte i Faderens Fodspor med at sætte Stenhegn og fuldførte Hegnet om Skovene. Gaardmandshoveriet yndede han ikke, og i 1827 tilbød han samtlige Fæstere Hoverifrihed, enten helt eller for en Del, ligesom de selv vilde, og for en meget billig Godtgørelse. Han var stærkt interesseret i Hesteavl og dannede selv den senere bekendte „Knabstrup-Race“. Lunn, der havde faaet Majors Rang, døde i sit halvfemsindstyvende Aar 1865.

Omtrent tyve Aar før sin Død havde han overladt Knabstrup i Forpagtning til sin Søn (senere Etatsraad) *Frederik Carl Avgust Lunn*. Sønnen fik ligeledes Bestyrelsen af de tre Skove, Hellede, Catrinelund og Dyrehaven. Af en Dagbog, Etatsraad Lunn har ført fra 1846 til 1878, ses det, hvor ivrigt beskæftiget han har været med mangehaande Arbejder. Han forbedrede Markerne ved Grøftegravning og Mergling, anlagde nye Veje og istandsatte de gamle, lod grave Kanaler, udbedrede Gaardens Bygninger og tilplantede Skov efter en ret betydelig Maalestok.

Ganske morsomt fortæller han om, at da Toppen af Rejsbjerg i 1851 blev plantet til med Gran, blev Arbejdet delvis udført af Familiens Medlemmer. „Mutter plantede de to første Rækker mod Nord paa østre Side; Tante Constance de to næste og derefter hver af Børnene to Rækker; op til Børnenes Rækker plantede min Fader og min Moder hver to Graner. Frøken Jantzen [Lærerinden] plantede Granerne bag Grotten, hvor lille Niels Pedersen, som hjalp hende, trakterede hende med en Historie.“

For 1861 begynder Etatsraad Lunn med at notere: „Den nye Hovedbygning blev opført. 27. Juli blev Grundstenen lagt af min Fader. Til Mikkelsdag var den under Tag.“ Og 1862: „Hovedbygningen blev fuldført og taget i Brug den 30. Oktober.“

Gamle Major Lunn var stærkt interesseret i dette Byggeforetagende. Den 86-aarige Mand kravlede om paa Stiger og Stilladser for at efterse alt. Hvad der især glædede ham var at se de atten Alen lange og tolv Tommer tykke Bjælker blive indlagte. De var tildannede af Naaletræer, som han med egen Haand havde plantet i sine unge Aar.

Det havde været Major Lunns Tanke og Ønske at opføre en ny Hovedbygning paa Knabstrup. Det blev først i sin høje Alderdom, han saa denne Bygning rejst, og som Bolig for den yngre Slægt. Men hans Glæde over, at Maalet naaedes, var saa stor som nogen af de unges.

Etatsraad Lunn fik ligesom sin Bedstefader, C. D. Lunn, en pludselig Død. Han var paa Kirkesyn i Søstrup Kirke. Inde i Kirken ramte Døden ham. Han greb fat i et Stolestade og sank sammen. Det var i Juni 1886. 2. Pinsedag blev han begravet paa Sdr.-Jernløse Kirkegaard.

— Hvad der her er berettet om Knabstrups Historie, dens Ejere gennem Tiderne, Livet paa Gaarden og de mange fængslende kulturhistoriske Træk, skyldes altsammen Etatsraad Lunn, hvis historiske Sans, Flid og Energi har givet sig Udslag i Skrifter om Knabstrup, om den Lunn'ske Slægt og om sine Barndoms- og Ungdomserindringer*), der fornemmelig knytter sig til Knabstrup. Det sidste Skrift giver baade fornøjelige og interessante Skildringer af Dtidens Liv og Forhold, medens Bogen om Knabstrup viser Etatsraad Lunn som en utrættelig historisk Forsker, der med Flid og Omhu opsøger og udreder Traadene i længst henfarne Tidens Historie. Hans Arbejder er af mere end stedlig Værdi og slægtslig Interesse. Hans Fortjeneste som historisk Forfatter berettiger ham til at mindes i videre Kredse med Sympati og Taknemlighed.

*) Disse Skrifter er med stor Velvilje stillet til min Raadighed af Familien Lunn. Jeg bringer herfor min Tak, specielt til Hr. *F. Lunn*, Dortheaslyst. *A. J. E.*

St. Søren's Holmstrup.

Ved *Thomas B. Bang.*

Naar man taler med Folk fra Holbækegnen, hænder det endnu, at man hører dem sige St. Søren's Holmstrup, men spørger man dem om, hvem denne Søren var, saa er de som oftest ude af Stand til at fortælle noget om ham. Havde det derimod været i Middelalderen, at man havde gjort et saadant Spørgsmaal, ja, saa havde man sikkert faaet ganske anderledes fyldig Besked; thi da hørte det med til Folks Børnelærdom at kende de forskellige Helgener og deres Historie paa Fingrene. Imidlertid er det langt fra sikkert, at man havde faaet rigtig Besked om den virkelige St. Søren; thi, som vi nedenfor skal se, forandredes Fortællingen om ham snart heroppe i Danmark.

Søren var født i Bordeaux, men drog allerede i sin Ungdom bort og levede en Tid som Kristendomsforkynder i Køl'n. Senere drog han tilbage til sin Fødeby, hvis Biskop efter Guds Befaling overlod ham sit Embede. Søren var nu Biskop i nogle Aar, men døde før sin Forgænger, der saaledes fik sit Bispeembede igen. Da Søren var død (imellem 346 og 410) skete det imidlertid, at det holdt op med at regne i Køl'n, og i 3 Aar faldt der ikke en Draabe,

hverken i Byen eller Omegnen. Tilsidst indsaa Beboerne, at det eneste Middel herimod var, at de fik deres Helgen tilbage, og de sendte derfor Bud til Bordeaux om at faa ham hjem igen. Her vilde man naturligvis ikke af med ham, men tilsidst blev de dog enige om, at han skulde deles, og at Køl'n saa skulde have den ene Halvdel. Det viste sig da ogsaa, at dette var tilstrækkeligt, thi der faldt straks den herligste Regn og kom saa frugtbare Aar, at man endnu bruger Udtrykket: „Nu er St. Søren kommen hjem“, naar Forholdene bliver bedre.

Ligesom ved alle de andre Helgener var der ogsaa en Dag, der særlig var helliget St. Søren, og denne Dag var d. 23. Oktober, netop paa den Tid, da Vintersæden blev lagt. Det var derfor naturligt, at St. Søren blev anset for den Helgen, der særlig var i Stand til at skaffe Frugtbarhed for Udsæden, og i Køl'n havde han tillige vist, at han kunde skaffe Regn og frugtbare Aar. Derfor blev han regnet for en af de bedste Helgener for Bønderne, og naar en Mand vilde sikre sin Søn en lykkelig Fremtid som Landmand — og hvem vilde ikke det — behøvede han blot at kalde ham op efter St. Søren, thi saa kunde man være sikker paa, at Helgenen nok skulde tage ham under sin særlige Beskyttelse.

Ved Siden af hans Billede ophængte man ofte Halsjern og andre Instrumenter, som brugtes i Fængslerne, og dette staar i Forbindelse med, at han var Helgen for de frigivne Fanger. Da saadanne Sager blev lavet af Jern, blev han efterhaanden Helgen for Smedene.

Men det var naturligvis kedeligt for Bønderne at skulle hente deres Helgen helt nede fra Frankrig, og tilsidst endte det med, at han flyttede op til Ry

ved Himmelbjergtet. Der dannede sig et Sagn om, at da han en Dag gik her og pløjede, fik han pludselig den Indskydelse fra Herren, at han skulde drage ud og forkynde Kristendommen. Han kom saa til Køln, hvor han døde som Biskop. Søren var saaledes blevet en god dansk Helgen, og rundt om i Landet blev Kirker og Kilder indviet til hans Ære. Hans mest berømte Helligdom var selvfølgelig den Kilde i Ry, der udsprang, hvor han fik sin Indskydelse fra Herren. Mer ogsaa paa Sjælland var der en vidt berømt Kilde, der var indviet til ham: *St. Søren's Kilde i Holmstrup*.

Paa Marken tæt Syd for Holmstrup Kirke ligger St. Søren's Kilde. Nu er den en stensat Brønd, men i Middelalderen har den rimeligvis som flere andre Kilder haft et mere monumentalt Udseende. Pladsen omkring den har sikkert været stenlagt, saa Folk tørstøbede kunde øse af det Væld, der kunde give dem deres Sundhed tilbage, naar de plagedes af Gigt, Øjensvaghed eller anden Sygdom. Vejene nær Kilden var forholdsvis brede og gode, for at de syge kunde komme sammen til Kilden for ved St. Søren's „guddommelige Mirakler“ at genvinde deres Sundhed. Hvis de syge ikke har lagt deres Gaver i Kilden, hvad der ofte har været Tilfældet, har der naturligvis ikke manglet en Blok til Pengegaver.

Det var selvfølgelig bedst, at Folk selv besøgte Kilden, men naar de var for svage, eller det af anden Grund ikke kunde lade sig gøre, hjalp man sig med at hente Vand hjem til dem. Vandet fra de hellige Kilder var virksomt i længere Tid; man kunde altsaa have det staaende, ligesom man nu om Stunder har Borvand, Hoffmannsdraaber og lign. Apotheker-

sager. Det var jo billigere og havde desuden den store Fordel, at det kunde benyttes mod alle Sygdomme. Det er næppe smaa Mængder Vand, der i Tidens Løb saaledes er bortført fra St. Søren's Kilde.

Men det var ikke altid nok at benytte Vandet fra en hellig Kilde. Skulde Virkningen være rigtig kraftig, maatte man bagefter deltage i en Gudstjeneste eller høre en Messe i et Kapel eller en Kirke i Nærheden. I Slutningen af Middelalderen fik Holmstrup derfor sin Sognekirke, der endnu ved sin Størrelse vidner om fordums Herlighed. 1492 lod den daværende Biskop i Roskilde, Niels Skave, opføre Langhuset og Koret, hvortil man senere føjede Vaabenhus og Sakristi. Og medens man ellers altid sørgede for, at Kirkerne kom til at ligge saa højt som muligt, saa ligger Holmstrup Kirke temmelig lavt. Dette skyldes netop, at den skulde ligge saa nær som muligt ved den Kilde, den skyldte sin Oprindelse. Thi denne Kirke er utvivlsomt ligesom flere andre for en stor Del bygget for de Gaver, som de syge ofrede ved den hellige Kilde. I Koret findes ogsaa en Indskrift, der viser, at Kirken er bygget til Ære for St. Søren. Den lyder i Oversættelse saaledes:

„Til Ære for Bekenderen St. Søren, som paa dette Sted efter Guds Befaling ilede de dødelige til Hjælp med guddommelige Mirakler, er Koret bygget.“

Hvad det er for Underværker, der har gjort, at St. Søren saaledes er bleven hædret, faar man desværre ikke noget at vide om, men man har sikkert tænkt paa de vidunderlige Helbredelser, som er sket ved den hellige Kilde. Altertavlen indeholder ikke noget, der hentyder til Fortællingerne om St. Søren, men Alteret har dog sikkert været anset for meget helligt. I Alterbordet er der nemlig en Stenplade, og

under denne findes en af hans Tær. Omkring 1760 fortalte man rigtignok, at nogle katolske Pilgrimme 40 Aar i Forvejen havde stjaalet St. Søren Ben, men om der har været flere, eller man har erstattet dem med nogle andre fra Kirkegaarden, er ikke godt at sige*). Nok er det, Benene findes der endnu.

Fremdeles findes der i Kirken et Alterskab, der har to udskaarne Træfigurer, af hvilke den ene forestiller St. Søren og den anden Johannes den Døber, der altid har været anset som den, der havde de hellige Kilder under sin særlige Beskyttelse. Endelig skal det nævnes, at der i Kirken har været flere malede Vinduer, af hvilke det ene bærer Billedet af en Biskop, der vistnok skal være St. Søren. Disse Vinduer findes dog nu i Nationalmusæet.

Men i fordums Dage har Kirken ejet flere andre hellige Sager, og vi fejler næppe, naar vi mener, at de Ting, der har haft den største Betydning som Helligdomme, nu er borte. Thi i det første Aarhundrede efter Reformationen søgte man af al Magt at bortskaffe alle de Levninger af Katholicismen, der endnu fandtes rundt om i Landet, og navnlig førte man en stadig Krig mod de Helgenbilleder, Folk strømmede til for at tilbede og ofre til. I sin Visitatsbog prædikede den ivrige Reformator Peter Palladius mod, at Folk besøgte de døde Helgener og Helligdomme, og han taler blandt andet ogsaa om „den døde Søfren i Holmstrup“. Han siger her følgende: „Der er en god Dannemand til Sognepræst baade i

*) Derfor kan de dog godt være lige saa ægte som saa mange andre Helgenben. Hvis man vilde samle alle de Tær og Fingre af St. Søren, der findes, vilde deres Antal vise sig at være meget stort.

Holmstrup og Kipping, hvo did kommer med sin Ugudelighed, dem viser han vel hjem igen, som de komme. St. Søfren er brændt op, hans Blok er heden tagen; Du faar der intet saadant, som Du leder efter.“

Men Peter Palladius skulde dog ikke stole alt for sikkert paa Præsten i Holmstrup; dels faldt det ofte haardt for Landsbypræsterne at indse, hvad ugdeligt der kunde være i, at Folk besøgte de gamle Helligdomme, og dels har ogsaa Præsterne — og vel ogsaa den Holmstrup Præst — set deres Regning ved, at Besøgene maatte vedvare. En Del af Offergaverne tilfaldt jo dem.

Men saa i 1552 er Regeringens Opmærksomhed paa en eller anden Maade bleven henledet paa, at der i Holmstrup stadig fandt saadant „Afguderi“ Sted, og man søgte da paa den grundigste Maade at faa det udryddet. Den 10. Oktober sendte man nemlig til Stiftslensmanden, Hans Barnekov, et Brev, hvori det hedder: „efterdi at der bruges meget Afguderi udi Holmstrup Kirke, og der ofres Gæs, Lam og Høns efter gammel Misbrug og tilbedes Billeder der sammesteds, at han (Hans Barnekov) derfor med det allerførste selv personligen drager derhen og udtager alt det Afguderi, som findes i samme Kirke, baade Billeder og andet, som de drive samme deres Afguderi med, og tager Kirkenøglen fra dem, som den haver, og antvorter Sognepræsten den, at han selv oplader Kirkedøren og tillukker igen, naar der skal oplades og tillukkes.

Da vi ikke mere hører om en saadan Tilbedelse i Kirken, maa man antage, at Hans Barnekov har efterkommet Befalingen, omend flere af Helgensagerne er undgaaet ham, noget vi nu kun har Grund til at være glade over.

Men skønt dette Brev viser, at Kirken har spillet en stor Rolle for Befolkningen, saa er det dog Kilden, der har trukket de fleste Mennesker til. Thi det var ikke blot syge, der kom til Kilden paa de Dage, den havde sin undergørende Kraft; nej, fra hele Omegnen strømmede Folk sammen for ved Kilden at tilbringe en glad Aften. Her kunde man træffe gamle Venner, og her kunde man lære andre Mennesker at kende. Her kunde man ogsaa handle og købslaa, thi Kræmmere og andre Handelsfolk havde snart opdaget, at der maatte være gode Forretninger at gøre paa saadanne Aftener, og derfor indfandt de sig i stadig større Antal. Mange har erstattet Kildevandet med andre og mere kraftige Drikke, og medens de syge har jamret sig ved Kilden, har Spil, Dans og anden Lystighed fyldt Natten. Tilsidst har der dannet sig fuldstændige Markeder, hvor syge og sunde, det kirkelige og det verdslige mødtes i broget Blanding.

I Holmstrup var der hvert Aar fire Markeder. Det ene — og sikkert det største — stod St. Hans Aften, den Aften, da alle hellige Kilder antoges at have særlig undergørende Kraft. Da Kilden var indviet til St. Søren, var det rimeligt, at Folk ogsaa paa hans Helgendag samledes ved Kilden; og derved opstod det andet Marked. De to sidste kom aldrig til at spille saa stor en Rolle som de ovenfor nævnte, og vi kender end ikke de Dage, paa hvilke de blev holdt. Dog er det rimeligt at antage, at det ene af dem var paa Valborgs Aften (30. April); thi ogsaa denne Dag blev mange hellige Kilder besøgt. Efterhaanden som Tiden gik, udartede dog disse Markeder sig som saa mange andre, saa i Tiden efter Reformationen var de blevet lige saa berygtede, som Kilden var berømt. Vi behøver dog ikke her nær-

mere at omtale de Udskejelser, der skete paa disse Markeder, thi det belyses klart nok af følgende Brev, som Christian III. den 16. Oktober 1552 udsendte til dem, som besøgte Holmstrup Marked:

Vi Christian r. gøre alle vitterligt, at vi ere kommet udi Forfaring hvorledes, naar Marked holdes udi Holmstrup her udi vort Land Sjælland, da fordrister sig mange, som samme Marked besøger, der at gaa med Værge og hugges og slaar hverandre og bruger deres Modvilje udi alle Skalkhed, og naar os elskelige Ejler Hardenberg, vor Mand, Raad og højbaarne Førstes, Hertug Frederik, vor kære Søns Hovmester, forskikked sin Foged did at have Opseende med slig Utilbørlighed, da opsætte de sig imod ham, og ingen kan vederfares nogen Ret over dem. Thi bede vi og strengeligen byde alle og hver særdeles, som samme Holmstrup Marked besøge ville, at I der bruger Eders rette Næring og ikke tage Værge med Eder eller og gaa med dem, al den Stund samme Marked staar paa. Og dersom nogen bruger deres Skalkhed, og fornævnte Ejler Hardenbergs Foged eller hans Svende vil straffe dem derfor, at I da ikke opsætter Eder imod dem, men paa vore Vegne tilhjelper dem at paagribe, paa det, at os og hver maa vederfares det, som Ret er. Fordrister sig nogen til her imod at drage til fornævnte Marked og haver udi samme Marked Værge eller opsætter sig mod fornævnte Ejler Hardenbergs Svende og Folk, naar de ville paagribe nogen, som forskrevet staar, da skal den, det gør, straffes som en ulydig og som de, vore Breve og Bud ikke agte ville. Thi lad det ingenglunde.

Hvorvidt Brevet har hjulpet, er højst tvivlsomt. Folk havde ondt ved at rette sig efter saadanne Kongebreve, og navnlig Retten til at bære Vaaben var en Frihed, man dengang aabenbart satte stor Pris

paa, og som man meget nødig vilde miste. Men nu indløb der fra Kalundborg Klage over den Skade, disse Markeder gjorde paa Byens Handel, og samtidig klagede selve Beboerne i Omegnen af Holmstrup over de Ulykker, Markedsgæsterne anrettede paa deres Ejendomme. Regeringen maatte nu atter skride ind, og den 2. Oktober 1568 udstedte Frederik II. paa Frederiksborg saa følgende Brev:

Vi Frederik gør alle vitterligt, at vi er kommet i Forfaring, hvorledes udi Dragsholm Birk udi Holmstrup holdes aarligen fire Markeder. Og vore Undersaatter Borgmester, Raadmænd og menige Borger udi vor Kjøbstad Kalundborg beklager, at samme Markeder er dem paa deres Købmandskab, Næring og Bjerring til Skade. Saaledes beklager og vore Undersaatter i fornævnte Dragsholm Birk, at de af fornævnte Markeder have stor Besværing, fordi Markedsfolket, som did søge, gør stor Skade paa Skovene, opbrænder Bøndernes Gærder, afbede deres bedste Græsgange; ogsaa forsamles der meget Skarns Folk, saa at de bedrive stor Synd ved overflødig Drik, Mandslet og anden Uskikkelighed. Da efter saadan Lejlighed, og paa det vore Undersaatter i fornævnte Kalundborg, der ydermere maa have deres Næring og Bjerring, desligeste at Bønderne i samme Dragsholm Birk med saadanne Besværing, som før er rørt, maa blive forskaanet, saa at den ugudelige Handel, som i samme Forsamling til Holmstrup bedrives, maa afskaffes, ville vi, at efter denne Dag skal udi fornævnte Holmstrup eller der hos aldeles ingen Markeder holdes. Men de fire Markeder, som her til samme Steds haver været holdet, skulle her efter holdes i fornævnte vor Kjøbstad Kalundborg paa de Tider om Aaret, som haver været holdet udi Holmstrup, bedende og bydende alle Indlændiske og Udlændiske som samme Markeder med Købmandsskab, Handel og Vandel besøge ville, at I dem besøge til Kalundborg og ingen andetsteds,

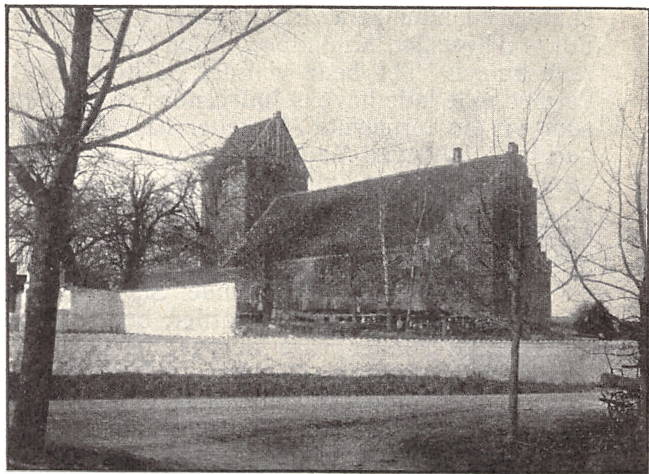
og ville vi os forholdet have vor og Kronens Told og Rettighed, som os ved samme Markeder udi Kalundborg kan tilkomme, saa at I deraf intet med skal forkortes i nogen Maade.

Markedet var altsaa nu af Navn flyttet til Kalundborg, men heller ikke dette Kongebrev er bleven adlydt. Derom vidner følgende Brev, som Kongen d. 14. Juni 1571 sendte til sin Lensmand paa Kalundborg, Peder Bilde:

Vor synderlig Gunst tilforn Vider, at eftersom for os er kommet adskillige Klagemaal over de Markeder, som holdes fire Gange om Aaret udi Holmstrup, Dragsholm Birk, vore Undersaatter, baade Borgere og Bønder til Trængsel og Skade, og vi der for nogen Tid siden har aflagt og forboden samme Marked og der om ladet vort aabne Brev udgaa, saa forfare vi, at nogen fordrister sig til mod fornævnte vort Brev, saa og imod vor Befalingsmands Forbud der sammesteds, alligevel at holde Marked og der deres Handel, Vandel og Købmandsskab at bruge, efter som vore Undersaatter Borgmester og Raadmænd udi vor Kjøbstad Kalundborg Eder ydermere berette kunne. Thi bede vi Eder og begære, at I dermed ville lade have et Indseende, at vort Brev, som vi om fornævnte Markeder have ladet udgaa, maa blive ved Magt holdet, og de, der imod gøre, det være sig Indlændiske eller Udlændiske, maa blive straffet. Og efterdi der tilstunder et Marked, som paa St. Hans Dag Midsommer plejer at holdes til Holmstrup, og det er at forvente, at en Part til denne tilkommende St. Hans Dag samme Marked besøgende vorder, bede vi Eder og ville, at I lader vare derpaa, og paa vore Vegne lader tage fra alle dem, samme Marked besøger at handle og vandle, hvis Gods de have med at fare, og det lader indlægge udi god Forvaring paa en Ret, paa det at de og andre kunne tage sig i Agt og ikke saa modvillig gøre og handle imod vore Breve, Bud og Forbud. Der med gøre I vor Vilje og Befaling, og vi forlade.

Hermed er Markedets Historie ude. I den første Tid har det sikkert knebet noget med at gennemføre Bestemmelserne, men efterhaanden er Besøget taget af, og tilsidst er Markedet blevet „en Saga blott“. Besøget af syge er derimod nok vedblevet noget længere, men i mere oplyste og kritiske Tider maatte ogsaa det forsvinde. I 1843 sagde en Mand i Holmstrup om Kilden, at der var meget godt Vand i den, men han tilføjede, at der kom ingen til den. Men stadig knejser Kirken som et Vidnesbyrd om den Helligdom, hvis Ry fordem bragte Holmstrups Navn vidt omkring.

Af de Kilder, jeg væsentlig har benyttet ved Udarbejdelsen, maa nævnes: J. F. Fenger: „St. Søren's Holmstrup“ (Kirkehist. Saml. II., S. 31 ff.). Kongebrevene er gengivet (med nyere Skrivemaade) efter Afskrifter, som opbevares paa Rigsarkivet i København.

Holmstrup Kirke.

Minder fra Reersø.

Nærværende Afhandling er skrevet af en gammel 87-aarig Kone, *Else Margrethe Hansdatter* fra Tissø.

Med stor Troværdighed har hun berettet om Livet, som det levedes til Hverdagsbrug paa en afsides Egn for næsten hundrede Aar siden. Afhandlingen fremtræder som hendes egen Beretning, og undertegnede har kun omordnet Stoffet lidt hist og her og bragt det i Overensstemmelse med Nutidens Retskrivning.

Jens Nylev.

Reersø var i min Barndom, som den er den Dag i Dag, en stille og afsidesliggende Plet ude ved Sjællands Vestkyst. I godt Vejr kunde vi ad en daarlig og næsten ufremkommelig Vej naa „op i Landet“, men ved Vestenstorm og Højvande var vi ganske afskaarne, da gik Vandet højt over Vejen, og det var livsfarligt at forsøge at komme til eller fra Øen. Paa den Maade kunde Reersø i længere Tid blive afskaaret fra Fastlandet.

Byen laa paa en Bakkeskraaning og var ikke udsat for Oversvømmelse. Den deltes i Østbyen og Vestbyen, og Ejerne kaldtes derefter „Østmændene“ og „Vestmændene“. De forskellige Udgange fra Byen kaldtes „Led“. Mod syd var Lampeled, mod sydøst Holdeled, mod nord Vangeled o. s. fr., ialt 5 Led.

I min Barndom (jeg er født 1821) bestod Reersø af 16 Gaarde og 17 Huse. De fleste var gamle og ret brøstfældige, og der var jævnlig en Længe ved

en eller anden Gaard, som maatte opbygges, fordi den ikke kunde staa længere. Naar saadan en Bygning skulde rejses, blev der ved Gadekæret gravet en Mængde Ler, som blev kørt hjem og æltet paa den Maade, at en Mand paa en Hest red rundt i Leret, mens en anden gik og øste Vand paa og skovlede det op ved Siderne. Saaledes blev det gjort smidigt til at kline med. Alle Byens Karle, Piger og Drengene blev da indbudt til at kline. Karlene kørte Leret til, og Drengene bar det hen til Pigerne, som laa paa Knæene og klinede Væggene op. Tømreren gik og satte Støjler op, og Pigerne maatte forstaa at svøbe Leret godt om disse, ellers faldt Væggen. Alle var ikke lige gode til at kline, men alle vilde gerne med.

Naar Arbejdet var forbi henimod Aften, gik alle hjem for at pynte sig og mødte da igen til „Klinegilde“. Bordene var nu dækkede med Grød og Fisk. Naar Maaltidet var til Ende, gik en Mand ud med en Le og afskar alle de ujævne Steder paa Muren, saa den blev glat, siden blev den pudset og spækket og var dermed færdig. Gildet endte altid med Dans, som varede ved til den lyse Morgen. Reersøerne var glade og gemytlige Mennesker, men de var næsten alle meget fattige, saa det var godt, at de kunde hjælpe hinanden.

Der var enkelte af Husmændene, som havde lidt Jord, saa de kunde holde en Ko og avle lidt Sæd. Iblandt disse var mine Forældre, ellers var de fleste Fiskere.

I den Tid kom ingen og opkøbte Fisken. For at faa den afsat maatte Fiskeren selv tage saa meget paa Ryggen, som han kunde bære, og gaa op i Landet og sælge den. Hvad han ikke kunde tage med

blev liggende ved Stranden, og fattige Folk fik da Lov til at gaa ned og tage saa meget af den, som de havde Brug for. Der fangedes mest Flynder og Torsk. Til Opbevaring blev en Del tørret og saltet. Man gjorde Fisken ren og bandt den sammen to og to ved Halen og hængte den til Tørring paa en Snor. Til Snor brugtes snoet Hø, da Reb var for dyrt at købe. Man fik paa den Maade saa megen Fisk tørret, saa de fleste havde til hele Sommeren.

Man havde begyndt at dyrke Kartoffler, og de groede godt paa Øens sandede Marker. De, der ikke selv havde Jord, fik Lov til at hjælpe til ved Optagningen hos andre, og saaledes tjente de en Del Kartoffler, der var til stor Hjælp til Føden, naar det kneb med at skaffe Brød. Brødet var dyrt. Der avledes kun lidt, og havde en Mand faaet et Par Skæpper Rug, maatte han bære den en Mil til Mølle for at faa den malet.

Da de fleste Smaakaarsfolk ingen Ovn havde, var det vanskeligt at faa det bagt. De maatte se at faa Lov til at bage hos andre. En Husmand ejede en Ovn og gav andre Lov til at benytte den, og saaledes blev mange hjulpne. Man prøvede at blande knuste Kartoffler i Dejgen og bage dette; men Brødet vilde ikke hænge sammen. Man prøvede ogsaa at blande Rugen med Vikker, og det lod sig gøre; men Brødet smagte ikke godt. Naar der bagtes, skulde helst flere bage paa samme Tid for at spare paa Brændslet; thi dermed var det smaat. Til én Gaard var der lidt Mose, saa den kunde faa, hvad den skulde bruge. De andre Gaardmænd fik hver to Læs Gravetørv, som maatte hentes udenfor Øen. En Del maatte hjælpe sig med, hvad de kunde faa ved at grave Grønsværet af Engene.

Det var fattige Tider, og Smaakaarsfolk maatte mange Gange baade sulte og fryse; alligevel fortalte min Moder, at det før havde været meget værre, særlig i Krigsaarene 1807—14, som hun kunde huske og tit fortalte om. Der var i disse Aar indkvarteret danske Soldater paa Øen, som skulde hindre Englænderne i at gaa i Land. En Gang var Løjtnanten, som havde den øverste Befaling over Afdelingen, redet til Kirkehelsinge. Imens morede Soldaterne sig med at sætte Hornblæseren paa en Vogn og trække ham gennem Byen, mens han blæste af alle Kræfter. Løjtnanten, der var paa Hjemvejen, hørte Musikken og troede, at Fjenden var kommen. Han kom ridende i en vældig Fart, og det havde nær gaaet Soldaterne galt, der paa egen Haand havde lavet en saadan Historie.

Folk var meget opskræmte over Krigen og turde i Begyndelsen næsten ikke sove om Natten. Flere Gange blev der blæst ud, men det viste sig stadigt at være blind Alarm. En Gang var der kommen en Flok Englændere i Land. De traf en gammel Mand, som gik og passede Kreaturer. Da han ikke forstod dem, tog de hans Hat og skrev noget paa, som han naturligvis heller ikke forstod, og uden at foretage sig noget videre gik de atter til Søs.

1808 havde Reersø Besøg af Spaniolerne. De var indkvarterede i Gaardene, men blev der kun kort, da de skulde videre til Kalundborg. Konen i en af Gaardene havde Udsalg af Øl og Brændevin, og da de skulde marchere bort, var en stor Del derinde for at faa en Pægl Brændevin til Rejsen, og flere havde siddet der og drukket. Da de var borte, vilde Konen tælle sine Penge og tog disse tilligemed et Sølvhovedvandsæg op af Lommen og lagde det

paa Bordet; men hun havde ikke bemærket, at der var bleven en Soldat tilbage, som laa under Bænken og sov. Han rejste sig nu op, og da han saa de mange Penge, greb han med begge Hænder om dem og skrabede dem tillige med Hovedvandsægget over til sig. Da hun forstod, at han vilde tage det fra hende, blev hun modig og greb fat i ham og vristede Pengene ud af Hænderne paa ham. Han blev saa forskrækket over denne Mandhaftighed, at han gav Slip og løb ud af Døren, idet han raabte: Kaput! Kaput!

Skønt Reersøerne led under Krigen, som det øvrige Land, og skønt Fattigdommen maaske var større der end de fleste Steder, rendte dog ingen derfor fra Hus eller Hjem. De ventede rolig paa bedre Tider. Værst var det, da deres Penge blev sagt op*), som stod i en Enkekasse; men de kom dog over det.

Der var kun smaa Udgifter paa en Gaard, og Luksus kendtes næsten ikke. Folkelønnen var kun lille. En Pige fik 8 Alen hvidt Vadmel, 8 Alen Lærred, lavet af Blaar, 6 Alen lavet af Hør, et Fjerdingskar Hørfrø, som hun selv købte og fik saaet i Mandens Jord, 2 Pund Uld, 2 Alen Hvergarn til et Forklæde, et Faar græsset og 8 Rigsdaler i Penge. Det var den største Løn, der blev givet til en Pige. Karlene fik lidt flere Penge, undertiden 20 Rdl., men saa fik de ikke Hør saaet eller Faar græsset; derimod fik de 8 Alen hvidt Vadmel, som de lod farve til Stadstøj, en Hørgarnsskjorte, én lavet af Blaargarn og 2 Par Hoser. Til dagligt Tøj brugtes hvidt Vadmel. Husmændene, som tærskede Sæden, fik

*) Byen var i 1801 købt for 13,000 Rdl.

Pundeskæpper, som vi kaldte det, ellers fik de 12 Skilling om Dagen, enkelte fik en Mark.

Arbejde var der ingen Mangel paa. Pigerne skulde bryde og skætte Hørren, og om Vinteren skulde den spindes sammen med Uld til Vadmél til Folkeløn. Malkningen kunde let overkommes, da en Gaard sjælden havde mere end 4 à 5 Køer. Om Sommeren blev en Del af Faarene og Ungkvæget sejlet til Musholm, hvor det græssede hele Sommeren. Karle og Piger maatte da over at vadske og klippe Faarene. Det var et Arbejde, som alle gerne vilde være med til. Der boede ingen paa Musholm den Gang, og vi unge kunde rigtig more os, mens Faarene tørredes. Saa legede vi og sang vore lystigste Sange.

Familiebegivenhederne paa Reersø spillede altid en stor Rolle. Naar der skulde være Bryllup, og der var „lyst“, gik en Pige fra Gaarden, hvor Brylluppet skulde være, omkring i Gaardene for at laane Baand til at pynte Bruden med, det kaldtes „Flætte-tøj“. Naar den Pige havde været der, vidste Folkene i Gaarden, at de skulde med til Bryllup. Saa gik man fra de forskellige Gaarde sammen for at enes om, hvem der skulde give Malt. Det skulde straks leveres, for at Øllet kunde blive brygget i rette Tid. Hver af de andre Gaarde skulde give et stort hjemmebagt Rugbrød, en hjemmelavet Ost, 4 à 5 Pd. Smør, et Faarelaar og en Rullepølse. De unge Karle og Piger gav Kaffe og Snaps. Om Onsdagen kom gerne Bedemanden, og Brylluppet holdtes om Fredagen og Lørdagen. Konerne blev indbudt til om Torsdagen at skære Maden, et helt Sulekar fuldt af Smørrebrød. Det havde saa Gæsterne at spise af i de 2 Dage og Nætter, Gildet varede. Om Lørdagen fik hele Selskabet Kaffe, om Fredagen, altsaa paa

Bryllupsdagen, fik kun de, der havde været med i Kirke og ofre. Man dansede saa for Resten, baade Nætter og Dage.

Der var kun én Musikant, en gammel Ungkarl. En Gang skulde der være et stort Bryllup, og han skulde spille; men han havde ingen Strengte til sin Violin, og da disse var nødvendige, maatte jeg, der var 9 à 10 Aar gl., gaa sammen med en anden Pige 3 Mil til Slagelse for at købe Strengte. Vi kunde ikke ende Rejsen paa en Dag og overnattede da hos en bekendt i Bildsø. Det skete tit, at vi for ganske smaa Tings Skyld maatte gaa den lange Vej. Paa Øen boede en Kromand, som havde lidt Handel; men en Gang til Paaske var hans Kaffebønner sluppen op, og hans Datter og jeg maatte da gaa til Slagelse og købe. Reersøerne var nænsomme over deres Heste, og en saa lang Vej kørte de ikke gerne.

Begravelsesgilder spillede ogsaa en vis Rolle i min Barndom. Naar en velhavende Mand eller Kone døde, blev Naboer, Slægt og Venner indbudt til Middagsgilde; men ellers tudede Oldemanden paa Garden og bad ind til „Ærøl“, saa kunde Byens Folk komme og forsyne sig med godt Øl og Brændevin. Oldemanden tappede af Tønden, saa længe nogen vilde drikke. Der blev spist skaaret Mad, og hvad der levnedes af Mad, Øl eller Brændevin, kunde Byens Børn siden hente.

Som ovenfor nævnt blev der opvartet med Kaffe ved Bryllupper, ellers blev det sjældent budt. Det skete dog, at de unge, naar de var sammen til „Bindegilder*“), drak Kaffe. Ved saadan en Lejlighed blev der undertiden købt et Fjerdingspund Kaffe og et

*) Man bandt Fiskegarn.

halvt Fjerdingspund Sukker, og saa blev der holdt Gilde.

Skulde Byens Beboere samles eller noget bekendtgøres, maatte Oldermændene tude paa Gade. Mest Glæde var der, naar der blev tudet til at „give Ævred op“, saa maatte alle Kreaturerne slippes løs fra det største til det allermindste. Saa gik det løst baade Nat og Dag. Da var det undertiden svært at finde Køerne, naar de skulde malkes, særlig naar det var taaget Vejr, eller om Morgenen før det blev lyst. Vi søgte gerne hen, hvor de havde været om Aftenen. Var de ikke der, fulgte vi gerne Vinden, da vi vidste, at de plejede at drive i den Retning, Vinden blæste. Men det kunde blive lange Veje at gaa, naar de maaske var i den modsatte Retning af, hvor man søgte dem. Undertiden var det lige saa slemt at finde Hestene, og det blev tit sent, før Karlene kom ud at pløje.

Min Mands Farfader, Peder Christian Lange, var Skolelærer paa Reersø. Hans Kone, der var en god og dygtig Kvinde, var egentlig den, der havde begyndt Skolegerningen ved at lære Smaabørn at læse. Der var en Skole paa Øen, men Befolkningen havde ikke stor Tillid til Læreren, og man bad derfor P. Chr. Lange, der var en efter sin Tid oplyst Mand, at fortsætte Undervisningen, hvad han ogsaa gjorde. Hans Skole blev altsaa en Slags Friskole. Baade han og hans Kone var troende Folk, som med stor Alvor tog sig af Gerningen, og denne Skole viste sig at være meget bedre end den anden, hvad Biskoppen ogsaa syntes, da han kom paa Visitats, og Resultatet blev, at Lange af Bispen blev udnævnt til Skolelærer, mens den anden kunde rejse sin Vej.

Der var i min Barndom paa Reersø en Mængde

Historier om Spøgeri, Varulve og Troldtøj, som mange troede fuldt og fast paa. Det var en almindelig Tro, at de døde kom og gæstede deres gamle Hjem, og en Mand fortalte, at han tit havde disse Genfærd oppe at køre; de stod altid af ude ved Vangeled, og da blev Vognen saa let at trække, som om det var ingen Ting, mens Hestene før knapt kunde slæbe den.

En Mand fortalte, at engang var deres Ko bleven syg, og han var vis paa, at den var bleven forhekset. Han søgte da Raad hos en klog Kone, og hun vidste straks god Besked og spurgte Manden, om han havde Lyst til at se den, der havde skadet ham. Det vilde han gerne, og han saa da i en Spand Vand, at det var en Kone fra Byen, som han godt kendte, der havde voldt Uheldet.

Et Par unge Folk havde faaet en gammel Gaard, og de bestemte sig til at bygge en ny Stuelænge. Da de manglede Sten til Grunden, tog de dem fra en nærliggende Høj, men nu begyndte Troldtøjet at rumstere inde i det gamle Hus. Paa Væggen hængte en Sabel, som det tog og gjorde Allarm med. En Nat tog det Barnet af Vuggen, saa Manden maatte op og lægge det i igen. Henne paa Kakkellovnen stod Skeen i Barnets Mad, og det hændte, at den kom rygende hen ad Gulvet, uden at nogen kunde se, hvem der kastede den. Da Barnet blev født, og „Madammen“ i den Anledning var i Gaarden, var hun gaaet uden for Porten, men det var hende ikke muligt at finde ind igen, og Konerne maatte ud at lede efter hende; men da de kom udenfor, hørte de et Bulder, som om hele den østre Længe var ved at falde, og i det samme hørte de „Madammen“ raabe udenfor Porten, hun kunde nu hverken komme frem eller tilbage; men da Konerne kom, røg hele Porten op af sig selv.

Det er en meget sandfærdig Historie, som Folkene selv har fortalt mig. Trolldøjet blev først roligt, da den nye Længe var færdig.

Varulvene var meget frygtede, og der gik i min Barndom mange Fortællinger om, at visse Mennesker en Del af deres Liv maatte leve som Ulve, indtil de paa en eller anden Maade kunde blive frelste. Det kunde ske ved, at de spiste Hjertet af et ufødt Drengsbarn; derfor maatte frugtsommelige Kvinder tage sig i Agt. Ogsaa kunde de frelses ved, at det blev opdaget, hvem Varulven var. Saaledes skete det, at et Par nygifte Folk var ude i Marken at hente Hø; men medens de læssede, sagde Manden, at han skulde bort et Øjeblik; hun kunde ganske rolig blive paa Læsset, da han straks kom igen. Det blev hun ogsaa, men nu kom Varulven. Det var et fælt graat skrutrygget Dyr. Det var laaddent og humpede paa tre Ben. Det vilde op til hende, men hun slog fra sig med Forklædet og værgede sig paa den Maade. Efter at det havde revet Forklædet i mange Stykker, forsvandt det igen; og straks efter kom Manden tilbage. Konen beklagede sig over den Kamp, hun havde maattet føre med Varulven, men i det samme opdagede hun, at der hang Trevler af hendes Forklæde i Mandens Tænder, og hun udbrød: „Men du er jo en Varulv“; og med det samme var Manden frelst.

Men var der megen Overtro paa Reersø, var der ogsaa megen gammel Guds frygt, og jeg skal slutte med en Bøn, som jeg lærte i min Barndom:

Her gaar et Baand om dette Hus.
 Hvem bandt Baandet?
 Det gjorde Jesus
 med to Hænder og ti Fingre
 og de ti gode Guds Engle.

Hvem sang Salmen?
Det gjorde Jomfru Marie.
Hvem sang Salmen?
Det gjorde Jomfru Marie,
fordi hun havde Bogen i sin Haand
og Jesus paa sit Skød.
Jesus var herinde;
Jesus gik til Urtegaarden,
svedte baade Vand og Blod.
Gud sagde til sin Søn:
„Stat op og strid hæderlig,
Døden er endelig,
men Glæden er evindelig.“
Denne Bøn Guds Børn læse skal
to Gange om Aftenen,
to Gange om Morgenens,
førend de opstaa,
førend de udgaa,
førend de Livsens Brød faa.
Deres Sjæle skal aldrig fristes af Helvedes Nød
eller af nogen Nød,
efter dette Guds Ord.
To til Hoved, to til Fod,
to til hvert et Ledemod,
to at vække, to at dække,
to at bære min fattige Sjæl
til Himmeriges Rige.
Amen.

Om den gudelige Forsamlings-
bevægelse
paa Tissøegnen 1830—1848.

Ved *J. P. Jensen*, Høng.

Ude i det lille Bakkendrup Sogn, vest for Tissøen, gemmer Kirkegaarden Støvet af den Mand, der allerførst maa nævnes, naar de gudelige Forsamlingers Historie i Holbæk Amt skal opredes og fortæles. Paa en lille Mindeplade, indsat i Kirketaarnets Sydside, staar at læse:

J. P. Østrup,

f. 30. Marts 1800,
d. 23. August 1833.

„Jeg agtede mig ikke at vidne noget
iblandt Eder uden Jesus Kristus og ham korsfæstet.“

Johan Peder Østrup, der havde sit Efternavn fra Landsbyen Østrup ved Randers, var 1830 bleven udnævnt til Sognepræst for Bakkendrup og Gørløv Menigheder med Bopæl i Bakkendrup, hvor Præstegaarden den Gang laa. Paa den Tid hørte de allerfleste Præster i Løve og Arts Herreder til den rationalistiske Retning; men Østrup hørte til de gammeltroende og var dybt bedrøvet over den Fornuftdyrkelse, der lød i de fleste Kirker. I de 3 Aar, det forundtes ham at leve i Bakkendrup, vakte han ved

sin levende Forkyndelse et stærkt Røre paa Egnen. Hans to Kirker var ofte paa Søn- og Helligdagene fyldt med Folk fra andre Sogne, saa de Gørløver og Bakkendrupper maatte klage over, at der ingen Sidde-

J. P. Østrup.

pladser var til dem, naar de — undertiden vel sent — kom og vilde i Kirke. Ikke alene fra Nabosognene: Svallerup, Fuglede, Sæby, Finderup og Kr.-Helsing, men ogsaa fra Slagelse og Kalundborg kom Folk for at høre Østrup. Selv fra Fyn, fra Kertemindeegnen, kom en enkelt Gang nogle sejlene over Bæltet. De gik i Land paa Reersø og vandrede derfra den lange Vej til Gørløv Kirke. Da en Bonde i Gørløv hørte om Fynboernes Kirkebesøg, skal han have sagt til

Østrup: „De Folk maa da være nogle store Syndere, siden de rejser saa langt for at høre en Prædiken“, hvortil Østrup svarede paa sin egen muntre Maade: „Ja, det er de jo.“

Da Pastor Østrup døde 1833, søgte flere af hans mest ivrige Tilhørere ud til Slotsbjergby ved Slagelse for at høre Præsten P. A. Fenger, og disse Kirkebesøg fra Gørløveggen ophørte aldrig, saalænge Fenger var i Slotsbjergby. Men da Vejene ofte var i mindre god Stand, og Turen dertil lang, og ikke nær alle, der ellers vilde, saa sig i Stand til at kunne følge med, saa begyndte *Hjemmeforsamlingerne*. De første af den Slags Forsamlinger i private Huse holdtes i Sæby og Gørløv, vistnok i 1834. De to bekendte Lægprædikanter fra Skelskøregnen: Gmd. Rasmus Ottesen og Lærer Rasmus Sørensen, kom gentagne Gange til disse to Byer og holdt Forsamlinger. Men snart fik Forsamlingsfolket paa Tissøegnen sine egne Ordførere, idet Skolelærer *Ole Jensen fra Sæby* og Skomager *Peder Sørensen fra Gørløv* begge i en lang Aarrække kom til at tage Del i Forsamlingslivet som Lægprædikanter. Begge var de stærkt paavirket af Pastor Østrups Forkyndelse, og det var hans Gerning, de nu prøvede paa at tage op og fortsætte. Men dette skulde ikke gaa af uden Kamp og Brydninger, noget, som de følgende Sider vil vise. Ole Jensen er langt den betydeligste af disse to. Hans Livsførelse og særlige Virksomhed i Opvækkelsestiden vil der her blive gjort et Forsøg paa at skildre.

Skolelærer Ole Jensen

var født i Magletving, Vesterborg Sogn paa Lolland den 24. Maj 1804 af Forældrene Gaardmand Jens Olsen og Hustru Inger Kirstine Plougsdatter. Faderen

døde allerede 1807; Moderen giftede sig igen efter nogle Aars Forløb. Ole voksede op i Bondegaarden og tog Del i det da forefaldende Arbejde, indtil han var ved 18-Aars Alderen; da søgte deres Præst, Biskop Boisen, der baade havde døbt og konfirmeret den unge Ole Jensen, at faa Forældrene til at lade ham komme paa Vesterborg Seminarium, det Seminarium, som Boisen havde været Forstander for siden 1802. Ole Jensen kom nu paa Seminariet, men inden de to Aar var omme, som han skulde gaa der for at blive færdig, anbefalede Boisen ham til en god Ven, Pastor *Schønheider* i Bakkendrup, der havde skrevet til Boisen om at faa en Seminarist til Huslærer for sine Børn. Ole Jensen rejste da til Sjælland 1823, men med den Forpligtelse at komme tilbage til Seminariet og tage sin Eksamen, naar Tiden kom, at den skulde holdes. Efter et halvt Aars Ophold hos de rare Præstefolk i Bakkendrup, kom Ole Jensen til Vesterborg, hvor han fik sin Eksamen med 1. Karakter, hvorefter han atter drog til Bakkendrup for at fortsætte Huslæregerningen.

Her i Bakkendrup Præstegaard mødtes han første Gang med hende, der skulde blive hans Hustru, Husjomfruen *Sofie Catrine Pram*, Datter af Lærer Pram i Sæby. Længe varede det ikke, inden O. Jensen fik sig en ny Plads. Han havde nemlig taget sig paa i et Par Aftentimer om Ugen at gaa over til *Bødstrup*, en Herregaard, der ligger en lille Mils Vej fra Bakkendrup, og undervise Ejerens, van Deurs, Børn i enkelte Fag. Da der saa blev en Lærerplads ledig, som van Deurs havde Kaldsret til, opfordrede han den unge Ole Jensen til at søge den, og paa den Maade blev Jensen i en ung Alder kaldet til Skolelærer i *Drøsselbjerg*. Det var i 1825. Aaret efter

holdt han Bryllup med sin Forlovede. Brylluppet stod i Sæby Skole. Brudgommen var 22 Aar, Bru- den 21. I Drøsselbjerg Skole levede det unge Par i to Aar til 1828. Da døde Hustruens Fader, Lærer Pram i Sæby, og da Lærerembedet i Sæby nok var bedre end det i Drøsselbjerg, blev der givet O. Jen- sen et Vink om, at hvis han søgte det, kunde han have Haab om at faa det, hvilket ogsaa skete. Ole Jensen flyttede da med sin Hustru ind i hendes Barn- domshjem, hvor hun dog ikke var født, men havde levet fra hun var 3 Aar. Hun var nemlig født i Kragerup, hvor hendes Fader først havde været Lærer.

I Sæby var der den Gang en gammel Præst, *Frederik Larsen*, i hvis gæstfri Hus Ole Jensens Hu- stru havde færdedes meget i sin Barndom og første Ungdom. Han havde en Kapellan, *Frederik Godt- lieb*, en alvorlig, kristelig Præst, som den unge Lærer- familie kom til at sætte megen Pris paa. 1831 døbte han deres nyfødte Datter. Kort efter døde Pastor Larsen, og Kapellanen maatte da rejse*). Nu kom der en ny Præst til Sæby, en ægte Rationalist ved Navn *Hans Søren Sørensen*, som ikke en Gang for- valtede Sakramenterne efter Ritualet. Ham kunde Lærer Jensen og hans Hustru slet ikke med. De søgte da ud til Gørløv og Bakkendrup, hvor Østrup 1830 havde afløst Schönheider, der var bleven for- flyttet, og begge blev de dybt grebne af Østrups

*) Pastor Godtlieb var født i Finderup Præstegaard ved Høng 1803, blev gift 1833 med en Præstedatter fra Gers- lev. Kandidat 1829, Kapellan i Sæby 1830—31, i Nykjø- bing Sj. 1831—32, i Slagelse 1832—33, i Strøby 1833—35, i Storehedinge 1835—37. Sognepræst i Øster Linnet i Sønderjylland 1837—67, afsat af den prøjsiske Regering formedelst Edsnægtelse.

levende Kristendomsforkyndelse; altid omfattede de hans Minde med stor Kærlighed. Og da de efter Østrups Død igen fik en Datter, blev hun i Daaben opkaldt efter Præsten og fik Navnet Johanne Petrine.

Paa Grund af den herskende Sognetvang maatte Lærer Jensen 1833 nøjes med at lade sin Datter døbe med den Daab, som Pastor Sørensen brugte; men 1835, da der atter blev født en Datter i Sæby Skolehjem — kort Tid efter, at Hjemmets eneste Søn var død — vilde Jensen ikke have hende døbt paa den Vis. Han henvendte sig til Sørensen med Anmodning om at døbe hende efter Ritualet, men Præsten vilde ikke. Barnet var født i Oktober og maatte altsaa efter Loven vente med at komme i Kirke til Vinteren var omme. I den Tid forhandlede Lærer Jensen baade skriftlig og mundtlig med sin Sognepræst om Daabsritualet, men forgæves. Præsten vilde ikke give sig. Da var det, at Jensen raadførte sig med sin gode Ven, Pastor *Fenger* i Slotsbjergby. Han var de opvakte nærmeste Præst siden Østrups Bortgang. *Fenger* har i et Brev til Grundtvig d. 16. Maj 1836 skildret, hvorledes denne Strid blev afgjort mellem Præsten og Lærerfolkene i Sæby. *Fenger* skriver:

. . . Skolelærer Jensen i Sæby, om hvem jeg har talt til Dem, opsatte bestandig at faa sit Barn døbt, dels fordi der var Sygdom i hans Familie, dels fordi Provst Sørensen nægtede ham at døbe Barnet efter Ritualet. Nu da vi er henne i Maj Maaned, kunde det efter Forordningen ikke opsættes længer. Han gaar igen til Præsten og beder ham døbe Barnet efter Ritualet, men Præsten afslaaer hans Begæring. Jensen siger, saa døbte han det selv, og faar da det Svar, at det understod han sig vel ikke til, naar Barnet ej var i Livs Fare, og i saa Fald vidste han jo nok,

at han efter Forordningen kun maatte døbe det i den Treeniges Navn og læse Fadervor over det. Nu skrev Jensen til Præsten to Gange for at faa et bestemt Svar, men fik begge Gange et ganske kort, undvigende Svar, som gik ud paa, at han var kaldet af Gud og Kongen til Præst ved Sæby og Hallenslev Menigheder, og at han nok i alle Stykker skulde udføre sit Embede saaledes, som han det for Gud og billigt tænkende Foresatte vilde forsvare. Da skrev Jensen til mig og bad mig komme der den Dag Barnet skulde døbes, da han troede, det vilde blive rigtigst, at han hjemmedøbte det, men vilde gerne have, at jeg ogsaa var til Stede til Raadføring og Trøst i fornødent Fald (thi Jensen er en meget alvorlig, men derhos fredelig Mand), hvilket jeg lovede.

Men to Dage før Daaben skulde være, da der var Skoleeksamen, og Jensen havde faaet to Venner der paa Egnen til at komme til sig i den Hensigt, at han, naar Eksamen var forbi, i disses Overværelse vilde fordre et bestemt Svar af Præsten — kapitulerede denne og sagde, at han havde Forfald den Dag, og at Pastor Mathiesen i Helsingø (en i mange Henseender rar Mand, og som paa det nøjagtigste følger Ritualet) vilde komme og forrette Daaben. Det fik en anden Mand i Menigheden, som ogsaa havde Samvittighedsskrupler ved at lade sit Barn døbe paa Sørensens Manér, at vide, og skønt han laa syg af Kopper, fik han dog i Hast det fornødne besørget og sit Barn døbt tillige med Jensens. Sagen har imidlertid gjort Opsigt, og en Mand i Sognet har truet med, at han vilde sende Sørensen de to Børn, han har døbt, tilbage, for at faa dem døbt om, og at Sørensen i alt Fald ikke skulde komme til at døbe hans Børn, om han fik flere. Hvad skal man sige, naar en ellers godmodig Mand (thi det er Sørensen) staar saa haardt for at faa sin selvgjorte Daab sat igennem. . .

Det var vistnok ogsaa paa den Tid, at Jensen nægtede at sige „Amen“ i Kirken til Sørensens forvanskede Daabshandlinger, hvad han jo som Kirkesanger ellers skulde, saa Pastor Sørensen maatte tage sin Huslærer, en theologisk Kandidat, med til Kirken for at sige Amen, naar der var Barnedaab. Om dette Spørgsmaal „Amen i Kirken“ skrev Jensen en Artikel i „Nordisk Kirke-Tidende“ 1836, der efterfulgtes af en Forhandling mellem ham og Grundtvig og Tidsskriftets Udgiver, Jacob Christian Lindberg.

Samme Efteraar døde Pastor Sørensen; en Krænkelser i et Fattigkommissionsmøde mentes at have paaført ham et apoplektisk Tilfælde. Hans Efterfølger i Embedet blev Pastor *Paludan*, en Mand, der vel i aandelig Henseende indtog samme Stæde som Sørensen, men dog forrettede Sakramenterne efter Ritualet og ellers i alle Henseender var en skikkelig og fredelig Mand, saa Lærer Jensen kom godt ud af det med ham. Men Kirkebesøget var fremdeles tyndt. Ole Jensens Datter har fortalt følgende: „Præsten lod Fader læse de Blade, han holdt, og da Fader altid gik over og fulgtes med ham til Kirken, saa gav han ham der Bladene. Paa Vejen til Kirken talte Præsten om, hvad der stod i Bladene, og mens han stod paa Prædikestolen i den næsten tomme Kirke, læste Fader Aviserne inde i Degnestolen. Naar de saa bagefter gik sammen hjem fra Kirken, kunde de jo bedre samtale om, hvad de begge havde læst. Fader holdt selv „Nordisk Kirke-Tidende“ af J. C. Lindberg, den tilbød han Præsten at laane; jeg tror ogsaa, at denne undertiden tog imod den og læste den. Fader subskriberede endvidere paa Grundtvigs „Sangværk“, Maus „Kristelig Samler“ og en Prædikensamling „Herren kommer“ af Rudelbach.

Imidlertid havde Skolelærer Jensen begyndt at holde Forsamlinger i Hjemmet. Forsamlingerne holdtes gerne Søndag Eftermiddag i Lærerfamiliens Storstue, der i Reglen var stuvende fuld. Skolestuen maatte jo ikke anvendes til dette Brug. „Der blev sunget meget“, fortæller Jensens nulevende Søn; „i al Fald mindes jeg mest levende Sangen, som jeg stundom var stærkt optaget af. Det var Kingos og vist endnu (i den første Tid) mere Brorsons Salmebog, der brugtes, siden ogsaa den af Fader udgivne Salmebog „Kærnesalmer“, en Bog, der i 40erne blev brugt meget rundt om i de gudelige Forsamlingskredse. Naar Fader talte, var der lydløs Stilhed, og ikke sjælden græd Tilhørerne. Det var Vorherres Naade, der var Grundtonen i al hans Kristendomsforkyndelse. Vi Børn overværede for det meste Forsamlingerne, men det var en frivillig Sag, i al Fald for de yngre af os, og saa vidt jeg husker, var vi alle glade for at være med.“

Lærer Jensen havde flere Gange Besøg af sine gode Venner mellem Lægprædikanterne. For at nævne nogle: Rasmus Ottesen, Rasmus Sørensen, Peter Larsen Skræppenborg, Jens Dyrholm o. fl. Af Skolelærere i den nærmeste Omegn var der ogsaa enkelte, der sluttede sig til Jensen, saaledes Bergstrøm i Rye og Pedersen i Fuglede; de havde dannet et lille Konvent, hvor de skiftevis mødte hos hverandre og drøftede, hvad der laa dem paa Hjerte. Af Folk fra Sæby tog saa godt som ingen Del i Forsamlingerne; de kaldte dem „Helligforsamlinger“ og saa lidt skævt til dem. En gammel Væverpige i Sæby brugte, naar Jensen gik til Kirke eller holdt Møde Søndag Eftermiddag, at sætte sig ved Væverstolen og klapre med Slagbordet. Forsamlingsfolket i Sæby Skole kom

rundt omkring fra, fra fjerne Byer i Sognet — navnlig fra Uglerup var der altid en lille trofast Skare: gamle Ole Frandsen, Brødrene Ole Henrik og Hans Henrik m. fl. og deres Familier — og fra Nabosognene endnu længere borte fra, fra Gørløv, Vinde Helsing, ja helt inde fra Bennebo ved Jyderup kom der Folk kørende.

Pastor Fenger, Slotsbjergby, havde gentagne Gange modtaget Opfordringer om at komme til Løve Herred og holde Forsamlinger i Lighed med de Forsamlinger, han holdt hjemme i sin Præstegaard hver Søndag Eftermiddag; men Fenger vilde ikke rejse udensogns at holde gudelige Møder. 1836 skriver han til Grundtvig: „De Folk der oppe ved Tis Sø kan jeg nok mærke, synes ikke om, at jeg ikke paa deres gentagne Opfordringer vil komme og holde gudelige Forsamlinger med dem.“ Skolelærer Jensen har da følt sig tilskyndt til at efterkomme Anmodninger om at holde Forsamlinger udenfor sin egen Skolekreds. I Februar 1837 holder han Forsamling i en Udflyttergaard paa Vinde Helsing Mark, og ved samme Tid begynder han at holde Forsamlinger i Bakkendrup og Rye. Den 22. Februar Kl. 6 Aften er Jensen til Stede ved en guelig Forsamling hos Skolelærer Bergstrøm i Rye. Forsamlingen var anmeldt for Sognets Præst, Pastor *Appeldorn*, men Præsten sendte straks Bud til Herredsfogden i Løve Herred, for at faa ham til at forstyrre den, „forsaavidt bemeldte Forsamling maatte skønnes at være anordningsstridig“. Da Forsamlingen begyndte, indfandt Sognefogden sig med en Seddel fra Herredsfogden, hvori denne erklærede, at Forsamlingen kunde ikke anses for lovlig, da den i Følge Forordningen skulde holdes ved højlys Dag, og den var anmeldt at ville

begynde først Kl. 6. Sognefogden meddelte tillige, at det ikke kunde tillades Skolelæreren at holde Forsamlinger i Skolestuen, „men vel en anden Gang i hans egne Værelser, i hvilke da ingen maatte præke, ikke Fruentimmer og Mandfolk være sammen, og Forsamlingen kun bestaa af faa Personer“.

Forsamlingen blev imidlertid holdt, da de Forsamlede ikke kunde erkende den for ulovlig. De antog, at Bestemmelsen om, at Forsamlinger skulde holdes ved lys Dag, var ophævet ved Forordningen, der fastsatte Sidstgudstjeneste til Kl. 1; thi da Forsamlingerne ikke maatte holdes under Gudstjenesten, og denne varede hele Dagen om Vinteren, kunde der ingen Forsamling blive holdt, og Hensigten med Forordningen var dog ikke at forbyde Forsamlingerne. Da Sognefogden nu skrev Navnene op paa de Tilstedeværende, troede en Flok Pøbel, der havde samlet sig udenfor, at de gjorde, om ikke Gud, saa dog Øvrigheden en Tjeneste med at gøre Spektakel. De slog Vinduerne ind hos Skolelæreren og spyttede ind i Forsamlingen. Den 25. Februar maatte Bergstrøm møde i Retten og afgive en Forklaring for Herredsfogden.

Dette førte til, at Bergstrøm den 24. April 1837 fik „en alvorlig Irettesættelse“ af det danske Kancelli i Anledning af den gudelige Forsamling i Rye Skole. Det blev endvidere betydet ham, at hvis han oftere gjorde sig skyldig i lignende Overtrædelser, vilde han blive draget til Ansvar. I et Skolekommissionsmøde den 8. Marts 1837 fik Lærer Bergstrøm endvidere af Pastor Appeldorn en Irettesættelse og Tilhold om ikke at lade Børnene lære Salmer af Kingos Salmebog. „Ikke bruge andre Bøger til Undervisning end de autoriserede“. Det hjalp ikke, at Bergstrøm undskyldte

sig med, at det kun var de Børn, der selv vilde det, der havde læst nogle af Kingos Salmer. Appeldorn holdt fast paa, at det kun var den autoriserede evangelisk-kristelige Salmebog, der maatte benyttes i alle Tilfælde.

Kort efter kom Turen til Lærer Ole Jensen. Den 13. Juni 1837 sendte Biskop *Mynster* følgende Skrivelse til Provst *Beck* i Ørslev:

„Det Kongelige Danske Kancelli har forlangt min Betænkning over et Inserat i Nr. 24 af „Nordisk Kirke-Tidende“ for 21. Maj saaledes lydende:

„*Slagelse*. Opvækkelsen i Slagelseegnen vedbliver, og Fjendskabet mod den vokser. I Februar Maaned blev der afholdt en Forsamling i Vinde Helsing, som ligger i Kirke Helsing Sogn. Hr. Pastor Mathiesen, for hvem Forsamlingen var anmeldt, blev ved et Forfald hindret fra at komme derhen. Forsamlingen talte vist over 100 Personer, men iblandt dem var der 7 à 8 Stykker, som var kommen for at spotte og forstyrre Roligheden. Dette kom de dog ikke afsted med, men maatte indskrænke sig til at faa nogle Drengene til at spille Kort og slaa i Bordet i et Forværelse. Da Skolelærer Jensen i Sæby, som holdt denne Forsamling, ikke lod sig forstyrre deraf, men blot lod Døren lukke ind til dette Værelse, saa de kunde beholde deres Kortenspil for sig selv, holdtes Forsamlingen uforstyrret. Senere er Forsamlinger oftere holdt i Vinde Helsing, og da Sognets Præst ikke ønsker at hindre sine Sognefolk i Brugen af en saa naturlig Frihed, er de blevne uforstyrrede.“

Jeg skulde i denne Anledning anmode Deres Højærværdighed om, saavidt muligt, at forskaffe ny Underretning om, hvorvidt det heri anførte

er overensstemmende med Sandhed, hvorfor Deres Højærværdigheds Betænkning over Sagen udbedes meddelt.

Kjøbenhavn, den 13. Juni 1837.

Mynster.

Provst Beck, der i kirkelig Henseende hørte til Rationalisterne, og som iøvrigt var en meget stræng og nidkær Embedsmand, gjorde sig straks Umage for at efterkomme Bispens Befaling. Samme Dag Bispens Skrivelse kom, skrev Provsten følgende Brev til Herredsfogden:

Velbaarne Hr. Overauditør Herredsfoged Monthey,
Frihedslund.

Da det Kongelige Danske Kancelli har paa-
lagt Biskoppen over Sjællands Stift at afgive sin
Betænkning angaaende en Forsamling, som Kirke-
sanger Jensen i Sæby i Følge et Inserat i „Nor-
disk Kirke-Tidende“ Nr. 24 skal have afholdt i
Vinde Helsing i Februar Maaned d. A., ved
hvilken Lejlighed adskillige Uordener have fun-
det Sted, idet der har været omtrent 100 Per-
soner tilstede, og der i en Stue holdtes Andagts-
øvelser af Jensen, medens der i den tilstødende
spilledes Kort og spottedes over Forsamlingen,
og Biskoppen i den Anledning har anmodet mig
om at meddele ham saavidt muligt alle fornødne
Oplysninger om denne Sag, saa skulde jeg tjenst-
ligt anmode Deres Velbaarenhed om, behagelig
at ville, snarest muligt, underrette mig, om der
officielt skulde være kommet noget til Deres
Kundskab som Politimester angaaende forbe-
meldte Forsamling eller de der passerede Uorde-
ner, og i saa Fald meddele mig en Udskrift af
det passerede.

Ørslev, den 14. Juni 1837.

Beck.

Paa denne Skrivelse svarede Herredsfogden saaledes den 22. Juni:

I tjenstligt Svar paa deres højærværdige Forespørgsel af 14. d. M. har jeg herved den Ære at meddele, at jeg først omtrent 2 Maanedere efter, at den saakaldte gudelige Forsamling i Vinde Helsingø var afholdt i Februar Maaned d. A., kun ved Rygtet kom til Kundskab derom. I Mangel af officiel Anmeldelse og efter saa lang Tids Forløb berørte jeg da kun dette Rygte i en Forestilling til Amtet angaaende en lignende, senere Forsamling i Rye, i Anledning af hvilken jeg havde anstillet Undersøgelse. — At der ved den første Forsamling skal have været henved 100 Personer tilstede, og at nogle Ruder af de udenfor staaende blev trykkede itu, samt at der i et Værelse ved Siden af det, hvor Forsamlingen holdtes, spilledes Kort, mindes jeg at have hørt, dog kun løseligt omtalt og uden al Hjemmel.

Løve Herreds Kontor, den 22. Juni 1837.

Monthey.

Torsdagen den 29. Juni er Pastor Mathiesen fra Kirke Helsingø kørende ud til Provst Beck, og Dagen efter sender han Provsten følgende Brev, der viser, at det gudelige Forsamlingsrøre og Biskoppens Spørgsmaal i den Anledning stærkt har optaget Provstens Tanker i den sidste Tid:

K. Helsingø, den 30. Juni 1837.

Min Kone og jeg takker herved forbindtligst for vort behagelige Ophold i Ørsløv Præstegaard i Gaar Eftermiddag og Aften; i det bedste Vejr kom vi lykkeligen her tilbage Kl. 12¹/₄.

. . . Jeg har underrettet Skolelærerne og alle Vedkommende om Deres Højærværdigheds Ankomst paa Fredag til Drøsselbjerg og Reersø Skoler, og Brudevielsen har jeg foranstaltet udsat til Løvedag.

Her i Præstegaarden glæder vi os meget ved paa den Dag at se Deres Højærværdighed og meget ærede Kone, og ønske, at Vejret maa blive godt, dog ikke fuldt saa varmt som i Dag.

. . . Skolelærer Hansen, som var hos mig i Morges, sagde, at i Vinde Helsinge var ingen Forsamling bleven afholdt siden noget efter Paa-sken, og formentligen vilde ingen oftere blive holdt der, samt at Jensen ikkun havde holdt faa der, og at det allerede er længere Tid siden, at han havde forsøgt sig at ville have med de Vindehelsinger at gøre, fordi saa mange Tid efter anden var falden fra, og de, som endnu holdt ved, havde ikke tilstrækkelig Fasthed i Troen. Dette giver jeg mig den Ære at tilsende Deres Højærværdighed, for om Deres Indberetning muligens ikke endnu skulde være afgaaet.

Deres stedse ærbødige forbundne

M. Mathiesen.

Højærværdige Provst Beck.

I Landsarkivet findes følgende Udkast eller Kladde til et Svar, Provst Beck indsendte til Sjællands Biskop:

Deres biskoppelige Højærværdighed har i behagelig Skrivelse af 13. ds. anmodet mig om, saavidt muligt, at forskaffe Underretning om, hvorvidt det i „Nordisk Kirke-Tidende“ Nr. 24 anførte angaaende en i Februar Maaned i Vinde Helsinge af Skolelærer O. Jensen afholdt Forsamling af de saakaldte Opvakte, er overensstemmende med Sandhed samt derhos tillige forlangt min Betænkning over Sagen.

Efter at jeg ved en Visitation i tvende af Helsinge Pastorats Skoler har søgt at erhverve alle mulige Oplysninger herom, og derhos mundtlig konfereret med Hr. Pastor Mathiesen angaaende denne Sag, giver jeg mig den Ære tjenstligt at meddele, at det i „Nordisk Kirke-Tidende“

Nr. 24 anførte er overensstemmende med Sandhed, samt tillige, at Forsamlingen, ved hvilken flere Fruentimmer vare til Stede, blev holdt om Aftenen. Foruden denne har Skolelærer O. Jensen og hans tro Staldbroder, Skomager Peter Sørensen fra Gørløv Sogn, holdt hver et Par Forsamlinger i Vinde Helsing, ved hvilke dog de ved hine i Februar Maaned indtrufne Uordener ikke skulde have fundet Sted, men Fruentimmer have været til Stede derved. Dog skal Skolelærer Jensen i de sidste Par Maaneder ikke ville have videre med Vinde Helsing Beboeres Opvækkelse at gøre, fordi saa mange af dem Tid efter anden vare faldne fra, og de, der endnu holde ved, ikke var ham stærke nok i den Tro, han fordrer; han har derfor overladt denne Afkrogs Bearbejdelse til sin mere ufortrødne og tillige mere fanatiske Medarbejder, den føromtalte Skomager Sørensen.

Løvrigt har det i „Nordisk Kirke-Tidende“ anførte, hvilket formentlig er en af Skolelærer Jensens Meldinger til sin Mester, Magister Lindberg, aldeles ikke glædet Pastor Mathiesen, der ikke sætter Pris paa at blive rost i Magisterens Blad. Pastor Mathiesen har ved denne Lejlighed opført sig saa passiv som muligt, da Modstand fra hans Side ikkun vilde have opflammet end mere Jensens og Skomagerens Iver. Forsamlingerne var desuden ikkun den eneste Gang anmeldt for ham, og da kunde han ikke møde der. Naar undtages nogle faa Beboere i Vinde Helsing By, ved deres Naboskab til Gørløv, hvor Opvækkelsen er begyndt ved afdøde Pastor Østrup og fortsat ved Skomageren og Skolelærer Bergstrøm i Rye, saa findes der i hele Pastor Mathiesens store Pastorat ingen af dette Slags Folk. Forsamlingerne i Vinde Helsing, der har været holdt hos 3 Gaardmænd sammesteds, bestod derfor mest af Disciple fra Gørløv og nogle andre Steder, hvilke Jensen og Sko-

mageren føre med sig omkring paa de forskellige Steder, hvor de ville virke paa de nysgerige. Til saadanne Kunstgreb er de vel instruerede af Lindberg og Pastor Fenger i Bjergby, som begge to i Forening forrige Sommer foretog en hel Dags Fodvandring i Gørløv og Sæby Pastorater for at visitere, bestyrke de Opvakte, befæste de Vaklende og meddele deres Medarbejdere, især Jensen, de fornødne Instrukser for den følgende Tid*).

Af det fremførte ses saaledes, at disse gudelige Forsamlinger er aldeles lovstridige, og at der paa dem med al Ret kan anvendes, hvad det Kongelige Danske Kancelli for et Par Aar siden befalede med Hensyn til Magister Lindbergs, især da disse Forsamlinger ganske har den samme Tendens som hans. Jeg formener derfor, at da det er en Erfaring, at ingen paa Grunde støttede Overtalelser har udrettet noget paa Folk som Jensen og Skomageren, saa vil den eneste og virksomme Maade til at standse disses lovstridige Virken her i et Par Sogne være, at Politimesteren af Kancelliet beordres til at gaa frem mod Jensen paa samme Maade, som han gennem Amtet fik Ordre til at gaa frem for et Par Maaneder siden imod Skolelærer Bergstrøm i Rye, over hvem den paalidelige og duelige Sognefoged i Gørløv Sogn havde klaget i Anledning af en lignende Forsamling, Bergstrøm havde holdt i Rye.

Paa Bergstrøm skal Advarselen hidtil have frugtet, og bliver dette maaske ikke Tilfældet med Jensen, saa formener jeg, at en alvorligere Fremgangsmaade burde bruges mod denne Mand; thi hans Virken er forargelig. De Midler, der begynder i det sidste Aar at anvendes for at lokke Proselyter, er maaske ligesaa virksomme

*) Om de Virkninger, som denne Beskyldning fremkaldte, læs Side 73 ff.

som foragtelige; man anvender legemlig Føde i Forening med den aandelige for at drage dem til sig, som Trangen giver mest Appetit efter den første, og den danske Kornspiritus er undertiden et virksomt Opvækkelsesmiddel. Bekostningen dertil skal blive regelmæssig udredet fra Kilderne til dette Onde.

Provstens ukærlige Indberetning og vældige Anklage mod det gudelige Forsamlingsfolk i Løve Herred gjorde, at Kancelliet og Biskoppen foretog tre Skridt i Retning af at efterkomme Provst Becks Ønsker:

For det første fik Skolelærer Jensen ved Skrivelse af 25. Juli fra det kongelige danske Kancelli en alvorlig Irettesættelse for Overtrædelse af Forordningen af 13. Januar 1741.

For det andet beordrede Kancelliet, at der skulde optages Forhør over Skomager Peter Sørensen af Gørløv for Overtrædelse af den samme Forordning af 13. Januar 1741. Forhøret holdtes ved Løve Herredsting den 5. August og efterfulgtes af en skarp og meget haanende Irettesættelse fra Kancelliet.

For det tredje skrev Biskoppen den 1. Juli følgende Skrivelse til Pastor P. A. Fenger, Slotsbjergby:

Da det ved Undersøgelser, som ere anstillede til Oplysning om nogle lovstridige saakaldte gudelige Forsamlinger, er anmeldt, at Deres Velærværdighed skal i forrige Aar i Forening med Magister Lindberg have foretaget Dem en Fodvandring for at antage Dem de religiøse Anliggender i tvende dem uvedkommende Pastorater, saa skulde jeg i den Anledning udbede mig Deres Erklæring.

Kjøbenhavn, den 1. Juli 1837.

Mynster.

Med denne Fodvandring, som Provsten havde henledt Biskoppens Opmærksomhed paa, hang det saaledes sammen: I Sommeren 1836 besøgte Jacob Christian Lindberg et Par Dage Fengers i Slotsbjergby. En af disse Dage tog Fenger, Lindberg og to gode Venner ud paa en Køretur for at gøre ven-skabelige Besøg, navnlig hos Pastor Mathiesen i Kirke Helsing, der var noget i Slægt med Fenger. Da Selskabet kom til Byen Rye i Gørløv Sogn, hvor Vejen drejer af til Kirke Helsing, stod Lindberg og Fenger af Vognen og lod de andre køre til Helsing Præstegaard, medens de to Præstemænd skraaede over Mosen mellem Rye og Hallenslev for at besøge Skolelærer Jensen i Sæby. Hos ham var de et Par Timers Tid og drak en Kop The, men der var ingen tilstede i Huset uden Lærer Jensen, hans Kone og Børn, og der blev ingen Art af Opbyggelsesøvelser foretaget. Derpaa gik Fenger og Lindberg til Kirke Helsing; men da Vejen dertil gaar gennem Gørløv, gik de ind hos Skomager Sørensen, der ofte havde besøgt Fenger, og var hos ham en halv Times Tid. De samtalede med Skomageren og et Par af dennes nærmeste Naboer, der tilfældig kom til Stede; men heller ikke der blev der foretaget nogen Andagts-øvelse, Sang eller andet deslige. Sørensen fulgte sine to Venner et Stykke paa Vej ad Helsing til, og der var saa Lindberg og Fenger den øvrige Tid af Dagen og kørte hjem samme Aften til Bjergby. Først Aaret efter kom Biskoppens mærkelige Forespørgsel til Fenger om, hvad de havde bedrevet paa deres Fodvandring.

Fenger gik i Raad med Grundtvig om, hvad han skulde svare Bispen. Fenger vaklede imellem, enten at svare kort afvisende eller svare udførligt,

næsten undskyldende. Grundtvig imødekom straks sin Ven og skrev den 4. Juli 1837 følgende Brev til Fenger:

Kære Ven!

Hvorvidt jeg kan raade Dem noget bedre, end hvad der er faldet Dem selv ind, er vist nok meget tvivlsomt, da *Brugelighed* er en Egen-skab, intet godt Raad maa fattes, og den er be-tinget af Omstændighederne, saa, om vi end vidste bestemt, hvad vi selv, ved en vis Lej-lighed, skulde og vilde gøre, blev det dog saa meget mindre en Regel for alle Andre, som det allerede var et Spørgsmaal, om de kunde. Da De imidlertid er lidt tvivlraadig, kan mine Tan-ker maaske nok falde sammen med det bedste Raad, De har, og bidrage til Sikkerheden, som under saadanne Omstændigheder er en dyrebar Ting, derfor vil jeg ogsaa i Guds Navn give dem tilkende saa tydeligt som muligt. Spørgs-maalet staar nemlig for mine Øjne, ej mindre end for Deres, som en *Snare*, hvori man ikke maa indvikle sig, men skal stræbe at forene Slange-Klogskab med Due-Oprigtighed, saa mit Svar vilde i Deres Sted vist omtrent blive det, at hvor pligtig og redbon jeg end var til at gøre mine Foresatte Regnskab for min Virksom-hed, fandt jeg mig dog i en vis Forlegenhed ved et saa dunkelt og ubestemt Spørgsmaal, hvor- over jeg slet ikke kunde erklære mig, men maaske indskrænke mig til den Forsikring, at jeg ikke vidste mig skyldig i nogen lovstridig udensogns Virksomhed. Maatte det derimod behage mine høje Foresatte at forelægge mig de bestemte Fakta, her syntes at maatte ligge til Grund, da fulgte det af sig selv, at jeg derom skulde give al den Oplysning, der stod i min Magt, hvad der vilde falde mig saa meget lettere, som mit unægtelige Kald til paa alle lovlige Maader at fremme Religionen og Salighedens Sag baade i og udenfor de mig allernaadigst betroede Me-

nigheder, var saa omfattende, at jeg vist snarere havde fyldestgjort det meget for lidt, end at jeg i mindste Maade skulde have overskredet de Grænser, Lovene sætter.

Jeg skønner nemlig ikke rettere, end at et saadant Svar var det artigste og sagtmodigste, man paa et saa nærgaaende og fristende Spørgsmaal kunde vente, og at man dog derved nødtes til, om man endelig vilde mig tillivs, at tale rent ud af Posen, hvorved Sandhed altid vinder, og dens Talsmænds Besværlighed lettes.

Det har ellers forbavset mig at se, man ogsaa vil have Præster i Skole for Misbrug af deres Mund til at tale om vor Herre med uden-sogns Folk, og under disse Omstændigheder skal vi vist hverken privat eller offentlig lette dem det i Danmark ikke saa lidt vanskelige Foretagende . . .

Venligst

Grundtvig.

Fenger gjorde, som Grundtvig tilraadte ham i denne Sag. „De skal ret have Tak for deres gode Raad“, skrev han den 12. Juli til Grundtvig; „derved kom jeg ud af den Forlegenhed enten at synes studs mod mine Foresatte, eller indlade mig i en Vidtløftighed, der kunde blive skadelig for den gode Sag“. — Der blev ikke fra Biskoppens Side gjort flere Forsøg paa at faa Fengers og Lindbergs Fodvandring yderligere oplyste; derimod følte Fenger godt ved andre Lejligheder, at Biskop Mynster ikke var ham naadig.

Det lader sig ikke oplyse, om Skolelærer Jensen oftere kom til Vinde Helsing for at holde Forsamlinger, efter at han i 1837 havde modtaget Kancelliets Irettesættelse. Han og de andre Forsamlings-

folk har følt denne Indgriben som et Indgreb i deres personlige Frihed, og Friheden maatte de staa sammen om at forsvare. 1838 indsendte Skolelærer Jensen og flere Beboere i Sæby og sammes Omegn et Andragende til Roskilde Stænderforsamling, og i dette Andragende bad de om at maatte erholde større Frihed i Henseende til gudelige Forsamlinger. Lignende Andragender indsendtes andre Steder fra, uden at der gjordes Forandringer i de bestaaende Tvangsforhold.

Jensen blev ved at holde sine Hjemmeforsamlinger — hans ny Sognepræst lagde ham jo ingen Hindringer i Vejen — og fortsatte ogsaa med enkelte Forsamlinger udenfor Sognet. 1840 er han til Stede i *Bjerre* ved en Forsamling, der Søndagen den 5. April afholdtes hos Gmd. *Søren Larsen*. Forsamlingen blev anmeldt for Sognepræsten og varede 2 Timer fra 5 til 7 Eftermiddag. Efter at der var sunget en Salme, oplæste Jensen et Stykke af en gudelig Bog, han havde medbragt, et Stykke af det ny Testamente, som han forefandt i Stuen, og endelig holdt han en Tale ud af Hovedet (som der staaer i Forhøringsprotokollen), og Forsamlingen sluttede med nogle Salmer.

Sognepræsten i Svallerup, Pastor *Edsberg*, blev meget forbitret over at faa dette Forsamlingsvæsen indenfor sine Sognegrænser. Han indgav derfor den 16. April følgende Klage til Amtet:

Atter har én af den hellige Sekt, Kirkesanger og Skolelærer Jensen i Sæby, tilladt sig at holde en gudelig Forsamling hos Udflyttergaardmand *Søren Larsen* af *Bjerre By* Søndagen den 5. ds. Vel blev denne Forsamling mig sildig samme Aften tilmeldt af bemeldte Gaardfæster,

men hvorvidt denne vandrende Apostel er berettiget til, dels at søge Huslejlighed til slige Forsamlinger i fremmede Sogne, dels at lade dem forud forkynde for at lokke Tilhørere, maa jeg herved gøre mig den Frihed at indberette. Det er beklageligt, at disse saa ivrige Sekterere ikke beholde deres Tro for dem selv i Stilhed, men søge alene at udbrede den for at gøre sig navnkundig og forstyrre den bestaaende Rolighed og Orden, da denne Nyhedshandel samler Tilhørere og afholder Almuesfolk fra at søge den anbefalede Gudstjeneste, som her i Egnen holdes efter de anordnede Regler.

Svallerup, den 16. April 1840.

Edsberg.

Den 24. April gav Holbæk Amtmand Ordre til, at der af Herredsfoged Gude i Kalundborg optoges Forhør i Anledning af Pastor Edsbergs Klage. Forhørene holdtes den 29. April og 11. Maj, hvorefter Præstens Klage tillige med en Udskrift af Politiforhørerne indsendtes til Kancelliet, som den 18. Juli beordrede, at Skolelærer Jensen skulde sættes under Tiltale. Som Jensens Anklager (Aktor) udnævnte Amtmanden Prokurator Holm, Kalundborg, medens Prokurator Nissen, Kalundborg, skulde være hans Forsvarer (Defensor).

Anklagerens Indlæg fremlagdes i Retten den 15. August og gik ud paa, at Skolelærer Jensen havde forbrudt sig mod Lovene ved at have foranstaltet en gudelig Forsamling afholdt hos Gmd. Søren Larsen paa Bjerre Mark den 5. April. Dels havde der været ikke ganske faa Personer forsamlede, Mandfolk og Fruentimmer iblandt hverandre, dels havde Jensen oplæst et Stykke af en gudelig Bog, holdt en Tale over Dagens Evangelium, hvortil endnu kom, at Forsamlingen ikke havde været betimelig anmeldt for

Stedets Præst, saa denne havde kunnet overvære den. Jensen, der var draget hen i et andet Sogn for at afholde gudelige Forsamlinger, synes at maatte henregnes til de omflakkende Prædikanter. Derfor burde han, da den alvorlige Irettesættelse, han fik 1837, ikke havde frugtet, idømmes en Bøde af 200 Kr. til Holbæk Amts Fattigvæsen og tilpligtes at betale alle Sagens Omkostninger.

Paa denne Anklage svarede Jensen i et af ham selv skrevet Indlæg, som han fremlagde i Retten den 29. August. Det lød saaledes:

„Ved Juletider 1839 fik jeg Anmodning fra nogle Husfolk i Bjerre at komme til dem og holde Opbyggelse med dem af Guds Ord. Konen skal tidligere have havt Velsignelse af at høre Pastor Østrups Prædikener i Bakkendrup, og senere skal hun have været tilstede engang, vi var nogle sammen og opbyggede os med hverandre, og da hun hørte, at det, vi opbyggede os med, var det samme Korsets Ord, som hun tidligere havde hørt af Pastor Østrup, og som hun følte var en Guds Kraft til Salighed for dem, som tror, omendskønt det rigtignok er de Vise en Daarlighed og de Selvretfærdige en Forargelse, alt efter Apostlens Ord, saa talte hun med sin Mand herom, saa vel som dem af Naboerne, som vilde laane Øre dertil, og mere og mere modnedes Ønsket hos dem om at faa mig over til dem at holde Opbyggelse med dem. Da der, som Forhøret udviser, kom Forhindringer i Vejen, da jeg først blev anmodet om at komme, saavel som ogsaa senere, saa sendte jeg Bud derover, da jeg saa, det efter al Sandsynlighed kunde blive mig muligt at komme, om man endnu ønskede det, da jeg saa, om muligt, vilde komme den nævnte Dag. Den ærede Ret vil heraf se, at det ingeni lunde kan siges med Rette om mig, at jeg har foranstaltet gudelige Forsamlinger afholdt i Bjerre; thi da maatte jeg jo være kommen der og søgt at formaa Folket der til at samle sig til en gudelig

Forsamling, og ikke de først have sendt Anmodning til mig om at komme, inden jeg nogensinde havde Tanke derom. Det ses altsaa, at *det er Folket i Bjerre, der har foranstaltet Forsamlingen*, og jeg har kun givet mit Løfte om at komme der, og sendte Bud, naar jeg mente, det kunde ske.

I Grunden kunde det vel være ligegyldigt, hvem der har foranstaltet den nævnte Forsamling, da gudelike Forsamlinger ikke hører til de forbudne Ting, som jo ses klarlig nok af Forord. af 13. Januar 1741 § 8, hvori det hedder: „*Skulde og andre Gud oprigtig søgende og for deres Opbyggelse bekymrede Personer have Attraa, indbyrdes at samle sig, for at opbygge sig af Guds Ord i private Huse, opmuntre, opvække, paaminde og styrke hverandre, er det ingenlunde forbudt*; og jeg skulde derfor ikke med et Ord have søgt at vise, hvorledes den var udgaaet fra Folket i Bjerre selv, naar det ikke havde været, fordi at min Anklager, idet han i Begyndelsen af sit Indlæg tillægger mig det, ligesom herpaa vilde basere de øvrige Anklagepunkter mod mig.

Naar min Anklager vil regne mig det til som en Overtrædelse, at der ikke var ganske faa Personer tilstede og Mandfolk og Fruentimmer blandt hverandre, da tvivler jeg intet Øjeblik om, at den ærede Ret vil finde, at jeg er og maa være fuldkommen fri for Brøde i denne Henseende. Som ovenfor vist havde jeg ikke foranstaltet Forsamlingen, jeg havde ikke anmodet en eneste af de Tilstedeværende om at komme der, langt mindre lokket nogen dertil, ligesaa lidt som jeg havde ladet den forkynde for de omboende; hvorfra skulde jeg da faa Ret til at vise nogen bort? Hvad blev der af Husretten, naar en af en Mands Gæster skulde have ikke alene Tilladelse, men endog Forpligtelse til at vise bort af de andre Gæster, hvilke han syntes? — At jeg skulde ifølge Forordningen have været forpligtet til en saadan Fremfærd hos Søren Larsen, kan der jo aldrig være mindste Skin af Rimelighed for, da Forordningen i dette Tilfælde vilde være i aabenbar Strid med

hver Mands Husret, hvad den umulig kan være. At En skulde være forpligtet til det, han ingen Ret har til at gøre, er en Modsigelse. Forpligtelsen her til at vise bort maa derfor alene kunne paahvile den, der havde Ret dertil, og det var unægtelig Manden i Huset og ikke mig.

Iøvrigt maa jeg bemærke, at ifølge det Kongelige Danske Kancellies Cirkulær-Skrivelse af 12. December 1835 kan jeg slet ikke antage, at nogen Overtrædelse i denne Henseende er begaaet ved Forsamlingen hos Søren Larsen, hverken af ham eller mig. I denne Skrivelse forandrer nemlig det høje Kollegium Bestemmelsen i Forordningen om, at Forsamlingerne ikkun maa bestaa af ganske faa Personer og ikke Mandfolk og Fruentimmer derhen, *at de ikke maa være talrige*. Forbudet mod, at Fruentimmer og Mandfolk maatte være samlede i Folkets gudelige Forsamlinger, maa saaledes ved denne Skrivelse antages at være hævet. En underlig Bestemmelse var det unægtelig ogsaa, at Folk af begge Køn ikke maatte være samlede der, hvor Samlingen sker i den allerbedste Hensigt, og hvor alt gaar anstændigt til, medens de derimod godt maatte være samlede, hvor Samlingen ikke altid bar Ærbarhedens Præg, ja, hvor man vel nu og da kunde med god Grund kalde den ugudelig.

Talrig kan den nævnte Forsamling vist ikke kaldes, da den bestod af nogle og tyve Personer, og det i en By, der vistnok tæller flere Hundrede Individer.

Med Hensyn til *Anmeldelsen til Præsten* vil den ærede Ret vist ogsaa finde, at det var noget, som alene paalaa Søren Larsen at besørg og slet ikke mig, saa at Forseelsen blev hans og ikke min, om her ellers er begaaet nogen Forseelse, hvad jeg maa paastaa ikke er Tilfældet. Forordningen taler intet om, hvor tidlig Anmeldelsen til Præsten skal ske om gudelige Forsamlinger, og da Budet blev afsendt med Anmeldelsen, det første jeg kom til Søren Larsen (og før var man ikke vis paa, at der blev holdt

nogen Forsamling) og var tilbage igen, inden jeg begyndte nogen Læsning, saa maa det vist antages at være sket tidlig nok.

Og naar min Anklager anker over, at jeg ved bemeldte Forsamling har holdt en Tale over Dagens Evangelium, da maa jeg give mig den Frihed ærbødigt at henlede den ærede Rets Opmærksomhed paa Forordningens § 14, hvor det hedder, at Ingen, som ikke selv har Grund i Guds Ord, maa i slige Forsamlinger prædike eller forklare Guds Ord med vidtløftig Tale, og jeg er da overbevist om, at den ikke alene vil finde, at førend jeg kan dømmes som Overtræder af denne §, da maa det først bevises om mig, at jeg ikke har Grund i Guds Ord, men endog, at det under alle Omstændigheder bør forudsættes, at jeg som offentlig beskikket Skolelærer maa have Grund i Guds Ord. Vel opkaster Præsten i Svallerup sig til Dommer over min Bibelforklaring, som han aldrig har hørt, og erklærer den for at være beklagelig slet, fordi den bærer de Frugter hos mig selv, at jeg er villig til at yde Folk aandelig Tjeneste, hvor jeg kan, om det ogsaa skulde koste mig saa megen Ulejlighed, at jeg for at yde den maatte gaa saa langt som fra Sæby til Bjerre; men dette kan jo dog aldrig blive Bevis for en slet, men vel snarere for en god Bibelforklaring, da det unægtelig er en af Kristendommens Hovedfrugter i Livet, at vi er villige til at tjene og hjælpe aandeligen og legemlig, alt som det behøves, efter yderste Evne, uden at se hen til, hvad Ulejlighed det volder os. Om Hr. Pastorens Bibelforklaring bærer saadanne Frugter, ved jeg ikke; men er det en Frugt af samme, naar han i sine Breve, som ligger her i Retten, skælder Folk ud, som han ikke kender, og opkaster sig til Dommer over deres Hjerter, da kan man vel neppe formode, at det har sig saa hel rigtig med den.

Det er dog ellers af de besynderlige Ting at blive anklaget, sagsøgt og paastaaet idømt Mulkt, fordi man har holdt en Tale, uden at man i nogen Maade indlader sig paa at bevise, at Talens Indhold

kvalificerede sig til Straf. Jeg har holdt en Tale, og derfor skal jeg straffes, hvad enten Talen saa var god eller ond, og var den nu god, saa skulde Øvrigheden altsaa straffe det, som godt er, men det strider jo imod Guds Ord.

Man skulde jo ellers mene, at Talen maatte være fri, saalænge det ikke kunde bevises, at den var fornærmelig enten med Hensyn til Kirke, Stat eller enkelt Mand. Ja, havde jeg læstet vor allerheligste Saligheds Tro og lært, at Jesus var blot et Menneske, født af jordiske Forældre ligesom vi, og anvist gode Gerninger og egen Retfærdighed isteden for Troen paa Kristus som Vej til Salighed, og ført anden saadan ukristelig Tale, ja, da havde det været billigt, at jeg var bleven tiltalt derfor. Eller havde jeg i min Tale søgt at gøre Folket misfornøjet med den bestaaende Regeringsform og Regering, og lagt an paa at formaa det til at indgive en Petition om Forandring i Statsforfatningen, om en Konstitution, Skattebevillingsret o. s. v., da skulde jeg heller ikke have fundet det underligt, om der var ført Anke over den. Men intet af saadant har jeg gjort mig skyldig i. Hvad jeg talte om Dagens Evangelium, var, hvad dette nærmest gav mig Anledning til, saa jeg formanede Folket til med Hjertens Alvor at betænke, før det var forsilde, den underlige Kærlighed, Gud har til os arme Syndere, idet Han af sin evige Raadslutning sendte os sin egen allerkæreste Søn, den Han hengav for vore Overtrædelser og oprejste til vor Retfærdighed, og saaledes ved Ham lod os løskøbe fra Synd og Død og Satans Magt med Hans eget dyrebare Blod, samt hvorledes vi for at faa Lod og Del i den Frelse, som Jesus bragte, maa vende os bort fra Synden, og i en sand og levende Tro tilegne os hans Retfærdighed, hvilket i det Udvortes maa give sig tilkende deri, at vi ville tjene Herren i Hellighed og Retfærdighed alle vort Livs Dage, saa det kan ses og kendes, at vi ere Hans Ejendoms Folk, der er saare flittigt til gode Gerninger, og hvad mere Gud gav mig Naade til at lægge paa Hjerte til

Bestyrkelse i vor allerhelligste Tro og Saligheds Haab, at vore Hjerter kunne opvarmes ved Guds Kærlighed til os, saa at vi igen kunde faa Kærlighed til Gud og Næsten. At saadan Tale imellem de Kristne er Gud velbehagelig, ved jeg, og at det er saadan Tale, Apostelen lægger dem paa Hjerte at føre mellem hverandre, naar han siger i Ef. 4,29: „Ingen raadden Snak udgaa af Eders Mund, men saadan Tale, som er god til fornøden Opbyggelse, at den kan skaffe dem Naade, som tro derpaa“, — skal ikke engang Præsten i Svallerup kunne benægte, og dog klager han til verdslig Øvrighed over, at vi til den Ende har samledes, og vil at vi skal sagsøges og straffes, endskønt han ikke er i Stand til at bevise, at vi har gjort os skyldig i noget, som strider imod Guds Ord. Maa det ikke nok vække Forundring, naar man ser, at Samlinger med Spil og Drik, Svir og Sværm, Klammeri og Slagsmaal og anden Ugudelighed kan Præster taale blive holdt i deres Sogne, og gudelige Forsamlinger, hvor alt gaar ordentlig og stille til, hvor ingen forudrettes, ingen fornærmes, men hvor man søger at opbygge sig i sin Kristendom, dem farer de samme Præster op imod og anklager! Faar det ikke herved Udseende af, som om alle Slags Forsamlinger og Sammenkomster vare lovlige, paa de gudelige nær, de alene skulde være ulovlige? Og var det da underligt, om Folk kom paa den Tanke, at saadanne Præster, der dog efter Reglen skulde være det gudelige Livs kraftigste Befordrere, i Grunden intet mindre ønskede end et gudeligt Livsrøre i deres Menigheder? Jeg siger ikke, at dette er Tilfældet, men at det har stærkt Udseende deraf, kan jo dog ikke nægtes. At vi søge alene at udbrede vor Tro for at gøre os navnkundige og forstyrre den bestaaende Orden og Rolighed, som Præsten i Svallerup beskylder os for, faar han først at bevise; men det havde unægtelig klædt ham langt bedre, om han havde overladt Dommen derom til ham, som prøver Hjerterne og ser i det skjulte; thi han alene kan dømme over vore Hjerters Tanker.

At imidlertid Præstens Rolighed er bleven noget forstyrret, lader det jo rigtignok til; men at han lader sig forstyrre i sin Ro og bliver vred over det, der billigvis burde have fyldt hans Hjerte med usigelig Glæde, nemlig: at hans Sognefolk begynde at faa Guds Ord i levende Brug i deres Huse, det bliver vel snarere en Anke mod ham end mod os. Naar han beskylder de gudelige Forsamlinger for, at de afholde Almuens Folk fra at søge den offentlige Gudstjeneste, da har han Erfaringen lige stik imod sig. Intet Sted i Sjælland holdes talrigere gudelige Forsamlinger end i Egnen mellem Slagelse og Holsteinborg, og næppe skal der gives noget Sted i Landet, hvor den offentlige Gudstjeneste er talrigere besøgt end netop der, saa naar Pastor *Edsberg* maa beklage sig over, at Folk afholde sig fra at søge den anbefalede Gudstjeneste i hans Kirke, da maa han søge Grunden anden Steds end hos de gudelige Forsamlinger; og vide maatte han dog vel, at til at faa Folk til at gaa i Kirke udfordres noget mere end at holde Gudstjeneste efter anordnede Regler.

Min Anklagers Formening, at jeg synes at maatte henregnes til *de omflakkende Prædikanter*, fordi jeg har draget hen i et fremmed Sogn at holde en gudelig Forsamling, kunde jeg muligen have forbigaaet i Tavshed, da han ikke er sikker i sin Anke, og paa en usikker Anklage eller Ankepunkt kan jeg dog vel ikke dømmes; men ikke desto mindre skal jeg dog ikke spare mig den Ulejlighed at vise, hvor ubeføjet den er, og maa jeg da til den Ende gøre opmærksom paa § 16 i Forordningen af 13. Januar 1741, der vel er den §, der skal hentydes til paa de i Kancelliets Cirkulærskrivelse af 12. December 1835 saakaldte „omflakkende Prædikanter“, der ikke med et Ord taler om, at man ikke maa gaa over Sogneskillet, for at samles i gudelige Forsamlinger. Den taler om saadanne, der forlade deres beskikkede Kald eller Næringsveje og drage om fra Sted til andet for at anstille Forsamlinger; men jeg har aldrig forsømt, end ikke en eneste Time af min Gerning enten som

Kirkesanger eller Skolelærer for at drage ud for at holde gudelige Forsamlinger, langt mindre at jeg skulde have draget om fra Sted til Sted, hvad Begrebet „Omflakkende“ jo fører med sig, da jeg derimod, om jeg ogsaa har holdt Forsamlinger udenfor mit Hjem, altid er kommen hjem igen samme Dag eller Aften. Kunde det bevises om mig, at jeg forlod min Embedsgerning, eller blot forsømte den for at drage om fra Sted til andet for at anstille gudelige Forsamlinger, ja, da maatte jeg naturligtvis tie stille til, at man betitlede mig „omflakkende Prædikant“, og tage imod, hvad dette vilde bringe mig; men indtil dette bevises mig, maa jeg nedlægge Paa-stand om fuldkommen Frifindelse med Hensyn til denne § i Forordningen og bemeldte Passus i ovennævnte Kancelliskrivelse.

Uagtet jeg neppe kan nære nogen Tvivl om, at den ærede Ret af det, jeg har anført til mit Forsvar, vil finde, at jeg ikke har gjort mig skyldig i nogen Overtrædelse af Forordningen af 13. Januar 1741 ved den af mig hos Gaardmand Søren Larsen paa Bjerre Mark den 5. April d. A. afholdte gudelige Forsamling, og jeg altsaa heller ikke kan siges at have siddet det Kongelige Danske Kancellies Skrivelse til Amtmanden over Holbæk Amt af 25. Juli 1837 overhørig, saa skal jeg dog endnu, for intet at undlade, som kunde tjene til min Retfærdiggørelse i denne Sag, give mig den Frihed at udbede mig den ærede Rets Opmærksomhed for Kancellireskriptet af 7. Septbr. 1824, hvilket Fyens daværende Guvernør, vor allernaadigste Konge, Kong Christian den Ottende foranledigede, og især maa jeg bede Dem lægge Mærke til det Sted, hvor det hedder: „Religiøse Forsamlinger, som flere end de til en Bondefamilie og dennes Beslægtede og Tyende hørende Personale afholde uden Præstens Vidende, maatte, som hidindtil, være forment. *Men den verdslige Øvrighed burde ikke forfare i denne Anledning uden Opfordring fra Sognepræsten, og da vilde det endda fra Regeringens Side være at tage i nøjeste Overvejelse om denne — nem-*

lig Præsten — *i Forhold til sin Menighed har handlet som en retskaffen og oplyst Sjælesørger*“. Den eneste Fordring altsaa, der ifølge dette Reskript, der her indeholder vor allernaadigste Konges Villie, gøres til Folkets gudelige Forsamlinger, er denne, at de ikke maa holdes uden Præstens Vidende, og da den indklagede Forsamling i Bjerre var Præsten anmeldt, saa er der altsaa ved den ingen Forseelse i nogen Maade begaaet.

Det er ellers iøvrigt ligesaa mærkeligt som glædeligt af dette Reskript at se, at Hans Majestæt er ligesaa fordomsfri som klartseende nok til at erkende, at de, som søge de gudelige Forsamlinger, have først og fremmest den Hensigt at søge Opbyggelse og at forbedre sig; ja Han havde fra sit op-højede Sæde set, hvad mange af de, som stode Forsamlingerne langt nærmere, lod som de slet ikke kunde se, at Følgerne virkelig vare, at de, som søgte Forsamlingerne, blev sædeligere, mere moralsk gode Mennesker, derfor fandt han naturligvis, at det var Uret, at de skulde forfølges med Stævnemaal og Proces, og slog med dette Reskript saa at sige en Streg over alle de til vor Tid slet ikke mere passende Bestemmelser i en forældet Forordning, og lod alene den blive staaende, at Folkets gudelige Forsamlinger ikke maatte holdes uden Præstens Vidende, paa det at denne kunde have fornødent Tilsyn med dem, da han efter Reglen jo ogsaa er den eneste, der kan have dette Tilsyn, og vaage over at intet fanatisk foretages og ingen vildfarende, fra vor Kirke afvigende Lære der finder Indgang og Udbredelse. Men dette Tilsyn med dem og denne Værgen over Lærens Renhed i dem kan jo alene finde Sted derved, at Præsten efter Forordningens Bydende ofte indfinder sig i dem, og ser og hører, hvorledes alt gaar til, og slet ikke derved, at han sætter sig til Skrivepulten i sit Studerekammer og skriver en Anklage til verdslig Øvrighed over dem.

Da det imidlertid nok kunde ventes, at dette sidste ofte vilde ske istedet for det første, især af de

Præster, som ikke havde mange aandelige Vaaben til deres Raadighed og vare lidt mageligen af dem, *saa blev meget viseligen den Bestemmelse tilføjet, at det skulde tages under nøjeste Overvejelse, om den Præst, der opfordrede den verdslige Øvrighed til at blande sig i disse Sager, havde i Forhold til sin Menighed handlet som en retskaffen og oplyst Sjælesørger, hvilken Bestemmelse jeg herved maa paastaa bragt i Anvendelse med Hensyn til Hr. Pastor Edsberg i Svallerup.*

Jeg har nu saaledes her givet mig den ærbødige Frihed at fremføre, hvad jeg efter min ringe juridiske Indsigt fandt fornødent til mit Forsvar, haabende, at min Forsvarer, Hr. Prokurator Nissen i Kalundborg, vil vide at varetage min Tarv, hvor jeg selv maatte have forsømt det, og paa det kraftigste understøtte min

ærbødige Paastand,

at jeg maa findes aldeles fri for min Anklagers Tiltale i denne Sag og for alle af Sagen flydende Omkostninger, hvorunder Salæret til Anklageren, samt at det i Henhold til Reskript af 7. September 1824 maatte blive taget under nøjeste Overvejelse, om Hr. Pastor Edsberg i Svallerup har i Forhold til sin Menighed handlet som en retskaffen og oplyst Sjælesørger.

Søby (Sæby), d. 29. August 1840.

Ærbødigst

O. Jensen.

Prokurator *Nissens* Indlæg til Fordel for Jensen var kort og lød saaledes:

„Jeg maa aldeles henholde mig til Hr. Skolelærer *Jensens* Indlæg, hvori, efter min Formening, Hr. Jensen klart og tydeligt har fremhævet de Grunde, som maa tale til hans aldeles Frifindelse i denne Sag. Jeg maa være aldeles enig med Hr. Jensen i, at han ikke er den, som har foranstaltet den omhandlede gudelige Forsamling hos Søren Larsen paa Bjerre Mark den 5. April d. A., han indfandt sig kun der

efter Folkenes Ønske, da disse vidste, han var en duelig Lærer, som kunde og vilde forklare dem Guds Ord, saa at de deraf kunde faa Opbyggelse; at Forsamlingen er afholdt, hvad enten nu saadan Afholdelse var lovlig eller ulovlig, vedkommer saaledes aldeles ikke Hr. Jensen, og deraf kan intet Bevis udledes imod ham. At gøre Anmeldelse til Præsten om Forsamlingens Afholdelse maa blive Husværtens Sag, hvori ingen anden har at iblande sig, og Jensen har fra sin Side gjort alt, hvad der stod i hans Magt, ved at gøre Vedkommende opmærksom paa, at slig Anmeldelse burde finde Sted.

At Anmeldelsen ikke skulde være sket betimelig nok, maa jeg aldeles modsige; thi ingen Bøn, Læsning eller Forklaring af det læste havde funden Sted eller var paabegyndt, førend Budet kom tilbage fra Præsten.

Om endskønt ingen Undersøgelse har funden Sted, om Præsten Hr. Edsberg var hjemme eller ikke, da skriftlig Anmeldelse til ham skete, kan man dog med fuld Føje antage, at han var hjemme; thi i modsat Fald havde Hr. Edsberg vist ikke glemt i sin Skrivelse af 16. April d. A., hvori han med saa megen Bitterhed udhæver Jensens Færd, at paaberaabe sig sin Fraværelse ved Budets Ankomst til Præstegaarden. Men var nu Præsten hjemme, hvad havde da været rimeligere og sømmeligere, end at han enten havde indfunden sig i Forsamlingen, som kun afholdtes et ganske kort Stykke Vej fra hans Bopæl, eller i alt Fald, hvis Forsamlingen ikke fandt hans Bifald, da ladet advare om, at den ej maatte finde Sted.

Jeg antager, at om Præsten havde handlet saa, da var det overensstemmende saavel med Lovens som med Kristendommens Aand, hvorimod hans anmeldte Skrivelse til Amtet af 16. April d. A. uden Tvivl ikke bar Præget af den Sagtmodighed og Rolighed, som det var ønskeligt, ligesom og Brevets Indhold synes at være i Strid med Bestemmelsen i *Danske Lov 2—4—10*. („Præsterne skulle ikke heller hadskeligen lade ilde paa andre, som have anden

Trosbekendelse, men naar fornøden gøres, og man frygter for Forargelse eller Forførelse, skulde de med Beskedenhed Menigheden derom advare og formane“).

Prokurator Nissen slutter sit Indlæg med Paa-stand om fuldstændig Frifindelse for Jensen og med en Indstilling til Retten om at lade indlede en Under-søgelse af Pastor Edsbergs Adfærd.

Den 1. September 1840 faldt Dommen ved *Underretten*.

Skolelærer Jensen idømtes en Mulkt af 20 Kr. — ikke 200 Kr., som hans Anklager havde forlangt — til Holbæk Amts Fattigkasse og blev tilpligtet at be-tale Sagens Omkostninger. Denne Dom stadfæstede *Overretten* den 10. Oktober s. A. Jensens Udgifter i Penge ved denne Proces beløb sig alene til 50 Kr. Dertil kom Rejser, Tidsspilde o. l. Men det var ogsaa den eneste Gang, Lærer Jensen blev dømt for at have talt i de gudelige Forsamlinger.

Den skikkelige Herredsfoged Monthey — boende paa Frihedslund i Løve Herred — rettede engang det Spørgsmaal til Ole Jensen, om det var sandt, at han havde gjort en Kone gal, hvad Rygtet nemlig fortalte. Jensen kunde rolig svare Nej dertil; thi hverken var den omtalte Kone gal, ej heller havde han paavirket hende i den Retning. Sagen var, at hun var syg og led en Del af Anfægtelser, saa hun var glad, naar Jensen kom og trøstede hende. Forresten havde hun en daarlig Mand, der gjorde sit til at udsprede Ryg-tet, og som var Skyld i, at hun var meget ulykkelig.

Fra først af havde Ole Jensens Forkyndelse, skønt den aldrig var haard, men alvorlig og kærlig,

et stærkt pietistisk Anstrøg. Han var saaledes imod Dans, Leg og Skovture om Søndagen; men efterhaanden mildnedes hans Syn, han blev mere frisindet. Dette skyldtes sikkert hans stærke Forbindelse med Grundtvigs nære Venner og ikke mindst en Samtale, han henimod Midten af Fyrrerne skal have haft med Grundtvig selv. Fra Lolland kendte han F. E. Boisen, der 1837 ansattes som Præst i Skørpinge ved Slagelse; de to Venner fra Ungdomsaarene sluttede sig nær sammen. Det var en Fest for alle i Sæby Skole, naar Boisen med Familie og andre gode Venner nede fra „det hellige Land“ gæstede Ole Jensen en Gang imellem. „Der var saadant et Liv og Glæde over alle og en Sang“, siger Jensens Børn. „Boisen havde næsten altid nye Toner at lære os.“ Især lagde Børnene Mærke til en ung Pige, en Broderdatter af Boisen, hun sang saa udmærket. Hun blev senere gift med Pastor Knudsen i Lejrskov og Moder til den nuværende Forfatter Jakob Knudsen. Boisen holdt gerne Forsamling, naar han kom til Sæby, og saa sang de Kingos, Brorsons og Grundtvigs Salmer. For et af Lærerfamiliens Børn stod det altid som en Feststund, det Øjeblik, da hun første Gang havde hørt Salmen: „Op dog Zion, ser du ej“. Et andet af Børnene husker særlig, hvor dejligt Boisens to unge Døtre, Nanna og Jutta, en Aften sang oppe i Storstuen, hvor Forsamlingerne gerne holdtes. Naar Jensen en enkelt Søndag kunde slippe fri for Kirkesangen hjemme, tog han og hans Hustru og et Par af Børnene gerne en Tur ned til Slotsbjergby eller Skørpinge for at gaa i Kirke der om Formiddagen og overvære Forsamlingen i Præstegaarden om Eftermiddagen.

Som Skolemand var Ole Jensen en betydelig

Kraft. Han nød i det hele taget megen Agtelse og var afholdt baade af Skolebørnene og Forældrene. Der var endogsaa i de Tider Forældre udenfor Skoledistriktet, der lod deres Børn søge Sæby Skole, fordi de indsaa, at der lærte de godt og blev paavirket i en god Retning. Ole Jensen var en af de første, der holdt paa, at der skulde fortælles livligt og levende for Børnene. „Den døde Ramselæsning og den tvungne aandsfortærende Udenadslæsning maa forlades“, skrev han i Fyrrerne. 1847 foreslog han i et Skoleblad, at Bønderne skulde virke for, at der ved alle Børneskoler blev oprettet private Fortsættelseskoler, hvor Børnene kunde faa en udvidet Undervisning i Læsning, Skrivning, Regning, Fædrelandshistorie, Verdenshistorie, Geografi, og hvis Tiden strakte til ogsaa Naturlære og Naturhistorie. Endvidere opmuntrede han Bønderne til at virke for Oprettelsen af Højskoler. „Jeg ved nok“, skrev han, „der er bleven sagt i Anledning af den Ansøgning, Bønderne fra Københavns Amt i Fjor (1846) indgav til Kongen om Oprettelse af en folkelig Højskole ved Sorø, at vore Bønder har samme Ret til at benytte vore Latinskoler som de andre Stænder, men det vilde være aldeles urimeligt at henvise vore Bønderkarle til en saadan Skole. Heller ikke Seminarierne duer dertil, om end de er bedre. Der er særdeles gode Grunde for at fremkomme med hint Spørgsmaal om Højskolens Oprettelse.“ — Allerede 1825 havde han i Drøsselbjerg tilbudt Ungdommen at ville holde Aftenskole; men ingen tog imod Tilbudet. 1828 gentog han det samme Tilbud i Sæby, men fik samme Resultat. Først hen i Fyrrerne kom Aftenskolen i Gang i Sæby. Han underviste 4—5 Timer hver Aften og krævede, at de Unge ogsaa gjorde et Selvarbejde hjemme.

Men da det ved den samme Tid, under Paa-
virkning af Grundtvig, gik op for ham, at det ikke
er nok, at det danske Folk gaar frem i Oplysning,
det maa ogsaa blive besjælet af den ægte danske
Folkeand, saa besluttede han sig til at samle baade
Gamle og Unge til Møder hver Torsdag Aften i sin

Ole Jensen.

Skole, hvor han vilde holde fædrelandshistoriske Fore-
drag og synge fædrelandske Sange. Han kaldte det
selv for „Historisk Forening“ eller „Dansk Samfund“,
og *det er vistnok den første folkelige Foredragsfor-
ening, der er oprettet i Holbæk Amt.* Disse Møder
vandt stor Tilslutning ogsaa af Folk fra selve Byen.
Det blev ogsaa sagt til Mændene, der deltog i Mø-

derne, at de godt kunde tage Kvinderne med; men det var nok kun en ganske enkelt, der vovede det, saa udviklet var man ikke endnu, at Kvinderne gik med til saadanne Møder.

I Efteraaret 1848 var det jævnlig Dagens Begebenheder, der blev talt om ved Møderne, og som Tilhørerne begærlig lyttede til i denne stærkt bevægede Tid; thi den Gang var det jo kun hos Herremanden, Præsten og Skolelæreren, der holdtes Aviser. „Den friske, fædrelandske Stemning, der var over disse Møder, staar endnu levende for mig“, skriver en af de nulevende Tilhørere ved disse Møder. Endogsaa en af Egnens Herremænd, Ejeren af Falkenhøj, var en jævnlig Gæst i Skolen, naar Mødet Torsdag Aften begyndte.

Hvert Foraar, naar Konfirmanderne gik ud af Skolen, havde Jensen altid en Sammenkomst med dem og deres Forældre, Søkende eller Venner, som vilde komme i Skolen. Det var vistnok Dagen efter Konfirmationen. Han holdt da en Tale til de Unge, hvor han alvorlig lagde dem deres Salighedssag paa Sinde, og de forsamlede var gerne stærkt bevægede og grebne af hans Tale. Da hans egne Børn blev saa store, saa de skulde gaa til Forberedelse hos Præsten, sendte han dem bort til troende Præster, da han ikke vilde have dem konfirmeret af Pastor Paludan. Tre Døtre blev konfirmeret af F. E. Boisen, en fjerde Datter kom til København og blev konfirmeret af Grundtvig. Alt dette fandt Præsten i Sæby sig meget godt i; han var en meget skikkelig og fredelig Mand, der fuldstændig lod Jensen raade i Skolen. Præsten var altid vel fornøjet med Sæby Skole og udtalte selv, at det var den bedste Skole i hele Pastoratet. Ogsaa Biskop Mynster udtalte sin

Tilfredshed med Jensens Skolegerning og gav Jensen et Vink om, at hvis han ønskede Forflyttelse, skulde der blive taget Hensyn til hans Ansøgning. Mærkeligt var det, at Biskoppen ved samme Lejlighed udtalte sin Glæde over, at Lærer Jensen havde „ophørt med at gaa i fremmede Sogne og holde Forsamlinger“, thi det havde Jensen nemlig ikke holdt op med. Formodentlig er det Pastor Paludan, der har søgt at bibringe Bispen denne Forestilling, da Paludan gerne saa, at Jensen stod godt anskrevet hos Biskoppen. For Paludan var det ligegyldigt, hvordan det gik med Forsamlingerne.

Ole Jensen fandt sig derfor meget godt tilrette i Sæby og blev der. Det var jo som Kirkesanger, han følte Tvangen ved at skulle være i Kirken og omtrent synge ene i den næsten tomme Kirke. En eller to Gange om Aaret foretog Paludan gerne en Rejse længere bort, og da maatte Jensen saa undertiden besørge Gudstjenesten i Kirken en eller to Søndage, naar der ikke var kirkelige Handlinger. Det var altsaa Messefaldsgudstjeneste, som bestod i, at Jensen fra Kordøren læste en Prædiken op, og det var vist i Almindelighed Luthers. Men naar Jensen læste en Prædiken op i Kirken, kom der altid flere Folk i Kirke, end naar Præsten prædikede, endogsaa Præstens Tjenestefolk og Huslærer gik saa i Kirke. Dette blev dog nok Paludan for drøjt, thi senere hen sørgede han altid for at faa en fremmed Præst eller Kandidat til at prædike i sit Sted. Saaledes var der en Gang en Kateket, der havde været Huslærer i Præstegaarden, og som ikke tidligere havde lagt præstelig Egenskab for Dagen. Han skulde en Dag prædike og kom ridende til Kirken, just som det var Tid at begynde Gudstjenesten. Han havde

redet 3 Mil i varmt, støvet Vejr og var tør i Halsen. Da han kom ind i Sakristiet, greb han en Flaske, satte den rask for Munden i den Tro, at det var Kirkevin, men — pøj! hvor han spyttede; det var nemlig Lampeolie. Ole Jensen lo, da han kom hjem fra Kirke og fortalte, hvad han havde set i Sakristiet.

1839 udgav Lærer Jensen et Bind Salmer, som han kaldte „Kærnesalmer“. Han var nemlig meget utilfreds med at skulle lade Skolebørnene lære et vist Antal Salmer om Aaret af den rationalistiske evangelisk-kristelige Salmebog; den var for tør og død. Jensens Salmebog indeholdt nærmest Kingos Salmer og enkelte andre, men ingen af Brorsons, der almindeligt brugtes af Forsamlingsfolkene. Jacob Christian Lindberg skrev i „Nordisk Kirketidende“ en smuk Anmeldelse af „Kærnesalmer“ og sluttede med at ønske, at Bogen maatte faa saa god en Modtagelse i Folket, „saa Jensen maa kunne fortsætte og senere fremkomme med en ny Samling, hvor et Udvalg af Grundtvigs og Ingemanns Salmer var gjort tilgængelig“. Dette Ønske opfyldtes 1847, da „Kærnesalmer“ udkom i 2. forøgede Udgave.

Denne Salmebog blev en kær Skat hos mange. Den indførtes rundt om i de gudelige Forsamlingskredse. Og i Sæby Skole havde Jensen let ved at faa den indført; de fleste Forældre købte den, og var der et fattigt Barn, der havde ondt ved at faa den, gav [han det et Eksemplar. Den brugtes altid ved Morgenandagten paa Skolen. Da en Kone, der havde gaaet i Sæby Skole, i 1855 fik fat i det ny Tillæg til den almindelige Salmebog og der fandt flere af de kendte Salmer fra hendes Skoletid, udbød hun: „Nej, der har jeg jo mine gamle Skolesalmer igen!“

1845 udgav Jensen en Bibelhistorie for Børn; den indeholdt bl. a. en hel Del Vers af Grundtvigs bibelske Sange. Den brugte han i Stedet for Birchs Bibelhistorie, som Jensen ikke var fornøjet med.

Af lange Rejser, som Jensen foretog i de 25 Aar, han levede paa Tissøegnen, kan nævnes enkelte. 1837 rejste han sammen med sin Hustru og 3 af deres Børn til Lolland og Fejø for at besøge Familien, deriblandt hans 72-aarige Moder, der endnu var en rask gammel Kone. De var en hel Nat om at sejle 3 Mil i en Jagt; det var jo anderledes besværligt at rejse den Gang end nu. Jensen var engang senere paa Besøg i sin Barndomsegn; da rejste han sammen med Boisen fra Skørpinge, der havde sit Barndomshjem i Vesterborg. Paa Vejen hjem over Langeland og Fyn gæstede de forskellige Venner og holdt Forsamlinger; bl. a. var de i Davinde hos Cornelius Pedersen og i Dalby hos Christen Larsen. Begge disse to Mænd tilhørte det gudelige Forsamlingsfolk paa Fyn og blev senere Rigsdagsmænd. Til Næstvedkanten gjorde Jensen ogsaa af og til Rejser, hvor han besøgte Steffensen, Holsteinsminde, Pastor Monrad i Marvede, Skolelærerne Jensen i Spjellerup og Torbensen i Skafterup, Gmd. Anders Mikkelsen i Karrebækstorp o. fl. „Det var sande Festdage for Læreren i Sæby at slippe ud nogle Dage for at leve sammen med saadanne gode Venner og prægtige Mennesker“. Nord og vest paa holdt Jensen af og til Forsamlinger. Det menes, at han paa disse Ture skal have naaet Vallekilde, men ikke været norden for denne By.

Var Lærer Jensen virksom i sin Skole og virksom udadtil, saa var han det ikke mindre i sit Hjem. Der skulde jo skaffes Brød til mange Munde, og et

Skolekald gav den Gang kun smaa Indtægter. Altsaa maatte der spares, hvad spares kunde, og det gjorde Jensen paa den Maade, at han lavede omtrent alt, hvad der skulde bruges i Huset. Han syede selv Skotøjet til alle de mindre Børn, og han lavede de nydeligste Trætøfler til hele Familien. Han var Snedker, Kurvemager og Bogbinder, og noget af dette var han en ren Mester i. „I sit Værksted, som han havde i den ene Husende, stod han og lavede alle vore Møbler“, har et af Børnene fortalt. Han lavede ogsaa River o. lign. til Folk i Omegnen. En Gang havde hans Nabo, en tysk Snedker, meldt ham til Herredsfogden for Indgreb i Snedkeriet, men det var saa heldigt, at de to Genstande, som Snedkeren nævnte, at Jensen havde leveret til fremmede, var Ting, som vedkommende selv havde leveret Træ til, og som Jensen slet ikke havde taget Betaling for at lave. Det ene Stykke var tilmed en Ligkiste til en fattig Mands Barn. Det kunde Snedkeren ikke faa Herredsfogden til at dømme Jensen for.

Paa Jordgærdet rundt om Sæby Skolelod plantede Jensen — paa lollandsk Vis — en Række Kurvepil, som gav Materiale til Kurvefletning, og om Vinteraftnerne bandt han en Mængde Kurve til Salg. Jordloddens Drift optog ham dog mere og mere, som Aarene gik. Skoleloden bestod af godt 6 Tdr. Ld. udmærket Jord; men da Jensen kom til Sæby, var kun Halvparten opdyrket, og Naboerne paastod, at den anden Halvdel kunde der kun gro Græs paa. Ole Jensen vilde dog vove Forsøget med at opdyrke den, og Forsøget lykkedes. Han merglede hele Loden uden fremmed Hjælp og fik Marken i fortrinlig Stand, og det var i Fyrrerne almindelig er-

kendt, at han drev sit Landbrug paa en ualmindelig indbringende Maade.

En Arv, som hans Hustru fik i 1842, satte ham i Stand til at købe Hest, Vogn og Avlsredskaber, saa han selv fuldt ud kunde drive sin Avling. Bønderne vilde ellers gerne pløje for ham. Han stod om Sommeren op før Klokkeren 4 og var 2 Timer i Marken, inden han gik paa Skolen.

Saaledes lykkedes det at holde den egentlige Nød fra Døren, men spares maatte der, og havde han ikke ved sin Side haft en saa dygtig Medhjælper, som han havde, var det næppe gaaet. Denne trofaste Medhjælp var fra først til sidst hans fromme og kærlige Hustru, der var en ualmindelig dygtig Husmoder. Med den hjærteligste Deltagelse omfattede hun sin Mands Gerning, selv om den ofte forøgede hendes i Forvejen store Arbejde, og i Hjemmet var hun Sjælen. „Det var hende, vi Børn især sluttede os til, det var hende, der lærte os fra ganske smaa at elske Vorherre, og det var kort sagt hende, der gjorde Hjemmet til noget saa velsignet for os Børn.“ Saaledes har et af Børnene vidnet om hende.

Det politiske Liv havde Jensen ogsaa Interesse for. Han sluttede sig her nærmest til Grundtvigs og Jacob Chr. Lindbergs Tankegang og holdt afgjort paa den personlige Frihed, som det først og fremmest gjaldt om at faa grundfæstet i det danske Samfund. 1841 skrev han et Skrift om „Skattebevillingsretten“, og 1845 var han med en af sine Døtre i Roskilde, hvor den Stænderdeputerede Peter Jørgensen viste dem om i Stændersalen. Det var et Øjeblik, hans Datter aldrig glemte. 1848 følte han Lyst og Mod til at stille sig ved Valgene til den grundlovgivende

Rigsforsamling. Det samme var Tilfældet med hans gode Ven, Pastor Boisen i Skørpinge. Begges Hustruer syntes ikke om dette; de fandt det saa fremtrædende, at Mændene selv vilde tilbyde sig. Men saadan blev det. Boisen stillede sig og blev valgt i Korsør, Jensen prøvede paa det i Ruds-Vedby, men blev ikke valgt. Den 4. September 1848 aabnede han det første Vælgermøde, der nogensinde har været holdt i Ruds-Vedbykredsen. Det var paa en Mandag, og Mødet blev holdt i Kristian Nielsens Gaard i Høng*) Kl. 10 Formiddag. Lærer Jensens Tale den Dag gik ud paa at vise, hvad det var, der efter hans Anskuelse maatte tages Hensyn til ved Valget af en Rigsdagsmand til den grundlovgivende Rigsforsamling. En Rigsdagsmand maatte først og fremmest være *en ægte dansk Mand*, en Mand, der havde aabent Øje for alt Dansk, og som omfattede det med Inderlighed og Varme. Det maatte tillige i Sandhed være *en frisindet Mand*, der undte alle andre den Frihed, han selv ønskede at have; som ikke ansaa Friheden for opnaaet, fordi man fik friere Former; fremfor alt gjaldt det om, at vi fik Friheden ind i det daglige Livs Forhold. Endelig maatte den, der skulde vælges til Rigsdagsmand, være *en Mand, der stræbte efter, at alle Monopoler, alle Forrettigheder og Fritagelser blev afskaffet* saaledes, at alle Borgere fik lige Forpligtelser og lige Rettigheder.

Da ingen andre tog Ordet, skredes der til Afstemning. 6 Kandidater havde meldt sig, nemlig Lærer Gleerup, Gmd. P. Jørgensen, Ulstrup, Gmd. Anders Jensen, Taagerup, Tømrer Anders Johansen, Buerup, Kammerraad Jørgensen, Ondløse Møllegaard,

*) Nu ejes Gaarden af Frederik Hansen.

og Lærer O. Jensen, Sæby. — Jensen og Gleerup fik hver de fleste Stemmer ved Prøvevalget; men Jensen fik 2 Stemmer flere end Gleerup, saa Jensen var foreløbig den, der havde de bedste Udsigter. Men da „Bondevenneselskabet“ og „Almuevennen“ holdt paa, at Gleerup skulde vælges, blev det ved Valget i Ruds-Vedby den 5. Oktober Gleerup og ikke Jensen, der valgtes.

I Sommeren 1848 havde Ole Jensen haft den saakaldte „2. Dags Feber“, og den holdt længe ved, men den feberfrie Dag arbejdede han ivrig, saa længe han kunde, kom gerne hjem drivende vaad af Sved og var træt og mat, skiftede Tøj og maatte saa blive i Sengen med Feber den næste Dag. Det blev dog bedre hen paa Eftersommeren, og da hans to ældste Døtre den 27. Septbr. holdt Bryllup med to Brødre, saa det ud til, at han havde det helt godt. Da de to Døtre den 29. Septbr. rejste til deres Fremtidshjem i København, kørte Jensen dem med sin egen Hest og Vogn til Roskilde, hvor han lod Vognen staa, mens han med Kongerigets eneste Jernbane fulgte sine Døtre ind til deres Hjem, hvor han tog Afsked med dem. Det var sidste Gang, de saa deres Fader. Kort efter at han var kommen hjem til Sæby, begyndte han at lide af Smerter i den højre Side, og Lægen, der blev tilkaldt, erklærede det for at være Leversyge. Indtil den 10. Decbr. passede han dog nogenlunde sin Skole; men fra den Tid maatte han opgive den.

Han fulgte gennem Bladene Forhandlingerne paa Rigsdagen og fik ogsaa at høre derfra, at hans Ven Boisen ikke var tilfreds med Rigsdagen, og skriver i den Anledning i et Brev til Børnene i København, at „det er jeg heller ikke“. „Hvorledes vi endnu hidtil

har forestillet os dens Gerning, kan Du omtrent slutte Dig til af følgende Drøm, som min Kone for kort Tid siden havde. Hun drømte nemlig, at hun tabte en Fjervinge, som hun bruger om Morgenens til Rengøringen, og da et af Børnene vilde tage den op til hende, sagde hun, at det skulde først afgøres paa Rigsdagen, om den skulde tages op eller ej, i hvilken Anledning et Udvalg skulde beskikkes til at tage denne Sag under Behandling.“ Jensen skrev videre: „At Boisen har kedet sig der, har jeg ofte talt om, naar jeg læste de alenlange, tørre, døde, hjerteløse Taler om Ingenting, som der har lydt mer end nok af. Grundtvig buldrer noget op imellem de stive og stiveste Herrer, men han kan jo næppe rokke dem, langt mindre dreje dem. Naar de i de offentlige Møder faar fat paa Grundloven, maa der vel komme noget mere Liv i Tøjet, tænker jeg, saa Forhandlingerne vil blive værd at læse; thi hidtil har det været ikke alene et Taalmodighedsarbejde, men et Pestilensarbejde.“

Lærer Jensen skulde ikke komme til at opleve den Dag, da de offentlige Forhandlinger om Grundloven kom frem i Rigsdagen. Før Nytaar havde han stadig et svagt Haab om, at han vilde komme sig, saa han ved det nye Aars Begyndelse igen kunde begynde at holde Skole, men Sygdommen tiltog, trods Lægernes Anstrængelser. Sidst i Januar fik han Brystbetændelse, og om Aftenen den 28. Januar 1849 sov han hen, kun 45 Aar gammel. Han efterlod sig Enke og 9 Børn.

Paa den smukke Kirkegaard omkring Esbern Snares gamle Kirke er der rejst et Jernkors til Minde om den nidkære og fromme Ole Jensen, hvis 25-aarige Virksomhed for Egnen endnu kan spores paa saa mange Omraader. Paa hans Gravminde staar at læse:

„Salige er de Døde, som dø i Herren.

Aabenb. Bog 14,13.

*Hans Minde som Fader, Lærer og Mand lever i vel-
signet Erindring.“*

Som Kilder til Skildringen af de gudelige Forsamlingers Historie paa Tissøegnen har jeg benyttet følgende:

Løve Herreds og Arts Herreds Forhørsprotokoller til-
lige med forskellige Breve og andre skriftlige Åktstykker, der
altsammen opbevares i Landsarkivet i København. — End-
videre: „Minder om Ole Jensen, Sæby“, skriftlige Optegnelser
af Fru Sine Bennike, København, (velvilligt overladt mig til
Afbenyttelse af Højskolelærer Bennike, Vallekilde). Skrift-
lige Optegnelser om Ole Jensen af Redaktør Jensen, Roskilde.
Desuden en Del mundtlige Oplysninger, som jeg har mod-
taget af ældre Folk paa Tissøegnen. — Af trykte Skrifter har
jeg benyttet: „Nordisk Kirke-Tidende“ 1833—40, „Almueven-
nen“ 1846—48, Erslews Forfatterleksikon, Wiborg: Alminde-
lig dansk Præstehistorie. Fr. Barfod: Peter Andreas Fenger,
„Historisk Maanedsskrift“, „Kristelig Samler“ o. fl.

J. P. J.

Fra Holbæk gamle Kirke.

Af mag. art. *Chr. Axel Jensen.*

Billeder og Beskrivelser af Bygningen.

Midten af forrige Aarhundrede var en ond Tid for vore middelalderlige Mindesmærker. Interessen for dem var vel vaagnet, men endnu langt fra stærk. Ganske vist havde den romantiske Digtning fremkaldt et literært Sværmeri for Riddertiden; men det havde vanskeligt ved at give sig Udslag i Pietet overfor Middelalderens Bygninger. Selv Arkæologerne følte sig mere tildragne af den forhistoriske Oldtid og af Vikingetiden end af den kristne Middelalder; med god Føje begejstrede over den nye Videnskabs Opdagelser, der altid vil være til Hæder for Danmark, havde de den Gang ledende Mænd vanskeligt ved at interessere sig for den senere Middelalders fattigere Levninger. Mest var det Kunsthistorikeren *N. L. Høyen*, der slog til Lyd for vor gamle Kirkearkitektur. Hos de udøvende Kunstnere var Kærligheden til middelalderlige Bygningsværker endnu kun i sin første Vorden. „Spidsbuestilen“ var vel saa smaat kommen paa Mode, men hvad man præsterede af gotiske Arbejder var saare fjernt fra de middelalderlige Forbilleder; man kopierede slette, tyske Fortegninger og kendte ikke de gamle Arbejder i vort eget Land, og

Flertallet saa i Middelalderens Kunst kun Forfald og Barbari, der stod milevidt under den klassiske Oldtids, Grækenlands og Italiens beundrede og efterlignede Kunst. Naar det gik saaledes med de grønne Træer, er det forstaaeligt, at der i det store Folk gennemgaaende raadede en dump Ligeegyldighed, ofte endogsaa en Modvilje mod de middelalderlige Mindesmærker, der trods national Vækkelse og trods Begejstringen for vort Lands Fortid endnu ikke fandt Sindene opladte for, hvad de nationalt, videnskabeligt og kunstnerisk set kan lære os.

Under slige Forhold var det, at den gamle *St. Lucius Kirke* i Holbæk blev jevnet med Jorden i Aaret 1869. Om det virkelig var nødvendigt, er nu vanskeligt at afgøre. Efter fleres Udsagn var Hvælvingerne stærkt revnede, men en kyndig Mand, Arkitekt *F. Uldall* i Randers, der husker Bygningen fra sin Ungdomstid, har sagt mig, at Murene vistnok gængaaende var meget stærke; det værste var, at de ikke stod paa noget ordentligt Fundament, men det er en Fejl, som de har tilfælles med mange middelalderlige Bygninger, og den kunde vistnok have været rettet. Af den daværende Direktion for Oldsagernes Bevarelse blev der ogsaa gjort et Forsøg paa at redde i det mindste en Del af Bygningen. I Januar 1866, da der forhandlede om Planerne, lovede Arkitekten at ville konservere den smukkeste og bedste Del af Kirken, nemlig Koret, og at udarbejde Planer med dette for Øje; Langhusets Mure og især Sideskibene var derimod efter Arkitektens Mening i en saadan Stand, at de ikke kunde benyttes paa forsvarlig Maade. Men hvorledes det nu forholder sig, det endelige Resultat blev som bekendt, at hele den gamle Kirke forsvandt.

Naar en gammel Bygning nu maa nedrives, sørger Nationalmuseet (der har arvet Mindesmærkedirektionens Forretninger) regelmæssigt for, at den undersøges og afbildes. Noget lignende skete desværre ikke, den Gang St. Lucius Kirke blev nedrevet. Vil vi nu til Dags forsøge at danne os en Forestilling om den, maa vi hjælpe os med enkelte gamle Afbildninger og Beskrivelser.

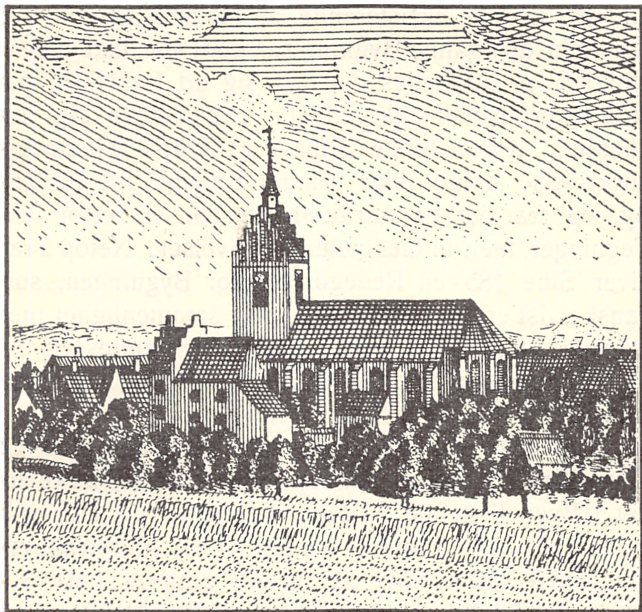
Den ældste Tegning af Kirken findes i det saakaldte Resens Atlas, den stort anlagte Danmarksbeskrivelse, der paa Christian V.s Tid samledes af Københavns Præsident Peder Resen, men som desværre aldrig naaede at blive trykt, saa at den nu kun eksisterer i Afskrifter og Kopier*). Paa det tegnede Byprospekt, som hører til det bedste og fyldigste Eksempplar af Værket, ses ogsaa Kirken, men kun i de groveste Hovedtræk. Der er ganske vist angivet Vinduer og Stræbepiller, men Koret er helt udeladt, og den eneste Omstændighed, der her er Grund til at fremhæve, er, at der over Taarntaget rider et lille Spir. Hvorledes dette skal forklares, synes usikkert.

I Resens Tekst siges der ikke et Ord om Kirken, og det synes ikke at stemme med, hvad Pontoppidans Danske Atlas meddeler i sit 1764 udkomne andet Bind: „Holbeks Kirke er vel vedligeholdt, og Anno 1723 siret med et lidet Spir, hvortil en Borger ved Navn Peder Pedersen forærede 4000 Rdlr.“ I Tillæget 1774, Bind VI., Side 191 ff., fremhæves det yderligere, at Kirken har Peder Pedersen at takke for, at den er i smuk Stand, og til Slut tilføjes, at Kirken i de katolske Tider kaldtes St. Lucii Kirke, og at der i Sakristiet endnu ses Ringe i Hvælvingen,

*) I de Uldall'ske Samlinger paa Kgl. Bibl.

hvori Lamperne har hængt. Men mere har Værket ikke at fortælle om selve Bygningen, og vi er da atter henviste til Billeder*).

I selve Pontoppidans Atlas findes det næstældste Prospekt af Holbæk, ligesom det Resen'ske

Holbæk Kirke med det gamle Raadhus til venstre foran Kirken
(efter Bruuns Billede 1753).

set fra Syd, men for Kirkebygningens Vedkommende noget nøjagtigere. I Paalidelighed og Finhed staar det dog langt tilbage fra et omtrent samtidigt Billede, et „Prospekt af Holbeck at See fra den søndre Siide

*) Hofmans Foundationer (VIII. S. 214; 1762) er om muligt endnu mere kortfattet.

Anno 1753.“ Dette sidste er udført af Maleren Johan Jakob Bruun, findes i Tegning i Frederik V.s Atlas (paa det kgl. Bibliotek) og er gengivet i en Række kobberstukne danske Prospekter, som 1761 fik Fællestitlen *Norum Atlas Daniae*.

Bruuns Billede har hidtil almindeligt været anset for det bedste eksisterende af Holbæk Kirke. Thi senere er den gamle Bygning saa godt som ikke bleven afbildet, og hvorledes den tog sig ud fra Nord, har man overhovedet ikke vidst. Det træffer sig saa uheldigt, at den første Udgave af Traps Danmarksbeskrivelse netop ikke bringer Billeder fra Holbæk By, og fra det 19. Aarhundrede har vi derfor ikke Tegninger, men til Gengæld Beskrivelser. Netop Trap giver Side 185 en Redegørelse for Bygningen, som ganske vist er kortfattet, men som, sammenlignet med Danske Atlas, klart viser, hvorledes Interessen for og Forstaaelsen af gammel Arkitektur dog var gaaet fremad:

„Byens Sognekirke, i den katholske Tid St. Lucii Kirke. Denne var oprindelig Klosterkirke for det i Byen liggende Sortebrødrekloster og udgjorde dettes nordlige Fløj. — Kirken er en Murstensbygning med Midterskib og tvende omtrent halv saa brede Sideskibe, Choret har tresidig Afslutning; i Vest et høit Taarn, paa hvis Midte et smal Spiir; Vaabehuset ved nordre Side, fra Frederik den Andens Tid. Høikirken har mistet sine Vinduer, da Taget er ført heelt ned over Lavkirken, hvis store Kirkevinduer desuden i 1804 er blevne ombyttede med fiirkantede Stuevinduer i Trærammer, Forandringer, som i høi Grad ere Kirken til Vanprydelse og tillige have berøvet den meget Lys. Kirkens indvendige Længde er $51\frac{3}{4}$ Al., Bredden $28\frac{1}{4}$, Høiden under

Midterskibets Hvælvinger $17\frac{3}{4}$ Al. Taarnets Høide tillige med Spiiret omtrent 78 Al.“

Denne Trap'ske Beskrivelse er imidlertid ikke selvstændig. Den bygger paa et ældre, langt udførligere Forarbejde, et Haandskrift, der er udarbejdet af J. H. Larsen 1847, som bærer Titlen „Bidrag til Kundskab om Holbeks Kiøbstad i ældre og nyere Tid“, og som sammen med en Række andre Manuskripter af samme Forfatter opbevares i Nationalmuseets Arkiv, hvortil han selv i sin Tid har skænket dem. Jens Henrik Larsen, der var født i Nykøbing Sj. 1773, virkede som Sognepræst i Holbæk 1821—49 og døde i København 1852. Kundskabsrig og interesseret paa mange og meget forskelligartede Omraader udfoldede han en stor broget litterær Virksomhed om religiøse, geografiske og økonomiske Emner. Han var ualmindelig skrivelysten, siges der om ham i Dansk Biografisk Lexikon, „men kun saare lidt af alt det meget, han har faaet trykt, er af blivende Betydning“. Denne Dom er maaske lidt haard, og den gælder i hvert Fald ikke hans Haandskrifter. Trods Vidtløftighed og nogen Snakkesalighed er der i dem med Flid og Omhu samlet et stort Materiale, som ellers vilde være gaaet tabt, Optegnelser om Kirker, historiske Notitser, Stedsagn o. s. v., og Holbæk Amts historiske Samfund har al mulig Grund til at være ham taknemlig for hans Arbejde.

Kun en enkelt af hans topografiske Samlinger vedrørende Amtet naaede at blive trykt, og af hans Bog om Holbæk By har der hidtil kun været trykt et Udtog, udarbejdet af F. R. Friis som Føljeton til „Holbæk Amts Avis“ 1875. Men Udtoget er langt fra fuldstændig, og der er derfor Grund til her ordret at

aftrykke hans Beskrivelse af Kirkens Bygning, den fyldigste, der eksisterer.

* * *

„Bygningen er vel simpel, men dog regelret. Længden inden Murene fra dens østre Ende til Kirkeporten i vest under Taarnet $51\frac{3}{4}$ Alen, Breden, hvorunder Sidegangene ere indbefattede, $28\frac{1}{4}$ Alen, uden disse $12\frac{3}{4}$. Høiden fra Gulvet til Hvælvingsbuernes Skiæringspunkt $17\frac{3}{4}$ Al. Sidegangene til Høikirken har i sin Tid tient til Munkeceller, og Lamperingene fandtes endnu i disses Hvælvinger ligesom i den underste Etage af Skolehuset indtil 1842. Om Sidegangene paa den nordre Side af Kirken tillige har været Munkeceller, lader sig nu ikke bestemme. Dog tror jeg det ikke, da den ikke har staaet i en saa umiddelbar Forbindelse med Klosteret som den sydlige Sidegang. — Choret ender med Giennemsnittet af en 8-kantet Polygon. Denne Deel af Kirken er den, der 1323 blev bygt ved Kong Christoffer — Taarnet, der indtil 1724 var som et almindeligt Landsby Kirke-taarn, dog her ikke en Fiirkant, men en Rectangel, med Kamgavle, er en uden Tvivl noget sildigere, ligesom og meget svagere Bygning, men naar det er bygt, vides ikke. Af den derværende meget gamle Klokke kan intet sluttes, da Kirkerne tidt vexlede Klokker baade før og efter 1536. Vaabehuset, der imod Sædvane vender mod Nord, fordi saa godt som hele Byen laa og ligger endnu W., N. og Øst for det, er en endnu sildigere Bygning, hvilket ses af en ved Døren i Muren indsat Munkesten, hvorpaa Aarstallet 1578. — Fra Oprindelsen var Høikirken forsynet med en dobbelt Rad Vinduer, ligesom og med et stort Vindue i Vester og 5 store i Choret, havde sit eget Tag

og en efter Tiden ret smuk Gesims derunder. Da var Kirken meget lys og Sidebygningerne hindrede ikke Lysningen; men da fandt man paa at drage Høikirkens Tag ned over Sidebygningerne, for at bringe det hele Tag i een Flugt, og da bleve den Rad af spidsbuede Vinduer, der forhen stode frit over Sidebygningernes Tag, tilmurede, og Lyset forsvandt. Foruden det Kirken herved tabte i Lys og Skønhed, lod man i Aaret 1804 omtrent nedtage de endnu i Choret værende høie spidsbuede Jernvinduer med sine rhomboidalske Ruder og i deres Sted indsætte nogle lange smalle Stuevinduer i Trærammer med smaa firkantede Ruder i Træsprodser, der endogsaa, foruden deres Grimhed og Smaalighed, vare og ere endnu saaledes indrettede, at de ei kunne oplukkes og udgøre hver for sig næppe en $\frac{1}{3}$ Deel af de ældre høie Vindver. Førend den sidste Hovedreparation 1842 var Kirken i den vestre Ende under Taarnet saa mørk, at man selv i de lyse Dage næppe kunde læse i en Bog, da man 1724 havde tilmuret det store vestlige Vindve for den største Deel, for der at opstille det nye Orgel.

Vi ville nu bese Kirken i sit Indre, saaledes som den var før sidste Reparation 1842 og tildeels endnu er.“ [Herefter følger i Manuskriptet en nøje Gennemgang af Kirkens Inventar og Gravminder, hvoraf dog kun følgende Stykke har Interesse for selve Bygningens Historie.]

„Kirken har, som de fleste af dem fra Katholicismens Dage, været siret med Malinger af Helgener og Adelsvaabner, som omtrent Sorø Kirke. Men de ere dels afskrabede tilligemed Kalken af Væggene; thi Reformatorerne levnede Intet, der kunde tages, dels overkalkede. Ved at eftersee de Steder, hvor

Wurfet endnu sad fast paa Muren, traf ieg ved lempelig at afløse de senere Kalklameller bag Alteret 2 nu uddøde Adelsfamiliers Vaabener, nemlig de Drefeldters og de Galters og strax derved en Helgeninde, som ieg formodede at være Sct. Catharina. Det er rimeligt, at der har været en stor Deel andre, men de ere alle forlængst afskrabede eller overkalkede.“

[Endelig vender Forfatteren tilbage til Kirkens Ydre og fortæller nu følgende.]

„Kirkens Taarn er et Parallelogram, hvis længste Side vender mod Kirkens Skib, hvorimod den østre Sideflade er aaben. Efter en trigonometrisk Maaling fandt ieg Taarnets hele Høide tilligemed Spiret 155,⁹’; Taarnets Høide til Ryggen 98,⁶’; Spirets Høide 57,³’; Kirkens Høide til Ryggen 50,⁸’. Taarnet er her som næsten allevegne af senere Bygning end Kirken, i sig selv svagt, men stærkt nok til at bære det Tag og de Klokker, der hænge deri (der ialt vare 3 og Ingen af udmærket Størrelse). Men da man ifølge Peder Pedersens Testament opførte paa dette Taarn et Spir og i Spiret anbragte endnu en Klokke, og satte dette ikke paa Bielker, der kunde fatte Taarnmuren og holde den sammen fra alle Sider, men opbygte Spiret paa en Tærning, der hvilede paa Klodser, og drog Spiret op igennem et almindeligt Skraatag, der var reist under en Vinkel af c. 60° imod Horisonten, skadede man det i sig selv svage Taarn betydeligt, der fra sit første Færd ingenlunde var bestemt til at bære et Spir, men kun, som det og var før Spiret blev opsat, et almindeligt Landsby Taarn-tag med 2de Kamgavle, som det og findes i Resens og senere i Pontoppidans Atlasser. Man laskede det vel indvendig med Murværk og klemmede Siderne sammen med Jernankere, men det vil i Tiden ikke

hjelpe, og den Rysten, som allerede den i samme ophængte lille Klokke foraarsager, meddeler sig stedse til Muren, der ogsaa revnede paa alle Sider og vil skaffe vore efterkommende Bygmestere Vanskeligheder nok, naar de skulle holde Taarnsiderne sammen. Det var derfor ogsaa mit Ønske, da Taarntaget sidst blev omlagt, at Spiret skulle nedtages og opbygges igien paa en anden, men baade smukkere og Taarnmuren (mere) styrkende Maade. Men det vilde koste noget, og Kirken har ikke Ævne til saa store Udgifter. Men man kan befrygte, at Spiret rokker saalænge, at det blæser ned ved en nordvestlig eller sydvestlig Storm, og i begge Tilfælde vil det gaae ud over Kirken.“

[Efter en Omtale af Taarnur og Klokker fortsættes.]

„Giennem Taarnet er Hovedindgangen til Kirken ved en Port med 2 Fløie, der kaldes Brudeporten, fordi den ikkun oplukkes ved Brudefolks Ind- og Udgang af Kirken og andre sjældne Høitideligheder i Kirken. Den ældre Port tillige med Portalet og Frontspidsen blev 1842 borttaget og en ny Fløypport med en græsk Portal imod mit Ønske opsat, da en spidsbuet gothisk er den ene passende; og saaledes var den forrige. Over Porten var anbragt de h. 3 Kongers Tilbedelse af Jesus i Stucatur, men det var ved min Ankomst hertil saa aldeles ødelagt, at man kun med Møie og efter at have seet noget lignende kunde slutte, hvad det skulde betyde.

Vaabenhuset er tilbygget paa den nordre Side og den sædvanlige Indgang derigennem. Sandsynlig er denne Tilbygning først tilkommet efter Reformationen, thi paa en Muursten ved den forrige Dør stod indgravet, 1578. Paa den forrige Dør stod

Navnene Anders Schultz og Elsebeth Hansdatter 1708. Han havde været Borgmester, og foruden denne Dør har han og givet den nu borttagne gl: Brudeport. Strax ved dette Vaabenhus er paa Taarnets vestre Side et stort og ret smukt Kors af giennembrudte og glasserede Muursten.

Kirken har nogle ret grimme Borgerstuevinduer, der høilig vanzire den, foruden det, at de ved deres ringe Størrelse meget mørkne den; især er det Tilfældet med de i Choret anbragte. Ikkun de 2de ny i Taarnmuren indsatte ere passelige og give Kirken mere Lys end næsten alle de øvrige; men ogsaa de ere ikke spids men rundbuede.

Sakristiet vender mod S. og Indgang dertil fra Kirkegaarden og derfra igiennem en Fløydør til Choret . . .

Kirkegaarden omgiver Kirken og det med den i umiddelbar Forbindelse staaende forhenværende Dominikaner Kloster i Vest, Nord og Øst. Den vestlige Deel deraf heder endnu Urtegaarden fra Klosters Tid. Paa den vestlige og nordlige Side lade for det meste sig alle anseete Personer begrave. Den sydostlige Deel er de Fattiges Jord. Paa den syd for Kirken og vest for Gangen til den gamle Raadstue ere ogsaa ved enkelte Lejligheder anseete Personer begravne. Her ligger opbygget til Kirken det Hellegaardske Kapel, hvori der i den underste Deel hviler Hellegaard og hans Kone; det øverste er indrettet til et Liigcapel, hvor Liig kunne hensættes imod en ringe Kiendelse til Kirken i 3 Maaneder.“

* * *

For sin Tid er denne Beskrivelse et usædvanligt grundigt og forstaaende Arbejde, og naar man

betænker, at dens Forfatter hverken var Arkitekt eller Oldgranser af Fag, undres man endda over, hvor godt han har brugt sine Øjne. Naturligvis har den Fejl, og der er meget, som han ikke har kunnet se. Men den giver dog saa mange Oplysninger, at man

Holbæk Kirke, set fra Nord (efter et Fotografi, tilh. Nationalmuseet).

ganske godt kunde bedømme den forsvundne Kirkebygning, hvis man blot foruden Forfatterens Ord havde nogle flere Billeder at holde sig til.

Et enkelt saadant eksisterer virkelig, et Fotografi, som Nationalmuseet 1896 fik Lov til at kopiere, og som her gengives for første Gang. Det afbilder Kirkens Nordside, og det vil næppe være vanskeligt for Læseren at sammenligne det med Larsens Tæket og h er godt de st ied.

skulde der ikke findes andre Billeder? Skulde der ikke i Holbæk kunne opdrives et Billede af Kirkens Vestside eller en Gengivelse af dens Indre? Hvis disse Linier kunde virke til, at saadanne Fotografier, Tegninger eller Malerier blev genfundne, vilde de have naaet deres Hensigt.

Forhaabentlig vil Efterlysningen bringe et og andet Resultat, saa at der i en følgende Opsats kan gives nøjere Oplysninger baade om Kirkebygningen og om det dertil knyttede Kloster.